

100

CUMHURİYET'İN 100. YILINDA

BALIKESİR'İN KÜLTÜREL BİRİKİMİ
**BÜYÜK ŞAHSİYETLER
VE ESERLERİ**

PAET
YAYINLARI

ARALIK 2023

CUMHURİYET'İN 100. YILINDA BALIKESİR'İN
KÜLTÜREL BİRİKİMİ
BÜYÜK ŞAHSİYETLER VE ESERLERİ

EDİTÖR

Prof. Dr. Mehmet BAYYİĞİT

Prof. Dr. Mehmet ÖZKAN

Doç. Dr. Ahmet Ali ÇANAKCI

Doç. Dr. Mustafa POLAT

Dr. Öğr. Üyesi Lütfü CENGİZ

Dr. Öğr. Üyesi Fatma BALCI ARVAS

Dr. Öğr. Üyesi Asem H. A. ABDELGHANY

**CUMHURİYET’İN 100. YILINDA BALIKESİR’İN KÜLTÜREL BİRİKİMİ
BÜYÜK ŞAHSİYETLER VE ESERLERİ**

(e- Kitap)

Editör

Prof. Dr. Mehmet BAYYİĞİT

Prof. Dr. Mehmet ÖZKAN

Doç. Dr. Ahmet Ali ÇANAKCI

Doç. Dr. Mustafa POLAT

Dr. Öğr. Üyesi Lütfü CENGİZ

Dr. Öğr. Üyesi Fatma BALCI ARVAS

Dr. Öğr. Üyesi Asem H. A. ABDELGHANY

Dizgi, Mizanpaj ve Kapak Tasarımı

Dr. Öğr. Üyesi Asem H. A. ABDELGHANY

E- ISBN

978-625-6775-68-8

Basım Tarihi

Aralık 2023

İletişim Adresi

Palet Yayınları

Mimar Muzaffer Cad. Rampalı Çarşı No: 42 Meram / Konya, Tel. 0332 353 62 27

T.C. Kültür Bakanlığı Yayıncı Sertifikası: 44040

Web:www.paletyayinlari.com.tr

Web

<https://ilahiyatarastirmalari.balikesir.edu.tr/>

Bu eserde, ‘Kitap Bölümü’ olarak yer alan metinlerin tüm sorumluluğu, yazarlarına aittir.

Bu eser, yazılı izin olmaksızın hangi dil ve ortamda olursa olsun materyalin tamamının veya bir bölümünün çoğaltılması ve elektronik ortamlarda yayımlanması yasaktır. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

CUMHURİYET'İN 100. YILINDA
BALIKESİR'İN KÜLTÜREL BİRİKİMİ
BÜYÜK ŞAHSİYETLER VE ESERLERİ

EDİTÖR

Prof. Dr. Mehmet BAYYIĞIT

Prof. Dr. Mehmet ÖZKAN

Doç. Dr. Ahmet Ali ÇANAKCI

Doç. Dr. Mustafa POLAT

Dr. Öğr. Üyesi Lütfü CENGİZ

Dr. Öğr. Üyesi Fatma BALCI ARVAS

Dr. Öğr. Üyesi Asem H. A. ABDELGHANY

İÇİNDEKİLER

EBU'L -ÂKİF HATİB MEHMED HAMDİ EFENDİ VE ESERLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA.....	9
HÜSEYİN KAPLAN.....	9
BALIKESİR'İN EĞİTİM HAYATINDA ÖNEMLİ BİR İSİM: SEYYİD AHMET ARVASI.....	45
FATMA BALCI ARVAS	45
SEZÂİ KARAKOÇ'UN BALIKESİR GÜNLERİ.....	67
İSMAİL ALPER KUMSAR.....	67
SİCİLL-İ OSMÂNÎ'DE ADI GEÇEN BALIKESİRLİ ŞAHSİYETLER VE HAL TERCÜMELERİ.....	83
ŞEYMA YURDAKÖK.....	83
KARESİ MUTASARRIFI ÖMER ÂLİ BEY'İN ŞEHİR MİMARİSİNE KATKILARI VE HAMİDİYE KÜTÜPHANESİ.....	95
MUSTAFA POLAT	95

EBU'L -ÂKİF HATİB MEHMED HAMDİ EFENDİ VE ESERLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Hüseyin KAPLAN*

Giriş

Coğrafi açıdan eşsiz bir yere konumlanan İstanbul, asırlar boyunca hem Bizans İmparatorluğu'na hem de Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapmış bir şehirdir. Bu durum İstanbul'u daima gözde bir şehir yapmış; kültürel, sosyal ve matbuat hayatının kalbinin attığı yer hâline getirmiştir. 18. yüzyılın ilk çeyreğinde İbrahim Müteferrika'nın sınırlı matbuat faaliyetlerinin ardından "Tanzimat Dönemi Türk basın-yayım tarihi bakımından belirleyici bir dönemdir. Hatta dönem, nitelik ve nicelik itibarıyla bugünkü Türk basım ve yayımının gerçek anlamda başlangıç noktası olarak da kabul edilebilir."¹ Hâl böyle olunca İstanbul, basım-yayım faaliyetlerinin de odak noktası olmuştur. "İstanbul; büyük oranda Türk şair, denemeci, romancı ve hikâyecilerin içinde yaşadıkları şehirdi; adı anılmasa bile, bu tür eserlerin çoğunun arka planında vardı."² Basım-yayım faaliyetlerinin Anadolu'nun farklı şehirlerinde yayılmasına kadar bir yazar veya şair için İstanbul'da bulunmak daima bir ayrıcalık olmuştur. "Tanzimat Dönemi yazarlarının %80'i İstanbul doğumludur."³ Bu manada Anadolu'daki yazarlar İstanbul'da bulunan yazarlara göre matbaaya erişilebilirlik açısından bir bakıma daha şanssızdılar. Günümüzde bu faaliyetlerin yaygınlığı ve matbaaya ulaşılabilirliğin kolaylığı düşünüldüğünde yazarın nerede ve nereyi yazdığının pek bir önemi de kalmamıştır. Araştırmamıza konu olan Mehmed Hamdi Efendi de Bandırma'da doğmuş, otuza yakın kitap yazmış ve oğullarının eğitimleri için İstanbul'da bulunması sebebiyle kitaplarının üçünü bastırabilme fırsatını yakalamıştır. Bastırılmayan diğer kitaplar ise yıllarca bir

* Milli Eğitim Bakanlığı, h.kaplan33@gmail.com

¹ Ayhan Ceylan, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Basım ve Yayımında Hukuki Düzen (1839-1876)", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları* 1 (Bahar 2006), 139.

² Alim Kahraman, "İstanbul ve Edebiyat", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 8/16, (2010), 149.

³ Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman III* (İstanbul: İnkılap Kitabevi), 13.

köşede, edebiyat ve kültür merkezinden uzakta beklemek zorunda kalmıştır.

1. Hayatı⁴

Mehmed Hamdi Efendi'nin kökenleri “Afyon civarında, Aziziye (Emirdağ) kazasında başlı başına Pörnek namıyla bir köy teşkil eden Haremeyn Aşireti'nin Cihanbeyli Kabilesi'ne”⁵ mensup eski bir Türk ailesine dayanmaktadır.⁶ Babası, Akşehirli Hoca olarak da bilinen Hacı Mustafa Efendi hicrî 1227 (1812/1813) yılında Akşehir'in Pörnek⁷ köyünde oldukça mülk ve nüfuz sahibi olan Köse Halil'in dokuzuncu çocuğu olarak doğmuştur.

Hatîb-zâde, Hatîb Hoca, Akşehirli-zâde namıyla da anılan Mehmed Hamdi Efendi ise 1852⁸ yılında Bandırma'da doğmuştur. Babası Hacı Mustafa Efendi, annesi Saatçi Ömer Efendi'nin kızı Hatice Hanım'dır. Küçük yaşlardan itibaren babasının yanında dinî bir eğitim alan “Mehmed Hamdi, babasının ısrarıyla hâfız olmuş ve yine babasının ısrarıyla tahsil etmek üzere henüz 18 yaşlarında iken İstanbul'a gönderilmiştir.”⁹ Büyük Bandırma yangınından (1874)¹⁰ birkaç yıl evvel eğitimini tamamlamak üzere İstanbul'a giden yazar, orada bir müddet medrese eğitime tabi olmuştur. Mehmed Hamdi Efendi İstanbul'daki medrese eğitimine

⁴ Bu ve diğer başlık altındaki bazı bilgiler yazarın oğlu Ahmet Vasfi Bey'in ses kayıtlarından istifade edilerek kaleme alınmıştır.

⁵ Rûhî Nâci (Sağdıç), “Tesâdüf”, *Çağlayan* 12 (Nisan 1926), 2-3.

⁶ *Türk Dili*, “Müessif Bir Ölüm” (31 Kânunuevvel 1933), 1. Balıkesir'de yayımlanan Türk Dili gazetesinde Mehmed Hamdi Efendi'nin ölümü üzerine kaleme alınan yazıda da “*Merhum Haremeyn Aşireti'nin Cihanbazlı cemaatine mensup en eski Türk ailelerindendir.*” denilmektedir.

⁷ Pörnek köyü günümüzde Afyonkarahisar'ın Emirdağ ilçesine (Aziziye) bağlıdır ve adı Yenikapı olarak değiştirilmiştir.

⁸ Yazarın Nüfus Müdürlüğü kayıtlarına göre doğum tarihi 1 Temmuz 1852'dir. Oğlu Ahmet Vasfi Şensözen tarafından yazılan notlarda ve Türk Dili gazetesine verdiği kısa biyografide doğum tarihi 1850 olarak yer almaktadır.

⁹ Gürses, “Tımarhâne Müellifi Mehmed Hamdi Efendi” (12 Mart 1950), 2.

¹⁰ Bandırma, yakın tarihte iki büyük yangına şahit olmuştur. Bunlardan ilki 1874'te meydana gelmiştir. İkincisi ise Yunan askerlerinin şehir terk ederken 16-17 Eylül 1922 tarihinde çıkardıkları yangındır. 1874 yılındaki büyük yangında Bandırma'nın tamamına yakını harap olmuştur.

devam ederken “medresenin sıkıcı muhitinden bıktığını”¹¹ zaman zaman da Müderris Kocaemir Kadı Mustafa Efendi’nin kendini dövdüğünü ve Bandırma’ya dönme isteğini babasına bir mektupla iletmiştir. Ancak babasının bu durumu kabul etmemesi üzerine “İstanbul’daki medrese tahsiline fâsıla vererek bir zamanlar hârice seyahat etmiş ve bu meyanda altı ay kadar Mısır’da kalarak Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın seraskeri ve en yakın arkadaşlarından Murâbıt Mustafa Bey’in konağında altı ay misafiri olmuştur.”¹²

Mısır günlerinden sonra “Hatib-zâde Mehmed Hamdi Bey babasının ısrar ve ibrâmiyle tekrar Bandırma’ya dönmüş ve tahsilini tamamlayarak Haydar Çavuş Câmii hatipliğini babasından devralmıştır. 1290 (1874) yılındaki büyük yangından sonra bir müddet Mamun köyünde¹³ imamlik yapmıştır. 1293’te tekrar şehre ve yeni yapılan câmiye dönen Mehmed Hamdi, Şekerci Ahmet Kaptan’ın kızı Hafize ile evlenerek hayatına yeni bir veçhe vermiştir.”¹⁴

Hafize Hanım ile evliliğinden (Saatçi) Remzi, Mustafa Âkif ve Ahmet Vasfi adında üç çocuğu olmuştur. Haydar Çavuş Câmii Vakfiyesi işleyişine göre câminin başımam ve hatibi, aynı zamanda vakfiye bünyesinde bulunan ilkokulun başmuallimlik görevini de üstlenmesi gerektiğinden Mehmed Hamdi Efendi burada kıraat, ilmihâl gibi dersler de vermiştir. “Bandırma’nın Haydar Çavuş Câmii’nde bilâfâsıla ve bilfiil altmış sene imâmet ve hitâbet vazifesini ifâ etmiştir.”¹⁵

“Mehmed Hamdi Efendi yangından (1922)¹⁶ sonra oğulları Saatçi Remzi, Mustafa Âkif ve Vasfi Şensözen’le birlikte Balıkesir’e göç etmiştir. 28 Aralık 1933’te, 81¹⁷ yaşındayken

¹¹ Gürses, “Tımarhâne Müellifi Mehmed Hamdi Efendi”, 2.

¹² *Türk Dili*, “Müessif Bir Ölüm”, 2.

¹³ Sebze ve meyve bahçeleriyle ünlü bir köydür. Günümüzde Bandırma’nın Çalışkanlar Mahallesi olarak geçmektedir.

¹⁴ Gürses, “Tımarhâne Müellifi Mehmed Hamdi Efendi”, 2.

¹⁵ *Türk Dili*, “Müessif Bir Ölüm”, 2.

¹⁶ Yunanlıların şehri terk ederken 16-17 Eylül 1922 tarihinde çıkardıkları yangındır.

¹⁷ Gürses ve *Türk Dili* gazetelerinde yazarın ölüm yaşı 83 gösterilmesine rağmen *Tımarhâne* (1933) romanının Ahmet Vasfi Bey tarafından kaleme alınan “Bir Konuşma” başlıklı ön sözünde 85 yaşında olduğu söylenmektedir. Ancak Nüfus Müdürlüğünün kayıtları esas alındığında Mehmed Hamdi Efendi’nin (D. 1852) ölüm yaşı 81’dir.

ölmüş ve Başçeşme Mezarlığı'na gömülmüştür.”¹⁸ Yazarın hayatının son yıllarında “nezle-i şeyhühet¹⁹ denilen bir âfet yüzünden yattığını”²⁰ evinden dışarı çıkamayacak hâlde ve “isteklerini ancak tek kelimelerle”²¹ anlatabildiği bilinmektedir. Mehmed Hamdi Efendi, Soyadı Kanunu'nun çıkmasıyla Şensözen soyadını almıştır.

2. Kişilik Özellikleri

Mehmed Hamdi Efendi pek çok kişilik özelliği ile öne çıkan bir mizaçtır. “Geniş bilgi ve ince bir zevk sahibi olan”²² yazar “kendine mahsûs felsefi ve ahlâkî görüşlere sahip, kendi devrinin edebiyatıyla, sanat ve bilhassa şiir ve mûsikî tarafı kuvvetli, tarih bilgisi geniş, fen bilgilerine meraklı, çok natûk, hazırcevap ve nüktedân biridir.”²³ Mehmed Hamdi Efendi “haseb neseb itibariyle bağlı olduğu aşiretle arasındaki mesafe bir batından ibaret olduğu için kabilesinin zevkini, ruhunu, seciyyesini henüz muhafaza etmekte”²⁴ olan ve gelenek-göreneklerine bağlılığıyla bilinen bir kişidir.

Türk Dili gazetesinde yazarın ölümü üzerine kaleme alınan yazıda “onun hastalara teşhis koyacak kadar geleneksel tıp bilgisine sahip olduğu; son zamanlarındaki hastalığı hâric ömrü boyunca çalıştığı ve kimseye muhtaç olmadığı; hayatını gençlere örnek olacak kadar ahlaklı ve alçakgönüllü olarak yaşadığı; aynı zamanda sahib-i kalem olduğu vurgulanarak eski zamanların münevver

18 Gürses, “Tımarhâne Müellifi Mehmed Hamdi Efendi”, 2.

19 Yaşlılık, ihtiyarlık.

20 Rûhî Nâci (Sağdıç), “Tımarhâne ve Hatip Mehmet Hamdi”, *Savaş* (sayısız ve tarihsiz). Esat Âdil Müstecaplıoğlu tarafından çıkarılan Savaş gazetesi, 29 Ekim 1933- 23 Nisan 1935 tarihleri arasında 429 sayı olarak çıkmıştır. Ancak Savaş gazetesinin 2 Temmuz 1934-23 Nisan 1935 tarihleri arasındaki çıkan sayılarına ulaşılmış olup diğer sayılarına ulaşılammıştır. Burada, Mehmed Hamdi Efendi'nin ölümünü müteakip Savaş gazetesinde çıkan yazının Ahmet Vasfi Bey tarafından daktilo edilen nüshasından yararlanılmıştır.

21 Hatip Mehmet Hamdi, *Tımarhâne* (İstanbul: Güneş Matbaası, 1933) “Bir Konuşma”, v.

22 Gürses, “Tımarhâne Müellifi Mehmed Hamdi Efendi”, 2.

23 Ahmet Vasfi Bey'in, babasının basılmamış *Dimâğ-ı Beşerde Bir Temâşâ* adlı kitabı için yazdığı “Bir Açıklama” bölümünden alınmıştır.

24 Rûhî Nâci (Sağdıç), “Tesâdüf”, 2.

ulemâsından sayıldığı dile getirilmiş ve vefatı ise hakiki zayıttan²⁵ olarak görülmüştür. Mehmed Hamdi Efendi, tababet bilgisinin büyük bir kısmını, evinin yanına kiracı olarak taşınan Doktor Tahir Bey²⁶ ile sohbetlerinden edinmiştir. Burada yaptığı sohbetlerden tıbbî malumat edinen Mehmed Hamdi Efendi, Tahir Bey'in kitaplarını da okumayı ihmal etmemiştir. Ayrıca evde hastalananlar için kendisi teşhis koyacak, ilaç karışımını eczaneye giderek tarif edecek kadar geleneksel tıp bilgisini ilerletmiştir.

Rûhî Nâcî, Mehmed Hamdi Efendi'nin bazı özelliklerini şöyle dile getirmektedir:

“Hatîb Hoca, Bandırma yalısındaki Haydar Çavuş Câmîi Hatibi Mehmed Efendi bambaşka bir adamdır. Bu başkalık herkesten ayrı olmak değil, herkesten üstün olmak mânâsındadır. Ben, o koca feylesoftan içtimaiyyatımıza ait ne kadar ince ve derin felsefeler dinledim, ne kadar karışık ve dolaşık muammalar hâlettim. Onun ‘ka’yu İzmirli gibi ‘ga’ söyleyen tatlı bir şive-i telaffuzu vardı. ‘Gel bakalım deliganlı’ gibi davetleri, ruhlara samimi bir iltifatın hazzını sindirirdi. İkramlarından biri de çay içirmektir. Aylak durmaktan hoşlanmaz, çay içerken de aylak durmazdı, muhatabına göre, misafirine göre meseleler açardı. O, arslana benzeyen simanın önünde insan büyülenmiş gibi bend olur kalırdı. Onun üççeyrek asırlık menkıbeleri yazmakla, saymakla tükenmez. O, dünyadaki her şeyi basit bir vecize-i felsefiyyeye irca etmişti. Sırası geldikçe teferruata dair, tafsilata âit malumatını da kullanırdı. Anadan doğma bir istidad ile edebiyata, mûsikîye vukufu vardı, hem söyler hem terennüm ederdi.”²⁷

²⁵ Türk Dili, “Müessif Bir Ölüm”, 2.

²⁶ Ahmet Vasfi Bey, Doktor Tahir Bey'in sonradan Eczaneler Müfettişi olduğunu söylemektedir.

²⁷ Rûhî Nâcî (Sağdıç), “Tımarhâne ve Hatip Mehmet Hamdi”.

“Aydınlık, yüzü uygarlığa dönük bir adam”²⁸ olan Mehmed Hamdi Efendi meraklı, hafızası kuvvetli, özgür ruhlu, gezmeyi seven, girişken ve okuyan bir kişiliğe sahiptir. Eline geçen gazeteleri okuyarak gündemdeki olayları yakından takip eder, uzun konuşmalar yapar ve hikâyeler anlatırdı. Özellikle Ahmed Midhat Efendi’nin kitaplarının ve çıkardığı Tercümân-ı Hakikat gazetesinin müdavimidir.

Gezmeyle birlikte av merakı da olan Mehmed Hamdi Efendi’nin; Karesi Bölgesi ve civarı, İzmir, Bursa, Konya, Akşehir gibi yerler hakkında coğrafya bilgisi oldukça fazladır. Bazı kitaplarında, olay örgüsü içinde bu coğrafyaya ait özellikleri ayrıntılarıyla vermiştir.²⁹ Ayrıca eski uygarlıklara ve tarihe olan ilgisinden dolayı ören yerlerini uzun uzun gezmekten haz duyan Mehmed Hamdi Efendi, Mamun köyünde imamlık yaparken köylülerin bahçelerini işlediği sırada bulduğu Roma Dönemi’nden kalma ölü kandili ve gözyaşı şişeleri gibi kalıntıları toplamaktadır. Sahip olduğu coğrafya ve tarih bilgisi sebebiyle de Defter-i Hâkânî Nâzırı Mahmûd Esad Efendi³⁰, Kapıdağ Yarımadası’ndaki Belkis Harabeleri’ni³¹ görmek için Bandırma’ya geldiğinde ona eşlik etmiştir.

Mehmed Hamdi Efendi’nin zaman zaman geçim sıkıntısı çektiği bilinmektedir. Bu dönemlerde ise askerlik celbi gelenlere muinli-muinsiz³² dilekçeleri yazar, Manyas Gölü civarında Koşu Panayırı’nda kaval çalar, çaldığı kavalları ve

²⁸ Ozan Sağdıç, *Yirminci Yüzyıl Denen O Mazi- Birinci Savaşın İkincisine* (İstanbul: Dünya Kitapları, 2005), 276. (Ozan Sağdıç, Rûhî Nâci’nin oğludur ve Ahmet Vasfi Bey ile Ankara’da görüştüklerini söylemektedir.)

²⁹ *Evhâm Neticesi, Köy Hekîmi, Kapısız Zindân, Yeniçeri-zâdeler, Civelek Osman, Kızıl Yayla, Halil Bey Çiftliği.*

³⁰ Türkiye’deki kadastronun temelleri, Defter-i Hâkânî (Tapu ve Kadastro) Nâzırı Mahmûd Esad Efendi zamanında çıkarılan 1912 tarihli Emvali Gayri-menkullerinin Tahdit ve Tahriri Hakkında Kanun-u Muvakkat adlı yasayla atılmıştır. Kadastro uygulamasıyla ilgili çalışmaları ilk kez Mahmûd Esad Efendi yaptırmıştır.

³¹ Kyzikos Antik Kenti.

³² Askere gideceklerin geride kalan ailesine bakacak olanı/olmayanı bildirir dilekçedir.

yapma çiçekleri satar, Ağnam Vergisi için gelen memurların yanında görev aldığı da olurdu.³³

Mehmed Hamdi Efendi sadece kaval değil özellikle evde yalnız kaldığında ney taksimleri üfleyen; şah, mansur, kız ney, girift gibi küçük bir üflemeli saz koleksiyonu olan “bedî ve edebî zevki yüksek bir mûsıkîşinâs ve bir bestekâr idi. Sesi son derece güzel olmakla beraber ney üflemekte de mâhir idi. Birçok Balıkesir gençleri kendisinden mûsıkî taallüm etmişti.”³⁴

Bunların yanında vakit geçirmek için el işleri ile meşgul olur, çorap örür, sık iğne usûlü ile boncuklardan resimler işler; ayrıca manda boynuzu ve borasit madeninden satranç taşları oyar; sigara ağızlığı, sigara çubuğu, tespih ve baston yapmak gibi el işleriyle de çokça uğraşır.

3. Mecidî Nişanı ile Ödüllendirilmesi

Mehmed Hamdi Efendi, 1313/1897 Yunan Muharebesi’ne giden askerlerin cepheye uğurlanışları sırasında onlara *Türkçe* manzum dua etmiştir. Askerlerin, yapılan bu dua karşısında oldukça coşkuyla hareket ettiklerini gören ordu içindeki bazı komutanlar, İstanbul’a Mehmed Hamdi Efendi’nin taltifi için yazı yazmışlardır.

“Mehmed Hamdi Bey, 1313 Yunan Harbi’ndeki askeri sevkியatta gösterdiği güzel hizmetleri devletçe takdir edilerek beşinci derecede Mecidî Nişan’la ve Edirne Müderrisliği payesiyle taltif edilmiştir.”³⁵

Aşağıda Mehmed Hamdi Efendi’nin hizmetlerine karşılık Mecidî Nişanı alması için yazılan taltif yazıları yer almaktadır.³⁶ Ancak bu yazılarda yazara Edirne Müderrisliği payesi verildiğine dair herhangi bir ibareye rastlanmamaktadır.

³³ Bu yolla kazandığı paralarla Bandırma Fahri Otel’inin bulunduğu civarda Evyapan Sokak’ta kendine bir ev inşâ etmiştir. Ayrıca, basılmamış *Halil Bey Çiftliği* kitabında, Manyas Koşu Panayırı’ndaki ve Mısır günlerine dair bir bölüm de mevcuttur.

³⁴ *Türk Dili*, “Müessif Bir Ölüm”, 2.

³⁵ Gürses, “Tımarhâne Müellifi Mehmed Hamdi Efendi”, 2.; *Türk Dili*, “Müessif Bir Ölüm”, 2.

³⁶ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, (1898) İ.TAL. 140-34, H-29-01-1316.

Mâruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki

Bandırma'da vâki' Haydar Çavuş Câmî-i Şerîfî imâm u hatîbi Akşehirli-zâde Mehmed Hamdi Efendi'nin te'sîsât-ı nâfia ve âsâr-ı hayriyyenin her birinde ibrâz-ı hamîyyet ü gayretle akrânına tefevvuk edegelmekte olduğu gibi kur'a vü ahz-ı asker meclisleri 'azâlığında tûl müddet bulunarak kavânîn-i askeriyye ve evâmîr-i alîyyeye vukûf-ı tâmmesi olmak hasebiyle me'mûrîn-i askeriyyeye pek çok suhûlet-bahş olacak hidemât-ı mebrûre vü memdûhada bulunduğundan şu hizmet ve sadâkate mükâfâten beşinci rütbeden Mecîdî nişân-ı zî-şânıyla taltîfi Bandırma Fırkası Kumandanlığı vekâletinden bâ-tahrîrât iş'âr olunmuş ve mûmâ-ileyhin ol vecihle taltîfi zımında keyfiyyetin huzûr-ı âlî-i sadâret-penâhîlerine iş'ârı piyâde dâ'iresinden ifâde kılınmış olmakla ol-bâbda emr u fermân hazret-i velîyyül-emrindir.

18 Zilhicce 314 ve 8 Mayıs 313 (20 Mayıs 1897)

Atûfetli Efendim Hazretleri

Cihet-i askeriyyeye müte'allik husâsatta müşâhed olan hidemât-ı memdûhasına mebnî Bandırma'da vâki' Haydar Çavuş Câmî-i Şerîfî imâm u hatîbi Akşehirli-zâde Mehmed Hamdi Efendi'ye beşinci rütbeden bir kût'a Mecîdî nişân-ı zî-şânı it'âsı hakkında taraf-ı vâlâ-yı ser-askeriyyeden vârid olan tezkire arz u takdîm kılınmış olmakla ol-bâbda her ne vechle irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhî şeref-müte'allik buyrulur ise mantûk u âlîsi infâz edileceği beyân ile tezkire-i senâverî terkîm kılındı efendim.

18 Muharrem 316 – 27 Mayıs 314 (8 Haziran 1898)
Sadrâzam

Mâruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki

Resîde-i dest-i ta'zîm olup meltûf ile manzûr-ı âlî buyurulan işbu tezkire-i sâmiyye-i sadâret-penâhîleri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhî şeref-müte'allik buyurulmuş olmakla ol-bâbda emr u fermân hazret-i velîyyül-emrindir.

29 Muharrem 316 – 7 Haziran 314 (19 Haziran 1898)
Serkâtibi Hazreti Şehriyârî

4. Çocukları

Mehmed Hamdi Efendi'nin Saatçi namı ile bilinen Remzi başta olmak üzere, Mustafa Âkif ve Ahmet Vasfi adında üç oğlu vardır. Bunlardan Remzi hakkında gerek ses kayıtlarında gerekse yazılı kaynaklarda bilgiye ulaşılammıştır.

Bir diğer oğlu Mustafa Âkif Bey, Karesi Kız Muallim Mektebinde Ulûm-ı Tabiîyye (Tabiî İlimler, Fen Bilimleri) öğretmenidir. Rûhî Nâcî (Sağdıç) Çağlayan dergisindeki *Tesâdüf* adlı yazısında onunla ilgili şu bilgileri verir: “Bundan on, on beş sene evvel İstanbul'da kapış kapış satılan *Kaptan Cemâl* romanının müellifi Âkif Bey, Hatib Hoca'nın büyük oğlu olup hâlâ Karesi Kız Muallim Mektebinde muallimlik etmektedir.”³⁷ Mustafa Âkif Bey'in romanının ilk baskısı İstanbul'da Tevhîd-i Anâsır Matbaası'nda (1900?) yapılırken³⁸ Rûhî Nâcî'nin sözlerini destekler nitelikteki ikinci baskısı ise 1328/1912'de Bekir Efendi-Karagöz Matbaası'nda³⁹ yapılmıştır. “Hatib-zâde” ön adını kullanan Mustafa Âkif'in basılmamış bir eseri daha vardır. Kitabın, içeriği aynı olan fakat adında karar verilemeyen *Çanakkale'den Çamlıca'ya/Esrâr Dalgası* adında daktilo edilmiş iki ayrı nüshası mevcuttur.

Üçüncü çocuğu Ahmet Vasfi Bey ise hukuk fakültesi mezunudur. Bandırma'da ve de uzun süre Ankara'da avukatlık mesleğini icra etmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisinin IV. Dönem CHP Balıkesir mebusluğu da yapan Ahmet Vasfi Bey;

“1892'de Bandırma'da doğmuş, ilk tahsilden sonra İstanbul'da Vefa İdadisinde okumuş ve Hukuk Fakültesini bitirdiği sırada başlayan Birinci Cihan Harbi'nde yedek subay olarak Kafkasya Cephesi, Ermenistan ve İran'daki savaşlarda bulunmuş, mütareke yıllarında avukatlığa başlamışsa da işgal hadiseleri üzerine Kuvâ-yi Millîyye teşkilâtına

³⁷ Rûhî Nâcî (Sağdıç), “*Tesâdüf*”, 3.

³⁸ Hatib-zâde Mustafa Âkif, *Kaptan Cemâl* (İstanbul: Gülşen Kütübhanesi Sahibi A. B, Tevhid-i Anâsır Matbaası, 1900?)

³⁹ Hatib-zâde Mustafa Âkif, *Kaptan Cemâl* (İstanbul: Gülşen Kütübhanesi Sahibi A. B, Bekir Efendi-Karagöz Matbaası, 1328/1912.)

katılmıştır. 1931'de Balıkesir milletvekilliğine seçilmiş ve devre sonunda Maliye Bakanlığı Hukuk Müşavirliğine alınarak yirmi yıl hizmetten sonra emekli olmuştur."⁴⁰

"30 Temmuz 1954-3 Temmuz 1975 arası Ankara Barosu'na kayıtlı avukat olarak çalışan Ahmet Vasfi Bey, 28 Ekim 1985'te kroner yetmezliğinden Ankara Numune Hastanesi'nde ölmüş ve Askerî Mezarlık'ta toprağa verilmiştir. 'Osmanoğullarının Varlıkları ve II'nci Abdülhamit'in Emlâki' adlı önemli araştırması, Türk Tarih Kurumu tarafından 1982'de kitap hâlinde bastırılmıştır."⁴¹

Bu kitabının dışında *Türkistan'dan İstanbul'a*⁴² isimli bir romanı, *I. Dünya Savaşı Yılları ve Kafkas Cephesi Anıları*⁴³ isimli bir anı kitabı ve Ankara Barosu dergisinde yayımlanmış hukuk alanında makaleleri de mevcuttur.

5. Eserleri Hakkında

Mehmed Hamdi Efendi'nin yazı hayatı ilginç bir şekilde başlamıştır. Ahmet Vasfi Bey babasının yazmaya, altmışlı yaşlarında geçirdiği bir hastalık nedeniyle doktorların ondan on iki yaşından beri içtiği sigarayı bırakmasını istemesi üzerine başladığını ifade eder. Sigarayı bırakmak zorunda kalan Mehmed Hamdi Efendi, bu süreçte kendini tamamen yazmaya vermiştir. Ahmet Vasfi Bey, babasının sürekli olarak yanında taşıdığı bir defter ve kalem ile kırlara çıkarak kitaplarını açık havada yazmayı tercih ettiğini söylemektedir. Kitaplarının tamamını iki, üç sene gibi kısa bir zaman diliminde yazan Mehmed Hamdi Efendi'nin kitaplarının sayısı, sınırlı sayıdaki kaynaklarda birbirinden farklıdır. Bu konuda Gürses gazetesi 35, Ozan Sağdıç 41, Rûhî Nâci ise yazarın 30 kadar kitabının olduğunu yazmıştır.

⁴⁰ Vasfi Şensözen, *Türkistan'dan İstanbul'a* (İstanbul: Binbirdirek Matbaacılık, 1973), ii.

⁴¹ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IV. Dönem (1931-1935)* (Ankara: TBMM Vakfı Yayınları, 1996), 2/83-84.

⁴² Vasfi Şensözen, *Türkistan'dan İstanbul'a* (İstanbul: Binbirdirek Matbaacılık, 1973.)

⁴³ Vasfi Şensözen, *I. Dünya Savaşı ve Kafkas Cephesi Anıları*, haz. Saro Dadyan, (İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2013.)

II. Meşrutiyet Dönemi yazarları arasında sayılan Mehmed Hamdi Efendi'nin, hayatta iken basılan toplam üç kitabı vardır. Bunlar sırasıyla *Defîne*⁴⁴ (1911), *Köy Hekîmi*⁴⁵ (1912) ve *Tımarhâne*⁴⁶ (1933)'dir. Ayrıca 1926 yılında, Çağlayan dergisinde *Türkmen Kızı*⁴⁷ isimli bir şiiri yayımlanmıştır. Gürses gazetesinde⁴⁸ 17 dördlüğü yayımlanan bu şiir, 32 dördlükten oluşmaktadır ve yazarın *Kızıl Yayla* isimli kitabından bir bölümdür. Bu eserlerin dışında Türk Dili gazetesinde Mehmed Hamdi Efendi'ye ait *İki Esir*⁴⁹ isimli bir eser tefrika edilmiştir.

Defîne ve *Köy Hekîmi* kitaplarını oğulları Mustafa Âkif ve Ahmet Vasfi Beyler, İstanbul'da tahsillerini tamamlarken Balkan Harbi zamanında bastırmışlardır. Türk “psikiyatri tarihi açısından önem taşıyan”⁵⁰ *Tımarhâne* kitabı ise 1933'te yine Ahmet Vasfi Bey tarafından babasının ölümünden hemen önce bastırılmıştır. Mehmed Hamdi Efendi *Defîne*, *Köy Hekîmi* ve yazma hâlde bulunan *Kızıl Yayla* kitaplarında “Ebu'l-Âkif Hatib Mehmed Hamdi”, *Tımarhâne*'de “Hatip Mehmet Hamdi”, *Türkmen Kızı* şiiri ve *İki Esir* tefrikasında “Bandırmalı Hatib Mehmed Hamdi” ismini kullanmıştır.

⁴⁴ Ebu'l -Âkif Hatib Mehmed Hamdi, *Defîne* (İstanbul: Matbaa-ı Hayriyye ve Şürekâsı, 1327/1911).

⁴⁵ Ebu'l -Âkif Hatib Mehmed Hamdi, *Köy Hekîmi* (İstanbul: Matbaa-ı Hayriyye ve Şürekâsı, 1328/1912).

⁴⁶ Hatip Mehmet Hamdi, *Tımarhâne* (İstanbul: Güneş Matbaası, 1933). Ayrıca, 22.08.1933 tarihli Cumhuriyet gazetesinin 4. sayfasında “Hatip Mehmet Hamdi Bey tarafından Tımarhâne isimli roman neşredilmiştir. Tavsiye ederiz.” şeklinde bir ilan mevcuttur. Yine 03.09.1934 tarihli Zaman gazetesinin 4. sayfasında “Tımarhânede” başlıklı bir değerlendirme yazısı yazılmıştır.

⁴⁷ Bandırmalı Hatib Mehmed Hamdi, “*Türkmen Kızı*”, Çağlayan 12 (Nisan 1926), 8-9.

⁴⁸ *Gürses*, “Tımarhâne Müellifi Mehmed Hamdi Efendi”, 2.

⁴⁹ Bandırmalı Hatib Mehmed Hamdi, *İki Esir*, Türk Dili. (Tefrikanın başlangıç tarihi ve süreli yayının sayısı: Türk Dili gazetesi, 20 Kânunuevvel 1926, sayı 183. Tefrikanın bitiş tarihi ve süreli yayının sayısı: 13 Mart 1927, sayı 251, Balıkesir. Tefrika yarım kalmıştır. Arşivdeki eksikler nedeniyle tefrikanın tamamlanıp tamamlanmadığı bilinmemektedir.)

⁵⁰ Bu konuda Bakınız: Fatih Artvinli, “Meçhul Bir Yazar: Bandırmalı Hatip Mehmet Hamdi Efendi”, *Uluslararası Balıkesir'e Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu*, ed. Şenol Çelik-Serdar Genç (Balıkesir: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2014), 171.

Defîne kitabının arka kapağında “*Evhâm Netîcesi*, *Mısır’da Üç Bölükbaşı*, *Civelek Osman*, *Köy Hekîmi*, *Beşik Kertiği*, *Def’-i Merâk*, *Tımarhâne*, *Hayme-nişin*, *Anahtarsız Bukağı*, *Mahbûsta Efeler*, *Barbastan Adası*, *Av Çantası*, *Dimâğ-ı Beşerde Bir Temâşâ (Felsefi)*” isimli kitapların basıma hazır olduğu söylenirken bir yıl sonra basılan *Köy Hekîmi* kitabının arkasında ise bunlara “*Türkmen Kızı*⁵¹ ve *Eskicinin Çocukları*” kitapları eklenmiştir. Bu bilgilerden hareketle yazarın baskısı yapılan kitapları hariç, basılmaya hazır on dört kitabı daha olduğu anlaşılmaktadır. Bahsedilen kitapların baskıya verilememesinin ve *Tımarhâne* kitabının yirmi bir yıl aradan sonra bastırılmasının sebebi ise “araya giren umumî ve hususî gâileler”⁵²dir. Yine *Defîne*’nin arka kapağında *Evhâm Netîcesi* kitabının, yazarın ikinci kitabı olarak bastırılacağı ilan edilmesine rağmen bastırılmamıştır. Ayrıca, Ahmet Vasfî Bey babasına ait *Civelek Osman*⁵³ isimli kitabı 1984 yılında kendi adıyla bastırmıştır.

Mehmed Hamdi Efendi’nin, isimleri yukarıda sayılan kitaplarının dışında başka yazma kitapları da vardır. Babasının tüm yazma kitap terekesini elinde bulunduran Ahmet Vasfî Bey, onun eserlerinin bir kısmını daktilo etmiş bir kısmını da kasetlere okumuştur. Bunlardan *Defîne* ve *Köy Hekîmi* kitapları basılı olmasına rağmen ses kaydına almış, *Tımarhâne*’yi ise daktilo etmiştir. Eserlerden;

Basılı olanlar: *Defîne*, *Köy Hekîmi*, *Tımarhâne*, *Civelek Osman*.

Daktilo edilenler: *Mısır’da Üç Bölükbaşı*, *Dimâğ-ı Beşerde Bir Temâşâ*, *Kapısız Zindân*, *Şâtır-zâdeler (Kan Lekesi)*, *Halîl Bey Çiftliği (Tekke Değirmen)*, *Yeniçeri-zâdeler (Yeniçeri Eskileri)*, *Tımarhâne*.

Ses kaydı olanlar: *Defîne*, *Köy Hekîmi*, *Barbastan Adası*, *Evhâm Netîcesi*, *Def’-i Merâk*, *Eskicinin Çocukları*, *Türkmen Kızı*, *Hayme-nişin*, *Kâbile Cinâyetleri*, *Mektuplardaki Esrâr*, *Av Çantası*, *Beşik Kertiği*, *Anahtarsız Bukağı*, *İnsan Kasapları*, *Son Derebeyleri*.

⁵¹ Burada adı geçen *Türkmen Kızı* yazarın farklı bir kitabıdır. Çağlayan dergisindeki şiiri ile ilgisi yoktur.

⁵² Hatip Mehmet Hamdi, *Tımarhâne*, “Bir Konuşma”, iii.

⁵³ Vasfî Şensözen, *Civelek Osman* (İstanbul: Göktürk Yayınları, 1984).

Mehmed Hamdi Bey'in ses kaydına alınmayan, daktilo edilmeyen ve yazma kitap hâlinde olan tek eseri ise *Kızıl Yayla*'dır. Şu hâlde yazarın basılı olan ve olmayan toplam 26 kitabı bulunmaktadır.

Mehmed Hamdi Efendi'nin *İki Esir* hâriç tüm eserleri Ahmet Vasfi Bey'e intikâl etmiş ve Ahmet Vasfi Bey onları yıllarca kütüphanesinde tutmuştur. Mehmed Hamdi Efendi, kaleme aldığı eserlerinin her birini emekli bir subay olan Hattat Hâlid Efendi'ye temize çektirmiştir. Mehmed Hamdi Efendi'nin kitapları, oğlu Ahmet Vasfi Bey'in üzerinde değişiklikler yaptığı hâllerıyla günümüze ulaşmıştır. Burada anılan eserlerin -*Kızıl Yayla* dışında- hiçbirinin yazma hâline ulaşılammıştır. Ozan Sağdıç, kitapların yazma hâlinin "Ziraat Bankası merkezinde (Ankara)" olduğunu Ahmet Vasfi Bey'den duyduğunu ifade etmektedir.⁵⁴

Ahmet Vasfi Bey, ana hatlarına dokunmadan babasının hemen hemen her kitabına müdahalede bulunmuş; olay akışı ve bütünlüğü çerçevesinde eklemeler, çıkarmalar yapmış; dilinin eskidiğini söyleyerek kendince sadeleştirme çabası içerisine girmiş; kitapların orijinal adlarına alternatif adlar bulmuş; yaptığı değişikliklere dair daktilo ettikleri ve bastırdığı eserlerin başına açıklama koymayı da ihmal etmemiştir. Ayrıca *Defîne* ve *Köy Hekîmi* kitaplarının ses kayıtları ile basılı hâlleri karşılaştırıldığında ses kayıtlarına da müdahalede bulunduğu görülmüştür. Ahmet Vasfi Bey *Tımarhâne* kitabını bastırırken birtakım değişiklikler yaptığını şu cümlelerle ifade etmiştir: "Bunlar, yazıldığı zaman da bu kadar sade idi. Basılmak üzere yirmi yıl sonra ele alındığı vakit de günün diline uydurulmak için esaslı bir rötuş zahmeti çekilmiş değildir."⁵⁵ demesine rağmen *Tımarhâne* kitabının daktilo edilmiş hâlinde de gerek dille ilgili sadeleştirmeler gerekse bazı kısımlarına ekleme çıkarma yoluyla değişiklikler yapmıştır. *Tımarhâne* kitabının Gürses gazetesinde "tefrika edildiği ve okuyucuların bu romana çok alaka gösterdiği ifade edilmektedir."⁵⁶ Ancak yapılan kütüphane taramalarında adı geçen gazetenin nüshalarına ulaşılammıştır. Bu bakımdan, romanın tefrika

⁵⁴ Sağdıç, *Yirminci Yüzyıl Denen O Mazi- Birinci Savaşın İkindisine*, 277.

⁵⁵ Hatip Mehmet Hamdi, *Tımarhâne*, "Bir Konuşma", iv.

⁵⁶ Gürses, "Tımarhâne Müellifi Mehmed Hamdi Efendi", 1.

olunmuş hâli ile basılı hâlini karşılaştırma imkânı olmamıştır.

Ahmet Vasfi Bey, kendi adıyla bastırıldığı *Civelek Osman* (1984) kitabı için yazmış olduğu ön sözde;

“Bu küçük roman; (...) basılmamış daha birçok eserleri olan, az tanınmış yazar, babam Mehmet Hamdi Şensözen’indir. Yazılışının üzerinden elli beş yıl⁵⁷ gibi uzun bir zamanın geçmiş olması bunun lisanını eskitmiş olduğundan eserin yeni baştan kalemden geçirilmesi lazım gelmişti. Bu arada, günün sanat anlayışına uymayacak bazı kısımların yine aynı hikâyeye akışı içinde değiştirilmesi ve bugün artık lüzumsuz sayılan tarih ve arkeoloji yolundaki izahlarla bazı mütaleaların eserden çıkarılması da zaruri görüldü. Bu şekilde küçülen ve toparlanan roman, baba ve oğul tarafından birlikte meydana getirilmiş müşterek bir eser hâline geldi. Bu sebeple de iki imza ile neşri uygun bulundu.”⁵⁸

diyerek aslında kitabı orijinal hâlinden çok uzaklaştırdığını dile getirmektedir.

Mehmed Hamdi Efendi’nin basılmamış olan *Dimâğ-ı Beşerde Bir Temâşâ* isimli felsefi kitabı için de aynı tasarrufu kullanan Ahmet Vasfi Bey, kitap için yazdığı “Bir Açıklama” başlıklı yazısında;

“Zaman geçtikçe de bunların lisânı eskiyordu. Nihâyet, birçok yakınlarımızın ısrarıyla bu eserin ele alınması lâzım geldi. Dil ciheti elden geldiği kadar sadeleştirildi. Bugün artık anlaşılamayacak olan tabir ve ifadeler çıkarılarak yerlerine yenileri konuldu. Zamanın getirdiği bazı yenilikler de ilave olundu. Feda edilemeyecek olan eski terimlerin yenileriyle birlikte söylenmesi yolu

⁵⁷ Eserin 55 yıl önce yazılmış olduğu söylene de 1911 tarihli *Defîne* kitabının arka kapağında *Civelek Osman* kitabının basılmaya hazır olduğu ifade edilmektedir.

⁵⁸ Şensözen, *Civelek Osman*, 5.

da tutularak eserin bugün için okunabilir hâle getirilmesine çalışıldı. Asıl adı ‘Dimâğ-ı Beşerde Bir Temâşâ’ iken bugünkü şivemize uygun olarak ‘İnsan Dimâğında Bir Temâşâ’ adı verildi.”

diyerek yaptığı değişiklikleri söylemiştir. Ayrıca, kardeşi Mustafa Âkif Bey’in oğlu Semih’e bıraktığı notta ise *Dimâğ-ı Beşerde Bir Temâşâ* kitabının giriş bölümünde yer alan “yangın, köye gidiş ve oraya yerleşmeye uğraşma gibi esasa hiçbir tesiri olmayacak tafsilat vardı ki onu kaldırmaya mecbur oldum ve en kısa ‘Bir yangın sabahı...’ diye başlayan şekilde birkaç satıra indirdiğini; kitapta olmayan kumar ve tutum ile iptilâ yani tiryakilik ve perhiz timsallerini de ilave ettiğini; Molla Feraset yerine Rehber Feraset; sağ ve sol yerine siyasî mânâyâ gelebileceği gerekçesiyle kuzey ve güney; rahle yerine masa; tulumba takımı yerine ise itfaiye”⁵⁹ kelimelerini kullandığını söylemiştir.

Kızıl Yayla, Mehmed Hamdi Efendi’nin yazma kitap hâlinde günümüze kalan tek eseridir. Yazarın *Kızıl Yayla* romanı, *Defîne* ve *Köy Hekîmi* kitaplarının arkasında yer alan, basıma hazır kitaplar listesinde yoktur. Böyle bir kitabın varlığından ve bazı özelliklerinden ilk defa söz eden Rûhî Nâcî, Çağlayan dergisindeki *Tesâdüf* başlıklı yazısında roman hakkında “bundan otuz, kırk yıl evvel⁶⁰ rind bir mizaç ve millî bir eda ile yazıldığını, romanın resimlerle süslenmiş ve bezeli olarak basılmasının düşünüldüğünü, Saatçi Edhem Efendi’nin oğlu Karesi Vilayeti Nâfia Başmühendisi bulunan Kemâl Bey tarafından hocanın tariflerine göre özene özene beş on tablo yapıldığını, sonrasında Bandırma’nın ve o zamanın pek güzide sanatkarı olan Hattât Küçük Ahmed Efendi de Hatîb Hoca’nın eserinden âidiyetine göre bazı kısımlarını bu tabloları gayet nefis bir hât ile ilave ettiğini ve câmi civarındaki Salim Efendi Kahvehânesi’ne asıldığını”⁶¹ söylemektedir. Mehmed Hamdi Efendi’nin bu kitabı da diğer birçok kitabı gibi çeşitli sebeplerle bastırılmamıştır. Ancak kitap için yapılan resimler ve şiirli levhalar uzun yıllar

⁵⁹ Ahmet Vasfî Bey’in, kardeşi Mustafa Âkif Bey’in oğlu Semih Şensözen’e kitap için yazdığı nottan alınmıştır.

⁶⁰ Kitabın hangi tarihte yazıldığına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Rûhî Nâcî’nin kaleme aldığı yazının 1926 yılı olduğu düşünüldüğünde, kitap 1890’lı yıllarda yazılmış olmalıdır.

⁶¹ Rûhî Nâcî (Sağdıç), “*Tesâdüf*”, 2-3.

kahvehânede asılı olarak kalmış ve kahvehâneye gelen giden bazı kişilerce de şiirlerin kopyasının alındığı olmuştur. Öyle ki Rûhî Nâcî, *Türkmen Kızı* şiiriyle ilk defa İzmir’de bir edebiyat sohbetinde iken karşılaşmış ve Ahmet Vasfi Bey’le arkadaşlığı sayesinde tesadüfen o şiirin Mehmed Hamdi Efendi’ye ait olduğunu öğrenmiştir.⁶²

12 Mart 1950 tarihli Gürses gazetesinde “Yakında yeni bir romanını yayınlamak ümidinde olduğumuz merhumun *Kızıl Yayla* adlı bir destanını sütunlarımızda bulacaksınız.”⁶³ denilmiştir. Ancak yapılan arşiv taramalarında gazetenin nüshalarına ulaşılamamıştır.

Yukarıda sayılan tüm kitaplar içinde Ahmet Vasfi Bey’in herhangi bir müdahalede bulunmadığı, Mehmed Hamdi Efendi’nin kaleminden çıktığı hâliyle günümüze ulaşan sadece üç eseri mevcuttur. Bunlar basılı olan *Defîne* ve *Köy Hekîmi* ile yazma kitap hâliyle korunmuş *Kızıl Yayla*’dır. Diğer eserlerine nazaran sadece Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerinin bir kısmının Türkçeleştirilmesiyle bırakılan *Kapısız Zindân* ise “yazılış tarzına ve vak’alarına hiç iliştirilmeden”⁶⁴ korunmuştur. Ahmet Vasfi Bey’in kasetlere okumuş olduğu kitapları yazıya aktarmak mümkün olmamıştır. Çünkü gerek kasetlerin eskiliği sebebiyle şeritlerinin zarar görmesi gerek ses kalitesinin kötü olması gerekse Ahmet Vasfi Bey’in okuduğu bazı kısımların net olarak anlaşılamaması, kasetlerdeki kitapların yazıya aktarılmasına engel olmuştur.

6. Edebî Kişiliği

Mehmed Hamdi Efendi “taşra”da doğup büyüyen, gençliğinde medrese eğitimi için de olsa kısa bir süreliğine “içre”ye yolu düşen dönemin üretken yazarlarından. Metin Kayahan Özgül’ün “taşra” üzerine ve özelde Balıkesir için sarf ettiği sözler bu kapsamda önemlidir.

“İstanbul şimdi olduğu gibi, geçmişte de kültür ve sanatın pây-ı tahtıdır. Onun bu özelliği taşrada olgun bir aydın edebiyatının varlığına şimdi nasıl mâni değilse, geçmişte

⁶² Rûhî Nâcî (Sağdıç), “Tesâdüf”, 3.

⁶³ Gürses, “Tımarhâne Müellifi Mehmed Hamdi Efendi”, 2.

⁶⁴ Ahmet Vasfi Bey’in, *Kapısız Zindân* kitabı için yazdığı açıklamadan alınmıştır.

de mâni değildi. Üstelik, büyük kısmı İstanbul'dan evvel Türkleşmiş Bursa, Edirne, İskodra gibi şehirlerde Osmanlı'nın sanatı daha erken gelişmiş ve köklenmiştir. Hele Osmanlı'dan çok önce, Selçuklular zamanında Türk toprağı olmuş şehirler hatırlandığında, İstanbul'un biz Türkler için aslında ne kadar yeni bir kültür ve sanat merkezi olduğu daha iyi anlaşılacaktır. İşte, Osmanlı öncesinde Türkleşmiş ve hattâ "pre-Ottoman" Osmanlı şehir kültürünün birkaç damarından biri olmuş Balıkesir de hatırlanması gereken bu şehirlerdendir. Hele Osmanlı'nın Hudavendigâr Vilâyeti Karesi Sancağı'nın merkezi olarak geçen asırlar, Balıkesir'in bu özelliğini daha da barizleştirmiştir.

Balıkesir asırlar boyu pek çok sanatkâr, şair yetiştirdi. Bunların hepsi ilhamını İstanbul'dan almadı, hepsinin emeli İstanbul değildi ve hepsi İstanbul'a gitmedi; hattâ pek çoğu İstanbul'u hayâlen veya hakikaten tanımadan sanatında olgunlaştı, şöhet kazandı.”⁶⁵

Geniş bilgi, görgü ve birikimini, altmışlı yaşlarında ve iki üç yıl gibi kısa bir zaman zarfında kitaplaştıran yazarın; *Defîne* (1911) ve *Köy Hekîmi* (1912) kitapları II. Meşrutiyet Dönemi'nde, *Tımarhâne* (1933) kitabı ise diğer kitaplarıyla aynı dönemde yazılmasına rağmen Cumhuriyet Dönemi'nde bastırılabilmiştir. Bandırma'da doğan ve Balıkesir'de hayata gözlerini yuman Mehmed Hamdi Efendi, taşralı kimliğiyle kitaplarına mekân ve insan olarak genelde Anadolu'yu merkeze almıştır. Ancak özellikle tarihi romanlarında İstanbul, Balkan şehirleri, İskenderiye, Kahire gibi mekânlara da kitaplarında yer veren yazar sadece Anadolu'ya sıkışıp kalmamıştır.

II. Meşrutiyet Dönemi yazarlarından sayılan Mehmed Hamdi Efendi, önceki dönem edebî ürünlerini elinden geldiğince okumuş, takip etmiş ve eserlerini kısmen

⁶⁵ Metin Kayahan Özgül, *Helvacı-zâde Muharrem Hasbi Hayatı ve Eserleri* (Balıkesir: Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı, 1998), 6.

bunların etkisi altında kaleme almıştır. Osman Gündüz, *İkinci Meşrutiyet Romanında Yapı ve Tema*⁶⁶ adlı kitabı ile *Geleneksel Anlatma Formlarından Çağdaş Romana*⁶⁷ adlı makalesinde dönemin yazarlarının üslubu, kitaplarının niteliği ve niceliği hakkında ayrıntılı bir değerlendirmede bulunmuştur. Gündüz, adı geçen çalışmalarda “hikâye”den “roman”a geçiş sürecini anlatırken dönemin yazarlarının *geleneksel anlatma formlarını* tamamen terk edemediklerini örnekleriyle ortaya koymaktadır. Çalışmada, geleneksel anlatma formuyla destanlar, mesneviler ama daha çok manzum/mensur halk hikâyeleri ve bunların üslupları kast edilmektedir. Mehmed Hamdi Efendi’nin *Defîne* ve *Köy Hekîmi* kitaplarını da çalışmalarında ele alan Gündüz, incelediği eserlerin genel karakteristiklerini ayrıntılarıyla vermektedir. Adı geçen çalışmalardan özetle “Bu eserlerin büyük çoğunluğu konularını önceki dönemlerdeki baskılardan, Batı tarzı yaşamın getirdiği birtakım olumsuz değişim ve etkilenmelerden, az da olsa Anadolu’dan ve tarihî olaylardan almaktadır. Bu dönemde yazılan romanların hemen hepsi nitelikleriyle değil, daha çok nicelikleri bakımından dikkat çekici olup gerek kurgusal yapı ve çatışma gerekse karakterler arası ilişkiler bakımından zayıf kalmaktadır. II. Meşrutiyet Dönemi edebiyatı aynı zamanda bir geçiş dönemidir, bu dönemin romancılarının kendilerini kurtaramadıkları önemli anlatım kusurlarından biri ünlem bildiren ifadeleri sıkça (ah, oh vb.) kullanılmalarıdır. Yine ‘evet’le başlayan kesik cümlelerin kullanımı da bir diğer kusur olarak karşımıza çıkmaktadır. Romantik akıma bağlı kalan romancılar, okuyucularını etkilemek ve şaşırtmak amacıyla beklenmedik sahnelere başvurmaktadırlar. Bu romanların bir diğer karakteristiği ise birtakım olumsuzlukları gözler önüne sererek toplumu eğitmek amacı gütmektedir. Gündelik hayatta karşılaşılması zor sahne ve rastlantılara yer veren olaylar ile okuyucuyu yönlendiren, bilgilendiren, onlara hatırlatmalar yapan ve yeri geldikçe olayı özetleyen müdahaleler, romanları kendi doğal çizgisinden uzaklaştırmaktadır. Bu dönem romanlarında olay kurguları için de farklı yöntem ve teknikler denenmektedir. Örneğin, romana ana olayın ortasından ya

⁶⁶ Osman Gündüz, *İkinci Meşrutiyet Romanında Yapı ve Tema I-II* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1997).

⁶⁷ Osman Gündüz, “Geleneksel Anlatma Formlarından Çağdaş Romana”, *Turkish Studies* 4/1 (2009), 763-798.

da sonundan başlanır; sonrasında ise geriye dönüş yapılır ve bunu yaparken kronolojik bir sıra izlenir. Sonuç kısmında ilk bölümle son bölüm bir noktada birleştirilir. Romanda anlatılanlar başlangıçta verilen durumun açıklanmasına yöneliktir. Serüven ve macera ağırlıklı eserlerde önce, okuyucunun merakını uyandıracak, gerilim oluşturacak karmaşık unsurlar verilir. Bu tür romanlarda başkahraman ya ortadan kaybolur ya da büyük bir hayalkırıklığı veya yıkım yaşar. Okuyucunun merakını uzun süre ayakta tutmak için gerilim unsurları devam ettirilir. Aradan bir hayli zaman geçtikten ve olayların akışı kısmen değiştikten sonra başkişi birdenbire ortaya çıkar. Okuyucunun sonunda kurguyu tam olarak anlaması için yazar veya bir başka kişi tarafından okuyucuya uzun uzadıya bilgilendirme yapılır. Bazı romanlarda ise geleneksel hikâyelerde görülen unsurlar kullanılır. Bu unsurlar; iç içe girmiş metin halkaları, iyilerin ödüllendirilmesi, kötülerin cezalandırılması ve ilk görüşte âşık olma durumudur. Toplumun yararını birçok şeyin üstünde tutan ve gören Ahmed Midhat Efendi'nin üslubu, bu dönemde oldukça ilgi görür. Özellikle 'tarihî roman' olarak adlandırılan kitaplarda tarihî olaylardan ve tarih kitaplarından alıntılar yapılır. Yazarların bazıları ise betimlemelerde şiirden de yararlanmaktadır. Roman başkişisinin şiirleri dışında zaman zaman Tanzimat, Servetifünun ve Fecriaticî Dönemi şairlerinin şiirlerinden de yararlanır. Bu şiirler, bazı romanlarda büyük bir yer tutar. Yine bu romanların bir kısmında kişilerin tanıtımı geleneksel ölçüler içinde yapılır. Önce kişinin fiziksel (yaş, boy, kilo, ten rengi vb.) özelliklerine yer verilir ardından asıl olay anlatılmaya başlanır. Bu yüzden kişiler, iki boyutlu olarak kalmaktadır. Döneme dair bir başka karakteristik ise tiyatrodan gelen tekellümü (söz söyleme) öykü tekniğinin romanlarda da kullanılmasıdır. Romanlarda kısa cümleli ve karşılıklı konuşmalar geniş yer tutabilmektedir.”⁶⁸ Mehmed Hamdi Efendi'nin romanlarında da yukarıda bahsedilen dönem özelliklerinin neredeyse tamamına rastlanmaktadır.

Mehmed Hamdi Efendi'nin *Defîne* ve *Köy Hekîmi* kitaplarında döneme özgü olarak millî roman ibaresi kullanılmıştır. “Millî roman hem *telif roman* hem de

⁶⁸ Osman Gündüz, “Geleneksel Anlatma Formlarından Çağdaş Romana”, 763-798.

memleket romanı”⁶⁹ anlamına gelmektedir. “Edebî eserler hakkında *millî* vasfının kullanılması daha 1880’li yılların bazı yayınlarında eser adlarının altında *millî oyun*, *millî dram*, *millî roman* şeklindeki açıklamalarda görülmektedir. Ancak buradaki millî kavramının tercüme veya adapteye karşılık yerliliği ifade ettiği veya konusunun Osmanlı dışında yahut azınlıklar arasında geçmediği mânâsında kullanıldığı anlaşılmaktadır.”⁷⁰ Rûhî Nâcî, yazarın 1933 yılında basılan *Tımarhâne* romanında “millî” ibaresi yer almasa da kitabın her yönüyle bu tarife uyduğunu, millî ibaresinin görüldüğü her romanın aslında millî olmadığını ancak Mehmed Hamdi Efendi’nin gerçekten millî romanlar yazdığını şöyle dile getirmektedir. “*Tımarhâne*, Bandırmalı Hatib Hoca’nın, diğer eserleri gibi millî bir romanıdır. Bu ‘millî’ tabirinin birçok eserlerin üstünde görür ve içini okuyup anlayınca ekseriya aldandığımızı, hayır, aldatıldığımızı anlarız. Fakat Hatib Hoca’nın eserindeki bu tabir öyle bir sahte damga izi değildir; eserin ruhunu bihakkın ifade eden samimi bir yaftadır.”⁷¹

Mehmed Hamdi Efendi, kitaplarını çoğunlukla yakın dönem tarihî olaylarından, kişilerinden; yaşadığı toprakların insanların günlük hayatlarından, sevdalarından, alışkanlıklarından, değer yargılarından, gelenek-göreneklerinden ve yerel unsurlarından beslenerek kaleme almıştır. Bu açıdan kitaplarının zengin bir folklorik veriye sahip olduğu rahatlıkla söylenebilir. Mesela *Köy Hekîmî*’nde Karesi Sancağı bölgesinin, *Kızıl Yayla*’da Cihanbeyli Aşireti’nin içtimai hayatıyla ilgili pek çok ayrıntıya rastlamak mümkündür. “Sosyal hayata dâir küçük ve ince şeyleri görebilen, inceliklerden anlayan bir tavırla tarihimizin karanlık köşelerinde okuyuculara hayal feneri yakan bu eserlerden aynı zamanda ahlâk denizine akan bir ırmak çağltısı dinlemek de mümkündür.”⁷² diyen Ahmet Vasfi Bey, aynı zamanda yazarın ahlâki değerler konusundaki hassasiyetini dile getirmektedir. “Felsefî” bir kitap olarak belirtilen *Dimâğ-ı Beşerde Bir Temâşâ* kitabı, yazarın bu

⁶⁹ Paşabey-zâde Ömer Âli Bey, *Türkmen Kızı*, haz. Metin Kayahan Özgül (Balıkesir: Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı, 1997), 18.

⁷⁰ M. Orhan Okay, “Millî Edebiyat Akımı”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Erişim 16 Ocak 2021).

⁷¹ Rûhî Nâcî (Sağdıç), “*Tımarhâne* ve Hatip Mehmet Hamdi”.

⁷² Hatip Mehmet Hamdi, *Tımarhâne*, “Bir Konuşma”, iii.

hassasiyetle kaleme aldığı “ibret alınacak sahneleri kapsayan şekliyle ne bir tasavvuf ve ne de kuru bir ahlâk kitabı”⁷³dır.

Ahmet Vasfi Bey, yazarın “yazı ve dil itibarıyla yüksek bir edebiyat yapmış olmak iddiasında olmadığını, bu eserlerin de dilce kendine göre bir benliği olduğunu, hadiseleri yaşattığı yer ve günlerin temiz halk dilini her türlü yapmacıktan uzak olarak candan konuşturduğunu”⁷⁴ söylemektedir. Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere yazarın kitaplarının edebî kıstaslar açısından zayıf olduğu ancak dönemine göre sade ve samimi bir dil kullanmaya özen gösterdiği görülmektedir.

Mehmed Hamdi Efendi “eserlerinin temelini dâimâ hakiki mevkiller üzerinde”⁷⁵ oluşturmuş; kitaplarında genellikle yaşadığı, gördüğü, bildiği mekânlardan yararlanmışır. Özellikle Bandırma, Manyas, Marmara Adası, Edremit, Edincik, Armutlu, Mudanya, Ayvacık, Çanakkale, Geyikli, Lapseki, Bayramiç, Ezine, Bursa, Gemlik, Mudanya, Aydın, İzmir, Bergama, Konya, Akşehir, Sille, Ilgın, İstanbul gibi yerler eserlerinde kullandığı mekânlardandır. Yazar, *Defîne* kitabında Safvet Paşa Tekkesi, *Kızıl Yayla*’da İrfaniye Medresesi, *Tımarhâne*’de Süleymaniye Tımarhânesi, *Köy Hekîmi*’nde Ezine Hükümet Konağı, *Mısır*’da *Üç Bölükbaşı*’nda İskenderiye Menşiyeye Meydanı gibi mekânların betimlemelerini ayrıntılarıyla vermektedir.

Yazar, kitaplarında yer alan şahısları da hayatın içerisinde seçmiştir. “Yazarın bütün romanları mahalli hususiyetlerle eski devri yaşatan, gerçekçi bir özelliğe sahiptir. O derece ki, hikâyede yer alan kişilerin dahi mümkün olabildiği kadar yaşamış kimselerden seçilmesine dikkat edilmiştir.”⁷⁶ Örneğin 1826 yılında Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılması üzerine İstanbul’dan kaçıp Bandırma’ya sığınan bazı yeniçerilerin “bakâya-yı enkâzından zengin bir mirâs-ı menkulâta kavuşmasının neticesinde” *Civelek Osman* ve basılmamış *Yeniçeri-zâdeler* romanını; yine henüz “on sekiz yaşında iken Mısır’a giderek Murâbıt Mustafa Bey’in

⁷³ Ahmet Vasfi Bey’in, *Dimâğ-ı Beşerde Bir Temâşâ* kitabı için yazdığı “Bir Açıklama” yazısından alınmıştır.

⁷⁴ Hatip Mehmet Hamdi, *Tımarhâne*, “Bir Konuşma”, iv.

⁷⁵ Hatip Mehmet Hamdi, *Tımarhâne*, “Bir Konuşma”, iv.

⁷⁶ Şensözen, *Civelek Osman*, 6.

konağında bir müddet misafir kalan Hatib Mehmed Efendi”⁷⁷ *Mısır’da Üç Bölükbaşı* romanını yazmıştır. Yine *Civelek Osman* romanında “idare ve icraatı üzerinde çok durulan bir derebeyi ile onun maiyyeti ve etrafı olarak gösterilen kişilerin hemen tamamı gibi o devirde ve orada yaşamış kimselerdir. Romanın kahramanı Civelek Osman’ın babası da tanınmış bir yeniçeri zorbasıdır.”⁷⁸ Romanda *Civelek Osman*’ın babası Odabaşı Habib’dir. Odabaşı Habib Ağa, 1826 Yeniçeri isyanlarında başı çeken, kışkırtıcı rol üstlenen üç kişiden biri ve otuz birinci ortanın odabaşısıdır.⁷⁹ Ayrıca *Civelek Osman* romanının bazı bölümlerinde isimleri geçen Yirik Halil, Deli Hüseyin, Patorna İsmail gibi şahıslar, basılmamış *Yeniçeri-zâdeler* romanının kahramanları arasındadır. *Defîne* romanı kahramanlarından Gürcü Cevri Kalfa, Osmanlı tarihinde önemli yeri olan bir saray kadınıdır.⁸⁰ *Tımarhâne* romanında olayların bir bölümü Sadrazam Laz Ahmed Ağa’nın konağında geçmektedir. Sadrazam Laz Ahmed Ağa, II. Mahmud saltanatında on dört ay sadrazamlık yapmış bir kişidir. Mehmed Hamdi Efendi’nin Mısır’da kaldığı zamanlara istinaden yazdığı *Mısır’da Üç Bölükbaşı* romanındaki Kavalalı Mehmet Ali Paşa ve torunu Abbas Hilmi Paşa, Murâbit Mustafa Bey, Trapoliçe hanedanından Şeyh Necib Ahmed Efendi’nin oğulları Abdurrahman Sami ve Hayrullah Paşa, Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa ve *Kapısız Zindân* isimli tarihî romanında Orhan Gazi, Gazi Süleyman Paşa, Karesi Emiri Aclan (Aclan) Bey, İltutan Abdullah Ağa, Gazi Evrenos ve Hacı İlbeği gibi tarihten seçilmiş gerçek kişiler, roman kurgusu içinde verilmişlerdir. *Kızıl Yayla* romanın kişilerinden Cihanbeyli Aşireti Reisi Alişân Bey, Silleli Surûri Efendi ve Şem’î Baba da yine 1800’lü yıllarda Konya havalisinde yaşam sürmüş meşhur kişilerdendir.

⁷⁷ Rûhî Nâci (Sağdıç), “Tesâdüf”, 3.

⁷⁸ Şensözen, *Civelek Osman*, 6.

⁷⁹ Habib Ağa, Reşad Ekrem Koçu’nun *Yeniçeriler* (1964) romanında da geçmektedir.

⁸⁰ Semavi Eyice, “Cevri Kalfa Mektebi”, *İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 15 Ocak 2021). 1223 (1808) yazında Şehzâde Mahmûd, kendisini öldürmeye gelenlerin elinden birkaç taraftarının gayretiyle kaçılırken Cevri Kalfa’nın da merdivenden çıkmaya çalışan cellâtların gözlerine kül serpmek suretiyle şehzâdenin kurtulmasına yardımcı olduğu tarihî olay romanda aynen işlenmiştir. II. Mahmûd padişah olduktan sonra kendisine yardımcı olan bu kadına çok saygı göstermiş ve onu hazinedârbaşı yapmıştır. Şükrânın bir ifadesi olarak da Divân Yolu’nda sıbyan mektebi inşâ ettirmiştir.

Osmanlı arşivlerinde adı geçen Alişân Bey, Cihanbeyli-Haymana sahasındaki konar-göçer sekiz aşiretten olan Cihanbeyli Aşireti'nin reisi “mir-i aşiret” idi.⁸¹ Romanın başkişisi Silleli Surûrî aynı *Kızıl Yayla* romanında anlatıldığı gibi bir süre medrese öğrenimi gördükten sonra çeşitli sebeplerle medreseyi terk ederek öğrenimini yarıda bırakmıştır ve âşıklık geleneğinin usta temsilcilerinden Konyalı Şemî'nin öğrencisidir. Ayrıca, yaşadığı dönemde sazı ve sözüyle haylice ün kazanmıştır.⁸² Şemî Baba ise Helvacı Mehmed Ağa'nın oğlu olup irticalen şiir söylemede usta bir şairdir. Sonradan Silleli Surûrî'den okuma yazma öğrenen Şemî, Türk âşıklık geleneği içinde önemli bir yere sahiptir ve bir divanı mevcuttur.⁸³

Mehmed Hamdi Efendi, tarihî roman adı altında yazdığı *Defîne, Kapısız Zindân, Yeniçeri-zâdeler, Civelek Osman, Halil Bey Çiftliği, Şâtır-zâdeler, Mısır'da Üç Bölükbaşı* gibi kitaplarında, yukarıda görüldüğü üzere bazı kahramanlarını tarihi kişilerden seçmekle beraber, olay örgüsü içindeki kimi olayları da tarih kitaplarından alıntılarla görülmektedir. Mesela *Defîne* kitabında, Sultan Selim'in öldürülmesi olayına karışan “Başçuhadar Abdülfettah, Hazine Kethüdası Ebe Selim, Sultan Mustafa'nın harem ağalarından Kara Nezir, Emîr-i Ahur (Mirahor) Deli Eyüboğlu Mehmed, tebdil hasekisi Bağdadlı Hacı Ali ve Bostancı Deli Mustafa”⁸⁴ yı *Tarih-i Cevdet*⁸⁵ kitabında geçen sırayla vermiştir. Sultan Selim'in “naaşı üzerindeki darp izleri, kanlı bereli hâli, sağ şakağının derisinin sakalıyla birlikte çenesine kadar sıyrılmış”⁸⁶ olduğunun tasviri de yine *Tarih-i Cevdet*

⁸¹ Bu konuda bakınız: Necmettin Aygün, “Cihanbeyli-Haymana Sahasındaki Konar-Göçer Toplulukların İdari, Sosyal ve İktisadi Yapıları (1827-1861)” *Mütefekkir* 6/12 (2019), 539-558.

⁸² Bu konuda bakınız: Sadettin Nüzhet (Ergun), *Sille'li Sururî*, (İstanbul: Semih Lütfi- Suhulet Kütüphanesi Yayınları, 1933).; Sadettin Nüzhet (Ergun) – Mehmet Ferit (Uğur), *Konya Vilâyeti Halkıyât ve Harsiyâtı* (Konya: Konya Vilâyet Matbaası, 1926), 44-47.

⁸³ Bu konuda bakınız: Sadettin Nüzhet (Ergun) – Mehmet Ferit (Uğur), *Konya Vilâyeti Halkıyât ve Harsiyâtı*, s. 53-58.; Feyzi Halıcı, *Âşık Şemî Hayatı ve Şiirleri* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982).

⁸⁴ Ebu'l -Âkif Hatîb Mehmed Hamdi, *Defîne*, 18.

⁸⁵ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet* (İstanbul: Matbaa-yı Osmaniyye, 1309/1891), 8/305.

⁸⁶ Bu konuda bakınız: Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, 8/308.; Ebu'l -Âkif Hatîb Mehmed Hamdi, *Defîne*, 24.

kitabından alınmıştır. Yazar tarafından “tarihî roman” olarak nitelendirilen bu kitaplar, aynı zamanda aşk romanları olarak da görülmelidir. Bunlar, konu bakımından sadece tarihî olayların meydana gelişini edebî bir şekilde ve roman kurgusu içinde vermesinden ziyade tarihin, romantizmin ve maceranın iç içe geçmiş hâlidir. *Defîne* kitabının transkripsiyonunu yapan Ömer Solak, yazarın bu tavrını dönemin ortak bir özelliği olarak değerlendirmektedir.

*“Cumhuriyet dönemi romanında iki önemli janr olan popüler aşk romanları ve tarihî romanların romantizmle olan bağı, II. Meşrutiyet dönemine kadar gider. Bu dönemde, ortalama bir okuryazar kitlesinin popüler ilgisine hitap ettikleri için, popüler aşk romanlarının ve tarihî romanlarının vaka kurgusunda inandırıcılıktan uzak tesadüfler, mübalağalar ve duygulu sahneler çokça bulunur. Hem romantik akımdan hem de Türk anlatı geleneğinden gelen bu özellikler, romancıların okuyucuyu etkilemek için umulmadık sahneler düzenlemelerine sebep olur.”*⁸⁷

Mehmed Hamdi Efendi’nin gerek diğer romanlarında gerekse “*Defîne* romanında geleneksel hikâyelerde olduğu gibi iç içe geçmiş olay örgüleri söz konusudur. Romanın sonunda birbirinden bağımsız gibi duran vaka çizgileri kesişir ve okurun merakı giderilir.”⁸⁸ Surûri Efendi ile Emine Molla’nın ve Alişân Bey’in oğlu ile Sultân’ın (*Kızıl Yayla*), Ali Efendi ile Şekûre’nin (*Köy Hekîmi*), Sabri Bey ile Şehnaz’ın (*Defîne*) birbirlerini görür görmez âşık olmaları; eserlerin sonunda iyilerin ödüllendirilmesi, kötülerin cezalandırılması ve hüznü başlayan olayların mutlu bir şekilde hitama erdirilmesi geleneksel hikâye motiflerindendir.

Mehmed Hamdi Efendi merkezî yönetimin zayıflamasına bağlı olarak yerel idarenin bozulmasını ve bu durumun sosyal hayata etkilerini dile getirmiş, civar bölgelerde hüküm süren derebeylerini ve yürüttükleri düzeni; kaza ve kasabalardaki merkezî yönetim adına görev yapan

⁸⁷ Ebu’l -Âkif Hatib Mehmed Hamdi, *Defîne*, haz. Ömer Solak (Konya: Aybil Yayınları, 2012), iii-iv.

⁸⁸ Ebu’l -Âkif Hatib Mehmed Hamdi, *Defîne*, haz. Ömer Solak, v.

voyvodaları da zaman zaman eserlerinde ele almıştır: *Köy Hekîmi*’nde Ezine Derebeyi Lapsekilioğu, *Civelek Osman*’da Bandırma Voyvodası Salih İzzet Bey, *Tımarhâne*’de Manyas Derebeyi Hacıoğlu, *Kızıl Yayla*’da Cihanbeyli Aşireti Ağası Alişân Bey⁸⁹ gibi voyvoda/derebeyi/ağaların yaşayışlarını, kurdukları düzeni, yöre insanı ile ilişkilerini ve onlar üzerindeki etkilerinden bahsetmektedir. *Son Derebeyleri*⁹⁰ kitabında ise 1830’lu yılların derebeyi hayatı konu edilmiştir. Kurumların içinde bulunduğu duruma dair de yer yer eleştirilerde bulunan Mehmed Hamdi Efendi, *Tımarhâne* romanında Süleymaniye Tımarhânesinin genel işleyişi ve fiziksel özelliklerini ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Bu kitapta hekimlerin ve çalışanların tımarhaneye uğramamalarını, müdürlerin ilgisizliğini, güllâbilerin hastalara kötü davranmalarını, personel yetersizliğini nihayetinde hastaların içler acısı durumunu ve her türlü olumsuzluğu gerçekçi bir şekilde dile getirmektedir.⁹¹ *Köy Hekîmi* kitabında ise ülkedeki doktorların sayısının yetersizliğinden serzenişte bulunur. Tıbbiye-i askeriyyenin yetiştirdiği doktorların orduya dahi yetmediğini, tıbbiye-i mülkiyyeden mezun olanların ise şehirlerde de doğru dürüst bulunmadığını, bulunanların ise bilgi bakımından oldukça zayıf olduğunu söylemektedir. Hatta bu konudaki eleştirisinin dozunu bir kat daha arttırarak büyücek şehirlerde doktor namıyla bulunanları “sözde doktor” olarak nitelemekte, Armutlu imamının bu doktorların yanında “Lokmân-ı sâni” (ikinci Lokman Hekim) gibi kaldığını ifade etmektedir.⁹²

Eserlerinde gerek bölge ve civarındaki gerekse farklı yerleşim yerlerindeki Yörükler, Türkmenler, Çerkesler,

⁸⁹ *Kızıl Yayla* kitabının şahıslarından olan Alişân Bey’in hem idareci olduğu Cihanbeyli Haymana sahasındaki konar-göçerler hem de bölgede devleti temsilen görev yapan üst düzey bürokratlar nezdinde şöhrete sahip olduğu bilinmektedir. Aşiretler üzerinde kurduğu baskı ve bazı yolsuzluklar yüzünden merkezî yönetim tarafından azledilmiş ve Tokat’a sürülmüştür.

⁹⁰ Sadece ses kaydı bulunan *Son Derebeyleri* kitabına konu olan voyvodalardan Bandırma Voyvodası İzzet Bey *Civelek Osman* kitabında; Manyas Derebeyi Hacıoğlu ise *Tımarhâne* kitabında yer almaktadır.

⁹¹ Bu konuda bakınız: Artvinli, “Meçhul Bir Yazar: Bandırmalı Hatip Mehmet Hamdi Efendi”, 161-172.

⁹² Ebu’l -Âkif Hatib Mehmed Hamdi, *Köy Hekîmi*, 58.

Rumlar, Kürtler gibi farklı topluluklara da yer veren Mehmed Hamdi Efendi, bu toplulukların yaşayış ve inanç biçimlerine, diğer topluluklarla olan ilişkilerine; âdet, gelenek ve göreneklerine dair geniş bir bilgisi olduğu görülmekte ve zaman zaman bunlar arasında karşılaştırmalar da yapmaktadır. Örnek olarak *Kızıl Yayla* kitabında Konya- Sille’de yaşayan Rumlarla ilgili şöyle bir bilgi verir:

“Sille, Konya’nın şarkında bir buçuk nihâyet iki sâ’at mesafede vâki’ bağlık bahçelik, suluk, meyvelik dört yüz hâne kadar bir yer olup üç yüz hânesi Rum, yüz hâne kadarî İslâm ise de içerisine girildiği vakit gerek erkek gerek kadın hangisi İslâm hangisi Hristiyan belli olmazdı. Çünkü İslâm kadınları hâl-i tesettüre ne sûrette ri’âyet ederse Hristiyanlar da aynen ri’âyet ve karyenin göreneği bulunan elbiseye İslâm ve Hristiyan müştereken rağbet ederlerdi. Şu kadar ki İslâm delikan[lı]ları bellerine sardıkları kuşağı kırmızı ya beyaz sardıkları hâlde Hristiyanlar mavi yâhûd mor olarak ihtiyâr ederlerdi.”⁹³

Bu bağlamda Cihanbeyli civarında yaşamlarını sürdüren Türkmen ve Kürt aşiretleri *Kızıl Yayla* kitabında geniş bir yer tutmaktadır. Yine *Halîl Bey Çiftliği (Tekke Değirmen)* kitabında da 1800’lerin sonunda Kafkasya’dan Osmanlı topraklarına göç eden ve Bandırma civarına yerleşen Çerkeslerden bir kızın (Elmas), bir Türk (Ahmed) ile evlenecek olması nedeniyle şu konuşmaya yer verilmiştir:

“Odada tercüman Çerkeşlerin âdetleri hakkında Genç Ağa’ya izâhât veriyordu:

- Bizim kadınların bir tuhaf saygıları vardır. Erkeklerle birlikte sofraya oturmazlar. Erkek yemek yerken kadın ayakta bekler. Eve akrabadan filân misâfir geldiği zaman da yeni gelinler bir yıl kadar hep kapı arkasında ayakta durur, erkek tarafının beş yaşındaki çocuklarına bile ayağa kalkar. Daha buna benzer bir şeyler vardır. Artık siz bunları kendi törenize göre alıştıracaksınız. Sonra bu oğlan, bey cinsi olduğu için bey soyundan olmayan Çerkeşlerin de hepsi hattâ ihtiyârlar bile bu oğlana ayağa kalkacaklar, onun yanında

⁹³ Ebu’l -Âkif Hatîb Mehmed Hamdi, *Kızıl Yayla*, 11-12.

oturmayacaklardır. Çerkeşlerden gelenleriniz olursa siz bu hâllerden râhatsız olursunuz. Bunları idâre edip kendi âdetlerinize uydurmak size düşüyor. Bizim kadınlarımız çok itâ'atlıdır. Girdikleri â'ilenin usûllerine de çabuk uyarlar. Bu cihetten de çok memnûn olacağınızı umarım.”⁹⁴

Rûhî Nâcî, Mehmed Hamdi Efendi'nin eserlerinde tarihi gerçeklere bağlı kalarak ve tarihimize ait yerinde tespitler yaparak yazdığını, eserlerinde canlı bir üslûbu olduğunu söylemektedir. “Hatîb Hoca eserlerini hep tarihimizin kaydetmediği hakikatlere istinâd ettirmiştir. Millî ananeleri, ecdâd-mande darb-ı meselleri öyle kıvrak tabii bir üslûpla yazmış; saray entrikalarını, siyasî hataları, idâri sakâmetleri öyle müşikâf, keskin bir gözle görmüş ki hayret etmemek kâbil değil.”⁹⁵ Rûhî Nâcî, *Tımarhâne* romanı için kaleme aldığı bir başka yazıda ise Mehmed Hamdi Efendi'nin gerçekleşmesi imkân dâhilindeki içtimâî olayları, tarihi hadiseleri süsleyerek akıcı ve yakıcı bir üslûpla anlattığını yazmıştır. “Hatîb Hoca'nın *Tımarhâne* romanındaki ifadesi ile hikâyesi kâbil olabilen bir vakıa-i içtimaiyyedir, bir hadise-i tarihiyyedir... Mevzû uydurulmuş değil, süslenmiş; hem de Hatîb Hoca'nın akıcı, yakıcı üslûbu ile süslenmiş bir vakıâdır.”⁹⁶ Mehmed Hamdi Efendi, “eserlerini vücuda getirirken nadiren hayalini fakat daima zekâsını kullanmıştır.”⁹⁷ Eserlerindeki samimiyetin bundan ileri geldiğini öne süren Rûhî Nâcî, ayrıca “hayatımıza yabancı mevzûları, başka eserler ne kadar süslü bir şekilde anlatırsa anlatsın, onun üslûbundaki samimiyetinin”⁹⁸ farklı olduğunu, başka eserlerin bu samimiyetten mahrum olduğunu söylemektedir.

Mehmed Hamdi Efendi'nin, eserlerindeki kişileri ve olayları gerçek hayattan hareket ederek samimi bir şekilde kaleme aldığı ifade edilse de “romanlarının sonunda, birbiriyle ilgisi olmayan olaylar ve kişiler garip rastlantı ve

⁹⁴ Ebu'l -Âkîf Hatîb Mehmed Hamdi, *Halîl Bey Çiftliği*, (Yayımlanmamış kitap) 33-34.

⁹⁵ Rûhî Nâcî (Sağdıç), “Tesâdüf”, 3.

⁹⁶ Rûhî Nâcî (Sağdıç), “*Tımarhâne* ve Hatip Mehmet Hamdi”.

⁹⁷ Rûhî Nâcî (Sağdıç), “Tesâdüf”, 3.

⁹⁸ Rûhî Nâcî (Sağdıç), “Tesâdüf”, 3.

bağlarla birbirine bağlanır.”⁹⁹ *Köy Hekîmî*’nde birbirini seven ve evlenmek üzere olan Ali Efendi ile Şekûre kitabın sonunda kardeş çıkarlar. *Defîne*’de, Safvet Paşa Tekkesine misafir olarak gelen Azmi Efendi’nin yıllar önce kaçırılıp Mısır’a esir olarak satılan İzzet’in, aslında Kamer Kalfa’nın sutoğlu olduğu anlaşılr. *Tımarhâne* romanında dört yıldır tımarhânede yatan Hasan’ın kurtuluşu ise tamamen tesadüftür. Sadrazam Laz Ahmed Ağa’nın konağından tımarhâneye ekmek, tütün ve türlü yiyecekler götüren vekilharcın Hasan’ın başından geçenleri konakta anlatmasıyla konağa sahipsiz, kimsesiz diye alınan ve zamanında Hasan ile evlenmesine izin verilmeyen Emine’nin her şeyi anlatması sayesinde Hasan tımarhânededen çıkarılır. *Kızıl Yayla*’da, Surûri Efendi kendisiyle evlenmesine aylarca izin verilmeyen Emine Molla ile tam evlenme sürecine girerken, yaylada hocalığını yaptığı ve gelişmelerden habersiz öğrencisi ve Alişân Bey’in oğlu tarafından Emine Molla, Surûri Efendi’ye kaçırılır. *Şâtır-zâdeler*’de ise Meliha kendinden iki yaş küçük olan komşunun oğlu Benâmî ile beraber büyür ve birbirlerini severler. Ancak Meliha ile evlenmeleri uygun görülmeven Benâmî, yıllar sonra Meliha’nın kızı Melahat ile evlenir. Meliha’nın bir zamanlar kendine eş olarak gördüğü Benâmî, kitabın sonunda damadı olur.

Kitaplarını ileri bir edebî eser iddiâsı olmadan yazan Mehmed Hamdi Efendi’nin üslubu daha ziyade “Ahmed Midhat Efendi ve Vecîhî (Mehmet) Bey’in üslûbuna benzemekle birlikte zaman zaman Namık Kemâl’i de andırmaktadır. Yazar, vaktiyle bu şahısların kaleminden çıkanları çok okumuş ve tesirlerinde kalmıştır. Ancak mevzu bakımından daha millî hususiyetleri olan müstesna bir bekâret de göze çarpmaktadır.”¹⁰⁰ Mehmed Hamdi Efendi, yine “devrin özelliklerini taşıyan Ahmet Fehim Efendi’ye”¹⁰¹ de üslûp bakımından yakındır.

Mehmed Hamdi Efendi, aynı Ahmed Midhat Efendi gibi “yeri geldikçe olay akışını keserek okurunu bilgilendirir.”¹⁰²

⁹⁹ Gündüz, “Geleneksel Anlatma Formlarından Çağdaş Romana”, 788.

¹⁰⁰ Rûhî Nâci (Sağdıç), “Tesâdüf”, 3.

¹⁰¹ Sağdıç, *Yirminci Yüzyıl Denen O Mazi- Birinci Savaştan İkincisine*, 276.

¹⁰² Gündüz, “Geleneksel Anlatma Formlarından Çağdaş Romana”, 772.

Yazar, açıklamaları ve bilgilendirmeleri yaparken okuyucusuyla konuşmuşçasına “ne demek olacak denirse, izah edelim”, “gibi hatıra bir şey gelirse haber verelim ki”, “sırası gelmişken söyleyelim” vb. bağlama cümleleriyle sorulabilecek muhtemel soruları sorar ve olay akışını keserek gelenek-görenek, tarihî bilgi, kılık kıyafet, toplumsal değişim, davranış biçimleri gibi olay örgüsüyle alakalı veya alakasız birçok konu hakkında bilgiyi okuyucusuna aktarır. Bu işi çoğunlukla hâkim bakış açılı üçüncü şahıs olarak kendisi yaparken yer yer sözü olayın kahramanlarına vererek de yapmaktadır. Mesela *Köy Hekîmi* kitabında hamam bahşişi, yüz yazma parası, kırk hamamı gibi âdetler hakkında en ince ayrıntısına kadar bilgi veren yazar, Hristiyanların vaftiz merasimi –ki bunu da ayrıntısıyla verir- ile kırk hamamının bir farkının olmadığını da eleştirel bir dille anlatır. Yine aynı tavırla “tomruğun ve tomrukağası”¹⁰³ nın okuyucular tarafından bilinmeyeceğini düşünerek şu açıklamayı yapar:

“Gerek Anadolu ve gerek Rumeli’nde bulunan kasabâttaki hükûmet konaklarının cümle kapıları arkasında beş on arşın tûlünde, yarım arşın kutrunda ufkî bir kereste bulunurdu ki boylu boyuna ortasından ayrılmış olup bir başı açılır, kapanır vida ile tutturulduğu gibi diğer başı da kilitlenmeğe elverişli sûrette tanzîm olunup büyüklü, küçüklü sekiz, on çift ayak yeri açılırdı. Firâr etmesi melhûz bulunan mücrimleri –o ağaçtaki deliklerden hangisi baldırına muvafıksa– oraya ayaklarını sokturup kilitlerlerdi ki yatması, kalkması, uyuması kazâ-yı hâcet etmesi o tomruğun başında olacağı lâbüdd olup onun da muhafazası, zâbıta vazifesini icrâ eden

¹⁰³ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1993), “Tomruk”, 3/511. Mehmet Zeki Pakalın’ın 1946-1956 yılları arasında yazdığı 3 ciltlik *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*’nün “Tomruk” maddesi ile Mehmed Hamdi Efendi’nin tomruk tanımı aynıdır. “Vaktiyle hükûmet konaklarının cümle kapıları arkasında duran tomruk dört beş metre uzunluğunda, kırk elli santim kutrunda ağaç bir kütükten ibaretti. Boylu boyuna ortasından ayrılmış olan bu kütüğün bir başı açılır, kapanır vida ile tutturulduğu gibi kilitlenmeğe elverişli surette yapılırdı. Büyüklü küçüklü sekiz on çift ayak yeri açılırdı. Kaçmaları ihtimali olan mücrimlerin o ağaçtaki deliklerden hangisi baldırına uyarıya ayakları oraya sokulup kilitlenirdi. Tomruğa vurulanların yatması, kalkması, uyuması, abdest bozması hep tomrukta geçerdi... Tomruk dairesinin başındaki memura Tomruk ağası denilirdi.”

zeybeklerin re'îsine muhavvel olmakla o makâmı işgâl edene "Tomrukağası" denirdi."¹⁰⁴

Özellikle *Köy Hekîmi* kitabında "Anadolu'daki düğün, nişan âdetleri ve tıp bilgisi geniş yer tutar. Böylece romanlar, asıl fonksiyonlarından soyutlanarak âdetâ bir faydalı bilgiler kitabına dönüşür."¹⁰⁵ Mehmed Hamdi Efendi, diğer kitaplarında da buna benzer bilgi aktarımı yoluna sık sık başvurmuştur. Bu şekilde yapılan bilgilendirmeler döneme özgü üslûp özelliklerinden olup okuyucunun sıkılmasına da sebep olacağına farkında olan yazar "(...) biraz fikir hazırlığı lâzım olmakla sadedden çıkılsa da kârî'n-i kirâmın afvlarına mağrûren (...)"¹⁰⁶ diyerek affını istemektedir. Bazı kahramanlarının eşkâlini betimleme konusunda da aynı tavrı gösteren Mehmed Hamdi Efendi, kahramanlarının okuyucusunun gözünde canlanması için uğraşır.

"Bâzi kimseler tedkikâte baştan başlar, Surûri ise ayakta başlar. Yâni ayağında yapağıdan örülmüş ise de kırmızı, sarı, mavî, morlu birçok renklerle ufak çiçekler işlenmiş kalınca çoraplar ve yine ince yapağıdan dokunmuş ise de arasına kılâpdân çevrilerek bol bol telli çizgiler peydâ etmiş şalvar yâhûd don nâmına iki bacağına iki çuval takılarak, çuvalar belinde birleştirilip bağlanmış, üzerine büyücek bir silâhlıkla iki kebîr tabanca, bir yatağan sokulmuş, sırtına kısa ve kıvrık siyah koyun postekisinden bir kürk giymiş, yâni koyun postekisi kolsuz yelek hâlinde i'mâl edilmiş ki boyu kalçaları hizâsını geçememiş ve derisi içinde tüyleri hâricte olarak giyilmiş, etekleri şalvarının içinde olup kürkün kollarından görünen entârî Şam kutnisinden ise de kollar bileklerine kadar bütün olup bileklerinden aşağısı yarı olarak bir metre kadar uzun olup lakırdı anlatmakta iken yerlere sürünüyordu. En acâyib bir şey var ise o da başındaki olup başına giydiği mahalli tam başına göre yukarı çıktıkça genişleyerek tepesi çeki taşı gibi toparlaklık peydâ eden, bir arşına yakın keçe külâh olup aşağıdan yukarı kırk adet yazma yemeni birbiri üzerine bağlanarak alaca bulaca mürekkeb dibeği gibi bir hâle gelişidir ki şu külâhın altında açık bir alın, siyah ve gür iki kaş, iri toparlak siyah iki göz ki kirpiklerin dibi kudretten sürmeli, çekme burun, genişçe ağız

¹⁰⁴ Ebu'l-Âkif Hatib Mehmed Hamdi, *Köy Hekîmi*, 5-6.

¹⁰⁵ Gündüz, "Geleneksel Anlatma Formlarından Çağdaş Romana", 784.

¹⁰⁶ Ebu'l-Âkif Hatib Mehmed Hamdi, *Köy Hekîmi*, 24.

ve çenesi ortasındaki çukurluktan iki çatal zannedilecek gibi bir hâlde, sakal matrûş olmasına bedel kol gibi bıyık ki kulaklar hizâsından birer karış uzun bir şahıs göz önüne getirilirse Surûrî'nin tedkîk etmiş olduğu Alişân Bey'i aynen görmüş olur. Yanında bulunanlar da elbise cihetince farklı değil ise de don paçalarının genişliği servet ve haysiyyetle mütenâsib olmalı ki Alişân Bey'in paçaları cümlesininkinden geniş görünüyordu.”¹⁰⁷

Osman Gündüz, *İkinci Meşrutiyet Romanında Yapı ve Tema* isimli kitabında Mehmed Hamdi Efendi'nin *Defîne* ve *Köy Hekîmi* kitaplarıyla ilgili yazarın her iki eserinin de “roman ile uzun hikâye arasında kalmış eserler”¹⁰⁸ olduğunu söylemektedir. Bu bağlamda *Defîne* 72, *Köy Hekîmi* 88, *Tımarhâne* 120, *Civelek Osman* 157 ve defter hâlinde olan *Kızıl Yayla* 133 sayfadır. Ayrıca daktilo edilmiş kitaplar da 100 sayfayı geçmemektedir. Olayların azlığı, mekânların ve zamanın darlığı bu kitapları form bakımından romanla uzun hikâye arasında sayılabilecek türler arasına sokmaktadır. Ayrıca “II. Meşrutiyet Dönemi romanının bir başka karakteristiği, tiyatrodan gelen *tekellümü* öykü tekniğinin romana sokulmasıdır. Bunda romanın hacmini şişiren ve uzatan tefrikacılık anlayışının da büyük ölçüde etkisi vardır.”¹⁰⁹ Mehmed Hamdi Efendi'nin kitaplarında olay akışı ile esas bağlantısı olmayan uzun konuşma cümlelerine sık sık rastlanmaktadır. Bu durum sadece kitabın hacmini şişirmekle kalmayıp olay akışının da kopmasına sebep olabilmektedir. Örneğin, *Kapısız Zindân* kitabının kahramanı Şeyh Lütfullah ile zindanda günlük ihtiyaçlarını gören Ali'nin konuşması, esas olay akışının tamamen dışındadır. Mehmed Hamdi Efendi'nin eserlerinde bu ve buna benzer pek çok konuşma cümlesi bulunmaktadır.

“- Efendi, hani ya ateş yakacaktın?

- Evet, yakacaktım ama senin getirdiğin balık bende ateş yakacak hâl bıraktı mı? İçtim suyu, içtim suyu, turşu gibi sızdım kaldım. Yatağımı düzeltmeye elim değmedi.

- Öyle ise balık hoşuna gitti. Sen şu çorbayı ye de ben sana akşama lüfer balığı getireceğim.

¹⁰⁷ Ebu'l -Âkif Hatib Mehmed Hamdi, *Kızıl Yayla*, 48-50.

¹⁰⁸ Gündüz, *İkinci Meşrutiyet Romanında Yapı ve Tema*, 2/1030.

¹⁰⁹ Gündüz, “Geleneksel Anlatma Formlarından Çağdaş Romana”, 786.

- O da ne? Nasıl şey? Lüfer nedir?

- Lüfer balıkların sultânıdır. Akşam getireyim de bak. Öyle tatlı balıktır ki...

- Oğlum, ben zâten balığı şimdi burada gördüm. Biz balık yerdik ama Nil Nehri'nin balıklarından yerdik. Onların da etten farkı yoktur, üzerine o kadar su içilmez. İçilse de Nil suyudur, iki tas içilse yemek erir gider. Deniz balığı öyle olmuyor. Dün gece kendimi su içmeye me'mûr zannettim. Eğer lüfer dediğin de su içirecekse onunla da öyle yorulmuş olmayayım?

- Efendi, Nil dediğin nedir? Dere mi, deniz mi?

- Deredir ama senin bildiğin derelerden değil. İçinde kayıklar bulunur. Bir tarafından bir tarafına yarım sâ'atte filân geçilir.

- Ne kadar geniş olursa olsun, tatlı su değil mi, balığında lezzet olmaz. Benim bu akşam sana getireceğim balığı ye de bak. Öyle lezzet başka yemekte bulunur mu, anlarsın. Yalnız, ekmeğe katık yapmalı. Bir de iki sâ'at geçmeden su içmemeli. Lâkin bakayım, ağaya bir söyleyeyim de müsâ'ade ederse pekmez de getireyim ki balık üzerine yenilirse o kadar harâret olmaz."¹¹⁰

Mehmed Hamdi Efendi, *Kızıl Yayla* kitabının bazı yerlerinde betimleyici ve çözümleyici anlatımdan vazgeçip olay akışını şiirlerle vermeyi tercih etmiştir. Kitapta yer alan şiirlerin tamamı yazarın kendisine ait değildir. Mehmed Hamdi Efendi, *Çağlayan* dergisinde yayımlanan *Türkmen Kızı* şiiri ile 19. yüzyıl saz şairlerinden ve romanın kahramanlarından Silleli Surûrî ve Şemî Baba'nın şiirlerine de olay akışı içinde yer vermiştir. Bu yazma tavrı, kitabı hacimce fazla gösterme çabasından da kaynaklanıyor olabilir.

"Bir dilber perçemin çıkarmış festen

Gülerek meclis-i irfâna geldi

Nûş etmiş bâdeyi bezm-i elestten

¹¹⁰ Ebu'l -Âkif Hatib Mehmed Hamdi, *Kapısız Zindân*, (Yayımlanmamış kitap) 38-39.

Dili mecnûn söyler mestâne geldi”¹¹¹ (Şem’î Baba)

“Dilâ bu dehr-i fânînin nesine böyle hurremsin?

Acep bilsek ne maksûda eriştin böyle bî-gamsın?

Zamânın Husrev’i oldun, tutalım şâh-ı âlemsin

*Ya İskender, ya Fağfûr şâh-ı Hâkanî ya Rustem’sin”¹¹²
(Silleli Surûrî)*

“Dağda aşım karı buzu

Atladım tepeyi düzü

Çadırdan göründü yüzü

Al yanaklı Türkmen kızı”¹¹³ (Mehmed Hamdi Efendi)

Sonuç

Mehmed Hamdi Efendi’nin kitaplarının nitelik, nicelik ve üslup özelliklerine bakıldığında II. Meşrutiyet Dönemi romanlarında bulunan birçok özelliği içerisinde barındırmaktadır. Yazarın kendinden önceki dönem yazarlarının birçoğunu okuduğu ve bunlardan etkilendiği açıkça görülmektedir. “Tarihî roman” olarak nitelendirdiği kitaplarında, tarihî kaynaklarda yer alan olaylara ve gerçek kişilere ayrıntılarıyla yer vermektedir. Bunun yanında gerek içinde yaşadığı bölge halkını ve gerekse diğer etnik gruplara mensup toplulukları yakından tanıdığı yaptığı kıyaslamalardan anlaşılmaktadır. Mehmed Hamdi Efendi yine zaman zaman kitaplarında resmî kurumların işleyişindeki aksaklıklara ve toplumsal değerlerin bozulmasına dair düşüncelerini de ortaya koymakta ve eleştirel bir yaklaşım sergilemektedir.

Mehmed Hamdi Efendi’nin tespit edilebilen kitaplarının birçoğuna oğlu Ahmet Vasfi Şensözen tarafından

¹¹¹ Ebu’l-Âkif Hatib Mehmed Hamdi, *Kızıl Yayla*, 10.

¹¹² Ebu’l-Âkif Hatib Mehmed Hamdi, *Kızıl Yayla*, 17.

¹¹³ Ebu’l-Âkif Hatib Mehmed Hamdi, *Kızıl Yayla*, 30.

müdahalelerde bulunulması ve bu müdahalelerin neler olduğunun tam olarak bilinmemesi olumsuz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Aksi takdirde yazar, külliyat denilebilecek bir kitap sayısına sahiptir.

Elimizde bulunan dokümanlarla ve günümüze ulaşan eserlerinden yola çıkılarak Mehmed Hamdi Efendi'nin hayatı, eserleri ve edebî kişiliğine dair genel bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Mehmed Hamdi Efendi'nin asıl mesleğinin Bandırma Haydar Çavuş Camiinin imam-hatibi ve yaşadığı dönemde edebiyat merkezinin İstanbul olduğu düşünüldüğünde yazarın edebiyat adına ortaya koyduğu çaba takdire şayandır. Çünkü “söz konusu XIX. asrın Osmanlısı ise, İstanbul dışında kalan bir iki şanslı vilâyet hariç, ‘taşra’nın tamamının köy nitelikleri taşıdığı”¹¹⁴ bilinen bir gerçektir. Yazarın eser yekûnu göz önünde bulundurulduğunda gayretleri hiç de küçümsenmeyecek derecededir.

Kaynakça

- Ahmed Cevdet Paşa. *Tarih-i Cevdet*. 8. cilt. İstanbul: Matbaa-ı Osmaniyye, 1309/1891.
- Artvinli, Fatih. “Meçhul Bir Yazar: Bandırmalı Hatip Mehmet Hamdi Efendi”. *Uluslararası Balıkesir’e Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu*. ed. Şenol Çelik-Serdar Genç. 161-172. Balıkesir: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2014.
- Aygün, Necmettin. “Cihanbeyli-Haymana Sahasındaki Konar-Göçer Toplulukların İdari, Sosyal ve İktisadi Yapıları (1827-1861)”. *Mütefekkir* 6/12 (2019), 539-558.
- Bandırmalı Hatib Mehmed Hamdi. “Türkmen Kızı”. *Çağlayan* 12 (Nisan 1926), 8-9.
- Ceylan, Ayhan. “Tanzimat Dönemi Osmanlı Basım ve Yayımlarında Hukuki Düzen (1839-1876)”. *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları* 1 (Bahar 2006), 139.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, (1898) İ.TAL. 140-34, H-29-01-1316.
- Çoker, Fahri. *Türk Parlamento Tarihi TBMM IV. Dönem (1931-1935)*. 2. cilt. Ankara: TBMM Vakfı Yayınları, 1996.
- Ebu'l-Âkif Hatib Mehmed Hamdi. *Defîne*. haz. Ömer Solak. Konya: Aybil Yayınları, 2012.

¹¹⁴ Paşabey-zâde Ömer Âli Bey, *Türkmen Kızı*, 7.

- Ebu'l-Âkif Hatîb Mehmed Hamdi. *Köy Hekîmi*. İstanbul: Matbaa-ı Hayriyye ve Şürekâsı, 1328/1912.
- Ebu'l-Âkif Hatîb Mehmed Hamdi. *Defîne*. İstanbul: Matbaa-ı Hayriyye ve Şürekâsı, 1327/1911.
- (Ergun), Sadettin Nüzhet. (Uğur), Mehmet Ferit. Konya Vilâyeti Halkiyât ve Harsiyâtı. Konya: Konya Vilâyet Matbaası, 1926.
- (Ergun), Sadettin Nüzhet. *Sille'li Sururî*. İstanbul: Semih Lütîf- Suhulet Kütüphanesi Yayınları, 1933.
- Eyice, Semavi. "Cevri Kalfa Mektebi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 17.01.2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cevri-kalfa-mektebi>
- Gündüz, Osman. "Geleneksel Anlatma Formlarından Çağdaş Romana". *Turkish Studies* 4/1 (2009), 763-798.
- Gündüz, Osman. *İkinci Meşrutiyet Romanında Yapı ve Tema I-II*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1. Basım, 1997.
- Gürses. "Tımarhâne Müellifi Mehmed Hamdi Efendi" (12 Mart 1950), 1-2.
- Halıcı, Feyzi. *Âşık Şem'î Hayatı ve Şiirleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982.
- Hatip Mehmet Hamdi. *Tımarhâne*. İstanbul: Güneş Matbaası, 1933.
- Kahraman, Âlim. "İstanbul ve Edebiyat". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 8/16 (2010), 149.
- Kudret, Cevdet. *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman III*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 13.
- Okay, M. Orhan. "Millî Edebiyat Akımı". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 16.01.2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/milli-edebiyat-akimi>
- Özgül, Metin Kayahan. *Helvacı-zâde Muharrem Hasbi Hayatı ve Eserleri*. Balıkesir: Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı, 1. Basım, 1998.
- Pakalın, Mehmet Zeki Pakalın. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* 3. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1993.
- Paşabey-zâde Ömer Âli Bey. *Türkmen Kızı*. haz. Metin Kayahan Özgül. Balıkesir: Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı, 1. Basım, 1997.
- (Sağdıç), Rûhî Nâci. "Tesâdüf". *Çağlayan* 12 (1926), 2-3.
- (Sağdıç), Rûhî Nâci. "Tımarhâne ve Hatip Mehmet Hamdi". *Savaş* (sayısız ve tarihsiz).
- Sağdıç, Ozan. *Yirminci Yüzyıl Denen O Mazi-Birinci Savaşın İkincisine*. İstanbul: Dünya Kitapları, 1. Basım 2005.
- Şensözen, Vasfî. *Civelek Osman*. İstanbul: Göktürk Yayınları, 1. Basım, 1984.
- Şensözen, Vasfî. *Türkistan'dan İstanbul'a*. İstanbul: Binbirdirek Matbaacılık, 1. Basım, 1973.
- Türk Dili*. "Müessif Bir Ölüm" (31 Kânunuevvel 1333), 1-2.

BALIKESİR'İN EĞİTİM HAYATINDA ÖNEMLİ BİR İSİM: SEYYİD AHMET ARVASI *

Fatma BALCI ARVAS**

Giriş

Seyyid Ahmet Arvasi Cumhuriyet Dönemi'nde yetişen önemli mütefekkirlerden biridir. Eğitim, siyaset, felsefe, psikoloji, sosyoloji ve din alanlarında önemli eserleri olan büyük bir fikir adamıdır.

Seyyid Ahmet Arvasi öğretmen okullarında eğitim görmüş ve yurdun çeşitli şehirlerinde hizmet etmiş bir eğitimcidir. Hayatının bir döneminde Balıkesir'de yaşayan ve burada öğretmenlik ve akademisyenlik görevini icra eden Arvasi, Balıkesir'in eğitim, kültürel ve fikri dünyasına büyük katkılarda bulunmuştur. Okulda verdiği derslerde, öğrencileriyle ders dışı görüşme ve sohbetlerinde, Balıkesir halkı ile yaptığı görüşmelerde bilgi ve birikimini aktarmış, burada önemli bir etki alanı oluşturmıştır.

Seyyid Ahmet Arvasi sevenleri tarafından "Asrın Yesevisi" olarak tanımlanmaktadır. Bu benzetmedeki niyet, nasıl ki Hoca Ahmet Yesevi yüzyıllar öncesinde Anadolu'nun İslâmiyet ile tanışması için büyük bir çaba sarfettiyse Ahmet Arvasi'nin de yaşadığı dönemde özellikle gençlerin İslâm dininin düşünce yapısı ve idealleri ile buluşması için gayret sarfetmesinden kaynaklanmaktadır.

Seyyid Ahmet Arvasi, milliyetçi düşüncenin İslâm düşüncesi ile birleşmesi ve Müslüman-Türk milliyetçisinin ortaya çıkmasındaki en önemli isimlerdendir. Arvasi yurdun çeşitli yerlerinde konferanslar vermiş, gazetelerde köşe yazarlığı yapmış ve çeşitli alanlarda eserler kaleme almıştır. Eserlerinde onun hem Batı bilimine ve düşünce sistemine, hem de İslâmî ilimlere olan hakimiyeti göze çarpmaktadır. Bu eserlerinde ve yazılarında felsefe, sosyoloji ve psikoloji

* Bu yazı 3-5 Kasım 2023 tarihlerinde gerçekleştirilen "Cumhuriyetin 100. Yılında Balıkesir'in Kültürel Mirası II Uluslararası Sempozyumu"nda sözlü olarak sunulan "Eğitimci, Sosyolog, Psikolog ve Mütefekkir Seyyid Ahmet Arvasi'nin Hayatı ve Balıkesir Yılları" isimli bildirinin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş halidir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, fatma.arvas@balikesir.edu.tr

alanıyla ilgili derin analizlere rastlanmaktadır. Yaptığı analizlerde eğitimci kişiliği ile toplumsal problemlere değinerek çözümler ortaya koymuştur.

Bu çalışmada öncelikle Seyyid Ahmet Arvasi'nin hayatı, fikirleri ve eserleri hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra Arvasi'nin Balıkesir'de yaşadığı dönemin özellikleri, burada yaptığı çalışmalar ve eğitim camiasındaki yeri konu edilecektir. Bu çalışmada yöntem olarak öncelikle nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi ve içerik analizi kullanılmıştır. Seyyid Ahmet Arvasi'nin kendi eserleri ve onun hakkında yazılan eserler incelenmiştir. Bununla birlikte Seyyid Ahmet Arvasi'nin Balıkesir yılları ile ilgili detaylı bilgi edinebilmek amacıyla öğrencisi olan iki kişi ile yapılmış röportajdan elde edilen bilgilere de yer verilmiştir.

1. Hayatı

15 Şubat 1932 yılında Ağrı'nın Doğubeyazıt ilçesinde dünyaya gelen Seyyid Ahmet Arvasi, aslen Van'ın Bahcesaray ilçesine bağlı Arvas köyündendir. Babası Van Gümrük Müdürlüğü'nden emekli Abdulhakim Arvasi Bey, annesi Cevahir Hanım'dır.¹ Babasının isim benzerliği dolayısıyla ünlü mutasavvıflardan Abdulhakim Arvasi ile karıştırılmaktadır. Ancak Abdulhakim Arvasi Seyyid Ahmet Arvasi'nin akrabası olup babasının ismini koyan kişidir.² Seyyid Ahmet Arvasi, Osmanlı döneminde nakibüleşraflar tarafından şecereleeri tespit olunmuş “seyyid” bir aileye mensuptur.³ İsmiinin başında yer alan “seyyid” kelimesi de buradan gelmektedir.

¹ Mustafa Kuvancı, *Bir Gönül Dostu Seyyid Ahmet Arvasi* (İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları, 2009), 19.

² Hüdavendigar Onur, *Asrın Yesevîsi Seyyid Ahmet Arvasi* (İstanbul: Biyografi Net Yayınları, 2020), 100.

³ Fuat Asım Arvas - Şaban Er, *Arvâsî Seyyidleri Hânedânı ve Hazret-i Şeyh Allâme Seyyid Fehîm-i Arvâsî “Kuddise Sirruh”* (İstanbul: Kutupyıldızı Yayınları, 2021), 40.

Resim 1: Seyyid Ahmet Arvasi

Seyyid Ahmet Arvasi, kendi soy bilgisi ile ilgili şunları aktarmaktadır: “Ailem 'Arvâsî' adı ile bilinir. 650 yıldan beri Anadolu'da yaşar. Orhan Gazi ile tanışan ve Anadolu'ya gelen ilk ceddîm Hacı Kasım-ı Bağdadi adında bir zattır. Onun oğullarından biri Van Gölü'nün güneyinde Arvas köyüne yerleşmiştir. Biz ondan türemiş ve çoğalmışız. Çok geniş ve köklü bir aileyiz. Şanlı Peygambere 'ümme't' olmak nimetlerin en büyüğü iken, bir de 'evlad' olmakla şereflenmişiz.”⁴

Arvasi ailesi, ehl-i sünnet geleneğine sıkı sıkıya bağlı bir ailedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde yüzyıllardan beri Nakşî geleneğini sürdürmüşlerdir.⁵ Ailede Tâhâ-i Hakkârî, Sıbgâtullah Arvasi, Fehim Arvasi, Abdülhakim Arvasi gibi ilim ve irfan yolunda talebe yetiştirmeye gayret etmiş önemli şahsiyetler bulunmaktadır.⁶

Seyyid Ahmet Arvasi ilkokulu Ağrı'da, ortaokulu Erzurum'da bitirmiştir. Bir aile büyüğünün öğretmen

⁴ Onur, *Asrın Yesevîsi Seyyid Ahmet Arvasi*, 100.

⁵ İsmail Kıran, “Aristokrat Kürt Aileler: Arvasiler”, *Kurdiyat* 3 (2021), 119.

⁶ Bk. Ekrem Buğra Ekinci, *Hayatı ve Hatıralarıyla Seyyid Abdülhakim Arvasi* (İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 2018); Arvas - Er, *Arvâsî Seyyidleri Hânedânı ve Hazret-i Şeyh Allâme Seyyid Fehîm-i Arvâsî “Kuddise Sirruh”*.

okuluna gitmesini tavsiye etmesi üzerine öğretmen okuluna başlamış ve 1952 yılında Erzurum Öğretmen Okulu'ndan mezun olmuştur. Öğretmen okulundayken evlenen Arvasi, mezun olduğunda Konya'nın Doğanbeyli Nahiyesi'nde ilkokul öğretmeni olarak göreve başlamıştır. Daha sonra Ağrı'nın Molla Şemdin Köyü'ne tayin edilmiştir. Askerliğini yedek subay olarak yapan Arvasi, Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji Bölümü'ne kaydolmuştur. 1958 yılında buradan mezun olan Arvasi, sırasıyla Van Alparslan İlköğretmen Okulu ve Savaştepe İlköğretmen Okulu'nda çalışmıştır. 1959-1972 yılları arasında Balıkesir'de yaşayan Arvasi, uzun yıllar Balıkesir Necati Bey Eğitim Enstitüsü'nde meslek dersleri hocalığı yapmıştır. Daha sonra sırasıyla Bursa Eğitim Enstitüsü ve İstanbul Atatürk Eğitim Enstitüsü gibi dönemin önemli öğretmen yetiştiren kurumlarında ders vermiş ve akademisyen olarak çalışmıştır.⁷ Akademik açıdan eğitim bilimci kimliğine sahip olan Arvasi görev aldığı enstitülerde eğitim sosyolojisi dersleri vermiş, hatta alandaki önemli bir eksikliği tamamlayan “Eğitim Sosyolojisi” adlı bir eser de yazmıştır.⁸

1979 yılında Milliyetçi Hareket Partisi'nin kendi bilgisi dışında Genel İdare Kurulu'na seçilmesi ile akademisyenlikten emekli olmuştur. Siyasetteki görevi 12 Eylül 1980 ihtilaline kadar devam etmiştir. İhtilal sonrası yargılanıp bir müddet Mamak Cezaevi'nde kalmış daha sonra serbest bırakılmıştır. 6 çocuk babası olan Arvasi, 31 Aralık 1988 tarihinde İstanbul Erenköy'deki evinde daktilosu başında iken geçirdiği kalp krizi sonrası vefat etmiştir. Cenaze namazına büyük bir kalabalık iştirak etmiş ve naaşı Edirnekapi mezarlığına defnedilmiştir.⁹

2. Eserleri ve Fikirleri

Seyyid Ahmet Arvasi, büyük bir fikir adamı, Doğu ve Batı'nın ilmi geleneğinden haberdar olan, bunları eserlerinde İslâm düşüncesi perspektifinde değerlendiren bir mütefekkidir. Eserlerini şöyle sıralayabiliriz: Sır ve Şiirlerim, İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri, Kendini Arayan

⁷ Kuvancı, *Bir Gönül Dostu Seyyid Ahmet Arvasi*, 19; Hüdavendigar Onur, *Seyyid Ahmet Arvasi Kronolojisi* (İstanbul: Biyografi Net Yayınları, 2011), 10-11.

⁸ Seyyid Ahmet Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi* (İstanbul: Burak Yayınevi, 1995).

⁹ Kuvancı, *Bir Gönül Dostu Seyyid Ahmet Arvasi*, 20.

İnsan, İnsan ve İnsan Ötesi, Eğitim Sosyolojisi, Türk İslâm Ülküsü, Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz, İlm-i Hâl, Doğu Anadolu Gerçeği, Hasbihâl.

Sır ve Şiirlerim: “Sır” ve “Şiirlerim” adlı iki şiir kitabı bulunan Arvasi’nin birinci kitabı 1955’te Burhan matbaası tarafından basılmıştır. İkinci kitabı ise ilk kitabının yeniden gözden geçirilmiş halidir. Şiirlerim isimli kitabı Seyyid Ahmet Arvasi’nin vefatından sonra 1989’da Berekat yayınevi tarafından neşredilmiştir. Eserde 47 şiir yer almaktadır.¹⁰ Bu kitapta geçen ve onun henüz 17 yayında yazmış olduğu şiirlerinden bir örneği burada sunmak, onun fikir dünyası hakkında bilgi vermesi açısından yerinde olacaktır:

“Tuna neden köpürmüş, Kırım neden inliyor?

Nerede parlayan kılıç, nerede o akıncı ced?

Şimdi Hazar ufuktan feryadımı dinliyor,

Ayrıldı mı Kafkaslar yurdumdan ilelebet?

Kıbrıs’ın ayrılışı dert oldun içimizde,

Barbaros’un sesini kaybettik Akdeniz’de.

Adalar yabancıda, dinmez dertleri bizde,

Balkan’ımız vatandan ayrıldı mı nihayet?

Nerede bütün Türkeli, Taşkent, Buhara nerede?

Müslüman-Türk ülkesi Büyük-Mâvera nerede?

Asya’yı Avrupa’yı titreten nâra nerede?

Vatan parçalanınca yüzümüz gülmez elbet.

Yüce İslâm alemi boyun eğmez haçlıya,

Vicdanı yosunluya, elleri kırbaçlıya,

Zaman hasret duyuyor başları hilâl taçlıya,

¹⁰ Şuayip Özdemir, *Asrın Yesevîsi Seyyid Ahmet Arvasi: Hayatı, Eserleri ve Eğitim Üzerine Görüşleri* (İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2006), 24.

Nerede kaldı tarih, nerede bizdeki heybet?”¹¹

İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri: Seyyid Ahmet Arvasi tarafından 1965 yılında kaleme alınan 18 sayfadan oluşan bir kitapçıktır. Eserde Türk milliyetçiliğinin ilkeleri 44 madde halinde ortaya konulmuştur. Arvasi bu kitabında Türk milliyetçiliğinin ilkelerini tespiti çalışmıştır. Bu kitapta, ailenin biyolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel yönleri ile güçlendirilmesi için önlemler alınması, okulların mahalli ve milli ihtiyaçlara göre yeniden teşkilatlandırılması, üniversitelerin Türkiye’nin problemlerine çözüm bulacak üstün nitelikli insan yetiştirmesi, aydınların halktan uzaklaştırılmaması, mabetlerin millete yaşama gücü ve dinamizm vermesi gerektiği, kendi kültürümüzü tanıtıcı yönde yayınlara ağırlık verme gibi konulara değinilmiştir.¹²

Kendini Arayan İnsan: İlk kez 1968 yılında Ankara’da Yüksel matbaası tarafından basılmıştır. Bu eser Arvasi’nin tanınmasında ve geniş ilgi görmesinde son derece etkili olmuştur. Esere insan ve heykeli arasında geçen bir diyalog ile başlayan Arvasi, eserin tamamında felsefi, sosyolojik ve psikolojik tahlil ve analizlerde bulunur. Bilgi, hayat, akıl, ölüm, hakikat, içgüdü, şuur, madde, ruh, ayniyet, hürriyet, toplumsallaşma ve fertleşme onun ele aldığı konular arasında yer almaktadır. Bu eserde Arvasi “İnsan Bilgisi Bilimi”nin kurulmasını teklif eder. Ancak bu bilimle insanın tam anlamıyla kavranabileceğini savunur. Eserde özellikle modern dönemde ortaya çıkan çeşitli tartışma konularına değinilmiştir. Konular hem akademik bir üslupla hem de eğitici bir metotla ele alınmıştır. Seyyid Ahmet Arvasi konuları ele alırken gençliğin soru ve sorunlarına cevaplar oluşturmaya çalışmış, onlara milli ve manevi bir istikamet vermeyi hedeflemiştir.¹³

İnsan ve İnsan Ötesi: 1970 yılında Yağmur Yayınevi tarafından neşredilmiştir. Eser, Arvasi’nin “Kendini Arayan İnsan” isimli eserinin devamı niteliğindedir. Bu eserin birinci bölümünde Arvasi “insan ve varlık” konusunu, insanın aklı, mahiyeti, bunalımları gibi konularla tartışmış, ilim, sanat ve

¹¹ Seyyid Ahmet Arvasi, *Şiirlerim* (İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları, 2015), 17.

¹² Özdemir, *Asrın Yesevisi Seyyid Ahmet Arvasi: Hayatı, Eserleri ve Eğitim Üzerine Görüşleri*, 25.

¹³ Seyyid Ahmet Arvasi, *Kendini Arayan İnsan* (Ankara: Başak Yayınları, 1980).

din konularında da değerlendirmelerde bulunmuştur. Eserin ikinci bölümünde ise “insan ve ahlak” konusu ele alınmıştır. Burada Arvasi üç farklı derecede insan ahlakı ve bu üç insanın cemiyet nizamından bahsetmiştir. Bunlar hayvan insan, dramatik insan ve ideal insandır. Hayvan insanın ahlakını tarif ederken, onun ahlakının hedonizme dayandığını, bu insanın hayatın hazzını sevip ıstıraplarından nefret ettiğini söyler. Dramatik insan, reel insandır, insanlığın dramını yaşar. Bir taraftan yaşamak için öldürür, istismar eder, diğer taraftan vicdan azabı duyar. Freud’un id ve süper-ego arasında sıkışan “ego”su gibidir. İdeal insan ise büyük ahlak kahramanıdır. Toplumda az sayıda bulunan bu insanlar varlığa iç gözleri ile bakarlar. Onlar duyusal açlığı asgariye indiren ve manevi açlığı bütün dehşeti ile yaşayan mutlu kişilerdir.¹⁴

Seyyid Ahmet Arvasi eserin önsözünde eserle ilgili şunları ifade etmiştir: “Burada, insana ve insan değerlerine psikolojik bir yaklaşımla yeni bir bakış ve açıklama getirilmek istenmiştir. Bu bakış tarzında ve açıklamalarda özellikle İslâm’ın insana biçtiği ölçüler içinde hareket edilmiştir. Bu şekilde hareket edilirken görülmüştür ki, İslâmiyet yüzyılımızda ve yüzyılımızın kavramları ile düşünüldüğü takdirde bile, insanı en doğru ve en sağlam tarzda anlayan bir din olmanın ötesinde devamlı olarak araştırılması gereken bir sırlar hazinesidir.”¹⁵

Eğitim Sosyolojisi: 1976 yılında Atatürk Eğitim Enstitüsünde okutmuş olduğu “Eğitim Sosyolojisi” dersine yönelik olarak kaleme aldığı, İstanbul’da basılan bir eserdir. Eğitim Sosyolojisi dersi 1967-1968 öğretim yılında okutulmaya başlanmış ve müfredat programı yayınlanmıştır. Bu programa uygun belli başlı bir kaynak bulunmadığından Seyyid Ahmet Arvasi Eğitim Enstitüleri için bu kitabı kaleme alma ihtiyacı duymuştur. Kitapta yer alan konuları işlerken sosyolojideki birbiriyle çatışan ekollerden birine bağlı kalmamaya, ekoller üstü bir senteze ulaşmaya gayret etmiştir.¹⁶

¹⁴ Seyyid Ahmet Arvasi, *İnsan ve İnsan Ötesi* (İstanbul: Burak Yayınevi, 1994).

¹⁵ Arvasi, *İnsan ve İnsan Ötesi*, 5.

¹⁶ Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi*, 3.

Dokuz bölümden oluşan kitapta sosyolojinin ve eğitimin konuları büyük bir ilmi birikimle, emek ve ustalıkla işlenmiştir. Her bir konu başlığının altında da birçok alt başlık yer almaktadır. Kitabın ana konu başlıkları şunlardır: Sosyolojinin tanımı ve alanı, eğitim sosyolojisinin mahiyeti ve alanı, sosyal ilişkiler ve eğitim, sosyal politika ve eğitim, kültür-toplum ilişkilerinin mahiyeti ve eğitim, sosyal değişme ve eğitim, ekoloji ve eğitim, sosyal sorumluluk ve eğitim, sosyal bir kurum olarak okul.¹⁷

Türk İslâm Ülküsü: 1977 yılında Hergün Gazetesi'nde yayınlanan yazılarının 3 cilt halinde basılmış şeklidir. Eserin tamamı 10 bölüm ve 559 makaleden oluşmaktadır. Eserde Türk-İslâm ülküsü görüşü sosyolojik, dini ve felsefi açıklamalar ile birlikte temellendirilir. Seyyid Ahmet Arvasi, “Türk-İslâm sentezi” olarak anılan görüşün “Türk-İslâm ülküsü” şeklinde adlandırılmasını ve yaygınlaşmasını sağlamıştır. Arvasi'nin Türk-İslâm ülküsü görüşü Türklük ve Müslümanlığın birbirinden ayrı düşünölemeyecek iki unsur olduğu görüşüne dayanmaktadır. Bu sebeple Türk-İslâm sentezi kavramlaştırmasına karşı çıkar. Çünkü ona göre sentez, tez ve antitez arasında gerçekleşebilir. Oysa Müslüman olmak ile Türklük arasında böyle bir zıtlık veya farklılık yoktur. Tam tersi tarih boyu şahit olunan bir birliktelik ve iç içe geçmişlik söz konusudur. Arvasi İslâm'ın olmadığı bir milliyetçilik görüşünü reddeder. İslâm'ın ruhuna sahip bir Türk gençliği yetiştirmenin önemine vurgu yapar. Onun milliyetçilik görüşü şu sözleri ile daha iyi anlaşılmaktadır: “Türk-İslâm kültürüne, Türk-İslâm medeniyetine, Türk-İslâm ülküsüne bağlı, Türklük şuur ve vakarına, İslâm iman, aşk ve aksiyonuna sahip, Türklüğü bedeni, İslâmiyeti ruhu bilen, milletini teknolojik hamlelerle dünyanın bir numaralı devleti yapmak özlemi ile çırpınan, Dünya Türklüğünün İslâm dünyasının ve bütün mazlum milletlerin ümidi olmaya namzet bir gençlik yetiştirmekten başka çaremiz yoktur.”¹⁸

Arvasi eserlerinde modern dönem eleştirisi yaparken son üç yüzyıllık süreci İslâm düşüncesi süzgecinden geçirerek bir sosyal bilimci alt yapısı ile ele almaktadır.¹⁹ Arvasi'ye

¹⁷ Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi*.

¹⁸ Seyyid Ahmet Arvasi, *Türk İslâm Ülküsü 1* (İstanbul: Burak Yayınevi, 1994), 8.

¹⁹ Arvasi, *Türk İslâm Ülküsü 1*, 16-17.

göre Türk milletinin tefekkürüne en az bin yıldan beri İslâm dini biçim vermektedir.²⁰ Arvasi Selçuklu ve Osmanlı tecrübelerinin günümüz kültür ve medeniyetine, sosyal, politik ve ekonomik hayatına ışık tutacağına vurgu yapar.²¹

Bu eserde isminden hareketle yalnızca Türk-İslâm ülküsünden bahsedildiği yanlışına düşmemek gerekir. Eserin birinci cildinde Türk-İslâm ülküsünün ne olduğu detaylı bir şekilde ele alınırken bazı kelâmî ve felsefî meseleler ile birlikte sosyolojik ve pedagojik analizlere de yer verilmiştir.²² Eserin ikinci cildinde ise ekonomi ve İslâm ekonomisi, fikhî ve politik konular ele alınmıştır.²³ Eserin üçüncü cildi tamamen farklı bir eser hüviyetinde olup eserde İslâm'da eğitim sistemi, din eğitimi, din psikolojisi konuları büyük bir titizlikle ele alınıp tartışılmış ve çözüm önerileri sunulmuştur.²⁴

Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz: 1982 yılında İstanbul'da Türkmen Yayınevi tarafından neşredilmiştir. Bu çalışma İslâmî estetik konusunda Türkiye'de kaleme alınan ilk eserlerdendir.²⁵ Kitap iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm Arvasi'nin "tekellüm" yani diyalektik konusundaki görüşünü ele aldığı bölümdür. İkinci bölümde ise estetik konusuna yer verilmektedir. Arvasi bu iki konunun birbiriyle ilişkili olduğunu, eserin genç nesiller için bir başlangıç olması amacını taşıdığını belirtir. Eserin birinci bölümünde İslâm'da aklın yeri, ruh ve insanın bunalımı gibi konular felsefî, kelâmî ve psikolojik bir yöntemle ele alınıp tartışılmıştır. Burada özellikle tasavvufun insanın bunalımlarının giderilmesindeki önemine değinilir ve onun sonsuzluğun yolunu açan bir vasıta olduğuna vurgu yapılır. Bu bölümde mutasavvıfların halleri ve tasavvuf felsefesi de ele alınmaktadır. Burada Arvasi İmam Rabbânî ve İmam Gazzâlî'nin görüşlerini öne çıkarır. İkinci bölümde İslâm medeniyeti ve estetiği, estetiğin metodu, sanatın sosyolojik ve psikolojik açıdan değerlendirilmesi, mizah, sanat eğitimi

²⁰ Arvasi, *Türk İslâm Ülküsü* 1, 9.

²¹ Seyyid Ahmet Arvasi, *Türk İslâm Ülküsü* 2 (İstanbul: Burak Yayınevi, 1991), 9.

²² Arvasi, *Türk İslâm Ülküsü* 1.

²³ Arvasi, *Türk İslâm Ülküsü* 2.

²⁴ Seyyid Ahmet Arvasi, *Türk İslâm Ülküsü* 3 (İstanbul: Burak Yayınevi, 1994).

²⁵ Özdemir, *Asrın Yesevîsi Seyyid Ahmet Arvasi: Hayatı, Eserleri ve Eğitim Üzerine Görüşleri*, 31.

ve tasavvuf ilişkisi gibi önemli konular ele alınıp tartışılmaktadır. Eserde İslâm medeniyetinin önemli bir unsuru olarak ele alınan sanat ve estetik, Allah'ı aramak ve ona ulaşmak için bir vasıta olarak değerlendirilmiştir.²⁶

İlm-i Hâl: 1982 yılında İstanbul'da Burak Yayınevi tarafından neşredilmiştir. Seyyid Ahmet Arvasi, bu eserine isim olarak seçtiği “ilm-i hâl” kavramını, bir mü'minin doğum öncesinden başlayarak ölüm sonrasına kadar bütün hayatını, İslâmî iman ve atmosfer içinde anlamlandıran yüce nizam olarak tanımlamaktadır. Ona göre ilm-i hâl, Yüce Allah'ın Şanlı Peygamber'e vahyettiği ve onun da bizlere tebliğ ettiği her şeydir. Bir müminin bütün sorularına cevap veren İslâmî ilimdir.²⁷ Bu eserde Arvasi klasik ilmihal kitaplarındaki tasniften farklı bir yaklaşımla konuları ele almıştır. Arvasi burada temel İslâmî bilgileri, doğumundan ölümüne kadar insan, bir Müslümanın 24 saati, bir haftası ve bir yılı başlıkları ile incelemiştir. İnsan gelişimindeki safhalar konuların ele alınmasında önemli olmuştur. Böylece eserin konu düzeninde pedagojik bir yaklaşımın temel alındığı görülmektedir.²⁸ Arvasi ele aldığı konulara sosyolojik, psikolojik ve pedagojik yaklaşımlarla güncel çözümler üretmiştir. İnsanın doğumdan itibaren etkileşimde bulunduğu toplumda karşılaşacağı durumlar ve alacağı tavırların İslâm dini bağlamında ele alınması açısından bu eserin bir İslâm Sosyolojisi denemesi niteliğinde olduğu söylenebilir.²⁹ Bu eserde toplumsal, iktisadî, ahlâkî konular, İslâm'da aile başlığı altında ele alınıp incelenmiştir. Aile, Müslüman toplumun temeli olarak görülmüş ve ailenin önemi ile ilgili hem İslâmî kaynaklara hem de batılı kaynaklara yer verilmiştir.

Doğu Anadolu Gerçeği: 1986 yılında İstanbul'da Burak Yayınevi tarafından neşredilmiştir. Seyyid Ahmet Arvasi'nin Türkiye'deki doğu meselesini bir eğitimci gözüyle değerlendirdiği bir eserdir. Arvasi kitabın önsözünde eserdeki usulünü şöyle özetlemiştir: “Biz meseleyi bir antropolog, bir etnolog, bir tarihçi ve dilci gibi değil, bir

²⁶ Seyyid Ahmet Arvasi, *Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz* (İstanbul: Burak Yayınevi, 1982).

²⁷ Seyyid Ahmet Arvasi, *İlm-i Hâl* (İstanbul: Burak Yayınevi, 1992), 3-4.

²⁸ Arvasi, *İlm-i Hâl*, 59.

²⁹ Abdulhamit Budak, “Bir İslâm Sosyolojisi Denemesi: Seyyid Ahmet Arvasi'nin İlm-i Hal Adlı Eseri”, *Amasya İlahiyat Dergisi* 17 (2021), 188-189.

eğitimci ve eğitim sosyoloğu olarak inceleyecek, Türkiye’de şark meselesine vücut veren amilleri ortaya koyacak ve problemin çok boyutlu olduğunu göstermeye çalışacağız. Elbette konu ile ilgili ilim ve fikir adamlarının araştırma ve tespitlerinden yararlanacağız. Ancak biz meseleye daha değişik bir açıdan yaklaşarak okuyucularımıza, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Türkü’nün nasıl bir tarihî, içtimai, harsî, coğrafi, iktisadî, ruhî, idarî ve siyasî bir labirent içinde bulunduğunu, emperyalist ve bölücü çevrelerin bu durumu nasıl istismar ettiklerini gösterecek ve bu istismarlar karşısında Türk efkâr-ı umumiyesinin niçin uyanık olması gerektiği hususunu ortaya koymaya çalışacağız.”³⁰ Arvasi bu eserinde ülkemizin birlik ve beraberliğine yapılan iç ve dış kışkırtmalara karşı dikkatli olmamız gerektiği konusunda uyarılarda bulunmuş, doğu meselesini ortaya çıkaran faktörleri ele alarak bu konuda çözüm önerileri sunmuştur.³¹ Bu eserin Doğu’daki sosyo-kültürel yapıya hâkim olan bir mütefekkir tarafından yazılmış olması da ayrıca önem arz etmektedir.

Hasbihâl: 16 Eylül 1985- 31 Aralık 1988 tarihleri arasında Türkiye Gazetesi’nde, “Hasbihâl” başlıklı köşesinde yayınlanan yazılarından meydana gelen eser, 1990-1991 yıllarında 6 cilt olarak İstanbul’da Burak Yayınevi tarafından neşredilmiştir. Arvasi gazetede ilk yazısında hangi konulara öncelik vereceğini şu şekilde ifade etmiştir: “Biz gündeme daha çok kendimizi, yani Türk-İslâm alemini getireceğiz. Eloğlunun piyasaya sürdüğü gündeme zaruret olmadıkça iltifat etmeyeceğiz. Yani aktüel olanı kendimiz tayin etmeliyiz. Çünkü yaşamak isteyenler, aktüel olmak mecburiyetindedirler... Biz bu sütunda rengi ve makyajı ne olursa olsun, her türlü emperyalizme karşı çıkacağız. Milletimiz ve beşeriyeti tehdit eden tehlikeleri bir bir gözden geçireceğiz. Yani soydaşlarımızın ve dindaşlarımızın dertleri ve meseleleri yanında, mustarip beşeriyetin meselelerine de parmak basacağız. Yüce Allah dilerse, İslâm’ın alemşümül bir mesaj olduğunu, şu anda çıkmaza düşen insanoğluna anlatmaya çalışacağız.”³² Arvasi bu eserindeki yazılarında fikir dünyasına önemli bir katkıda bulunması açısından Necip

³⁰ Seyyid Ahmet Arvasi, *Doğu Anadolu Gerçeği* (İstanbul: Burak Yayınevi, 1986), 9.

³¹ Arvasi, *Doğu Anadolu Gerçeği*, 9-11.

³² Seyyid Ahmet Arvasi, *Hasbihâl* (İstanbul: Burak Yayınevi, 1990), 1/9-10.

Fazıl Kısakürek'ten de bahsetmektedir. Bu durumu kendisi şu şekilde anlatmaktadır: “Bir gün evimize enteresan bir misafir geldi. Bu Piyade Albayı Hilmi Acar isminde bir zattı. Babamla tanışıyorlarmış, kucaklaştılar ve misafir odasına girdiler. Ben de arkalarından gittim. Evimize ilk defa resmi kıyafetli bir albay misafir oluyordu. Üstelik dindardı da... Misafir albay bir ara benimle ilgilendi. Nerede okuduğumu, hangi kitap ve gazeteleri takip ettiğimi sordu. Bir şeyler anlattım. Misafir albay okuduklarımı kâfi bulmadı, hatta bazılarına zararlı dedi. Sonra cebinden iki adet 25 kuruşluk çıkardı ve şunları söyledi: ‘Hemen şimdi şu gazete bayisine gideceksin, verdiğim bu 50 kuruşla bir adet Büyük Doğu ile bir adet Ehl-i Sünnet dergisi alıp döneceksin.’ Baş üstüne diyerek gittim, istediği dergileri aldım. Bunun üzerine misafir albay: ‘Bunları sana hediye ediyorum. Artık her hafta kendin alırsın.’ dedi. Gerçekten dediği gibi oldu. Bu iki dergiyi yayınladıkları sürece asla bırakmadım. Üstad Necip Fazıl Kısakürek ve Abdurrahim Zapsu Beyler’le ilk defa böylece tanıştım.”³³ Ahmet Arvasi İstanbul’a tayin olduktan sonra üstad ile tanışma fırsatı bulmuş, onun talebesi ve yakın dostu olmuştur. Necip Fazıl da Seyyid Ahmet Arvasi’ye hocası Abdulhakim Arvasi’nin de akrabası olması dolayısıyla çok değer vermiştir.³⁴

Arvasi’nin eserlerinde değer aktarımı konusunu ele alan bir araştırmanın sonuçlarına göre, en fazla değer aktarımının yapıldığı eser Türk İslâm Ülküsü 1, eserler içinde en fazla değinilen değer ise ahlâktır. Eserlerinde ahlâkî değerlerden sonra en fazla yer verdiği bir diğer değer aile birliğine önem verme değeridir. Bu değeri takip eden değer ise özgürlük/hürriyet değeridir. Adalet ve adil olma değerlerine de sıklıkla yer veren Arvasi bu değerler bağlamında birçok değere de vurgu yaparak eserlerini zenginleştirmiştir. Ayrıca Arvasi yardımseverlik, vatanseverlik, sorumluluk, saygı ve sevgi değerlerine her konu içinde değinmiş; barış, sabır, merhamet, dayanışma,

³³ Seyyid Ahmet Arvasi, *Hasbihâl* (İstanbul: Burak Yayınevi, 1991), 5/220.

³⁴ Kuvancı, *Bir Gönül Dostu Seyyid Ahmet Arvasi*, 199-201.

cömertlik, komşuluk, paylaşma, estetik, dürüstlük değerlerinin önemini de ilgili konularda vurgulamıştır.³⁵

3. Balıkesir Yılları

Seyyid Ahmet Arvasi'nin hayatı, eserleri, hizmetleri ve şahsiyetiyle alakalı bu çalışma kapsamında ulaştığımız dokümanlarda, sevenleri ile yapılan röportajlarda kendisini tasvir edenler ne kadar dolu ve büyük bir değer hazinesi olduğunu vurgulamışlardır.

Seyyid Ahmet Arvasi Balıkesir'de yaşadığı yıllarda farklı mekanlarda konferanslar vermiş, sohbetler yapmış, öğrencilerin ve halkın fikir dünyasına etki etmek için gayret sarfetmiştir.³⁶ Seyyid Ahmet Arvasi iki büyük eserini Balıkesir'de kaleme almıştır. “Kendini Arayan İnsan” adlı eserini 1967'de, “İnsan ve İnsan Ötesi” adlı eserini de 1972'de yayınlamıştır.

Seyyid Ahmet Arvasi'yi Balıkesir'de tanıyan Mehmet Ozan Semerci Türkiye Gazetesi'ndeki yazısında onu şöyle anlatmaktadır: “1959 yılında başlayan hoca-talebe münasebetimiz, daha ilk yıllarında, yıllarca sürecek ve gittikçe kuvvetlenerek bir sevgi ve muhabbet bağına dönüşecekti. 1968 yılında Balıkesir Necati Eğitim Enstitüsü'nde talebe-hoca olarak yeniden bir araya geldik. Rahle-i tedrisinde diz çöküp feyz almak yeniden nasip oldu (esasen rabıtamız hiç kopmamıştı). Bu feyz iledir ki, kırk küsur yıllık ömrümün en bereketli, en feyizli yılları Necati Eğitim'de hocamın yanında talebe olarak geçirdiğim yıllar olmuştur. 1971 yılı kışında bir gecede, üç dört arkadaş, Eğitim Enstitüsü'nde okuduğumuz o günlerin sıkıntılı atmosferi içinde, iyice sıkıldığımız bunaldığımız bir günde, ne yaptı isek bir türlü feraha çıkamamıştık. Nihayet ‘Haydi, hocaya gidelim’ dedik. Saat gecenin 24’ü. Perdeden sızan ışıktan cesaret alarak kapısını çaldık. Tahmin ettiğim gibi hala yatmamış olduğundan bizi kapıda karşıladı. Her zamanki mütebessim çehresi ile ‘Be zalimler, saat kaç biliyor musunuz?’ deyince biz de ‘Evet hocam’ karşılığını verdik. ‘Peki öyleyse girin içeri’ diyerek bizi kabul etti. O gece sabaha kadar son derece bereketli ve feyizli bir sohbet oldu.

³⁵ Aslı Özgür - Mustafa Şeker, “Seyyid Ahmet Arvasi'nin Sosyal Bilgiler Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi”, *Türkiye Eğitim Dergisi* 7/1 (2022), 313-314.

³⁶ Onur, *Seyyid Ahmet Arvasi Kronolojisi*, 11.

Moralimiz düzelmiş, ruhumuz aydınlanmış, gönlümüz ferahlamış olarak yanından ayrıldık. Bunca eziyetimize rağmen bizi uğurlarken ‘Çocuklar bugün yatsı namazının abdesti ile inşallah sabah namazını da kılacağım. Tıpkı İmam-ı Azam efendimiz gibi... Sebebi siz olacaksınız. Allah sizden razı olsun’ diyerek bizi uğurladı.”³⁷

Seyyid Ahmet Arvasi’nin Balıkesir’deki öğrencilerinden Fizik Öğretmeni Hasan Çiftçi ile yapılan görüşmede Arvasi ile ilgili şunları aktarmıştır: “Arvasi hocamla ilk tanışıklığımız 1967 yılında Necati Eğitim Enstitüsü’ne başladığım yıl oldu. Kendisini okula yeni gelen öğrencilere okulun tanıtımı, öğretmenlik mesleği ve yapmamız gerekenlerle ilgili bilgilendirme toplantısında tanıdım. Arvasi hoca öğrencileri tarafından sevilen, saygı duyulan, hayranlık uyandıracak kadar donanımlı bir öğretmenimizdi. Çok güzel ders anlatırdı. Derslerini pür dikkat can kulağı ile dinlerdik. 1. Sınıf öğrencilerine okulun açılışının ilk haftalarında yaptığı konuşmada ‘Ben her gün en az 100 sayfa kitap okumadan yatmıyorum. Siz hiç olmazsa 20 sayfa okuyup öyle yatın.’ dediğini unutamıyorum.”³⁸

Seyyid Ahmet Arvasi’nin öğrencilerinden olan emekli Edebiyat Öğretmeni Ekrem Köse, kendisi ile yapılan görüşmede, Seyyid Ahmet Arvasi’nin kişiliği, görüşleri, öğrencileri ile iletişimi ve Balıkesir’deki yılları ile ilgili şunları aktarmıştır: “Seyyid Ahmet Arvasi hocamızı ilk olarak Balıkesir’de Necati Eğitim Enstitüsü’nde öğrenci iken tanıdım. Arvasi hocam vizyonu ve misyonu olan mütefekkir bir kişiliktir. O her şeyden önce bir muallimdi. Seyyid olması münasebetiyle nüktedan, güler yüzlü, ağırbaşlı, ikna kabiliyeti yüksek bir şahsiyetti. Hocamızın şehir merkezinde Belediye Lokalinin üst kısmında yokuşta toplantı yaptığı bir yer vardı. Burada öğrencilerle ve halkla bir araya gelirdi. Hocamızın o zamanki adıyla Salih Tozan Sineması’nda da konferansları olurdu. Hocamız o dönemlerde farklı gruplara da ayrı ayrı konferanslar veriyordu. Mesela öğretmenlere ayrı, öğrencilere ayrı, esnaf ve halka ayrı konferanslar verdiği olmuştı. Buradaki toplantılarda hocamızın eğitimci ve akademisyen kişiliği ön plana çıkıyordu. Ben de buradaki toplantılarına çok defa katılmış, kendisinden istifade

³⁷ Türkiye Gazetesi, 31 Aralık 1994’den akt. Kuvancı, *Bir Gönül Dostu Seyyid Ahmet Arvasi*, 241-243.

³⁸ Hasan Çiftçi ile yapılan özel röportaj kaydından alınmıştır.

etmiştim. Hocamızın kitaplarını da bu konferanslarda tanıma imkânımız olmuştu. Her konferans sonrası kitaplarının tanıtımı yapılır bizler de alırdık. Kendisinin köşe yazılarından da oluşturulmuş kitapları vardı. Ama ‘Kendini Arayan İnsan’ isimli kitabını defalarca okumuşumdur. Bu kitabın benim düşünce dünyamda etkisi çok büyüktür. İçi çok dolu bir eserdir. Seyyid Ahmet Arvasi Batı ile Doğu’nun sentezini yapmıştır. Ama bunu yaparken İslâmî perspektifi temel almıştır.

Hocamız Balıkesir’den ayrıldıktan sonra da yine burada konferanslara gelmişti. Türkiye’nin dört bir yanında gençlere ulaşmaya çalışmıştır. Böyle insanlar bir dönemin, bir kitlenin insanı değildir, kendilerine hizmet alanı aramaktadırlar. Seyyid Ahmet Arvasi Hoca da bunu vurgulardı. Onun için önemli olan o nesil kaybedilmesin, dejenerasyona uğramadan yetiştirilsin, başkaları tarafından kullanılmasın, vatanımız için çalışsın, bu gayeyi güderdi. O sebeple gençlere rehberlik edebilmek için çok uğraşmıştır. Hocamız sürekli abdestli olmaya büyük önem verir ve bize de tavsiye ederdi. Bir gün konferans arasında yanına gidip ‘Hocam keşke biz de sizin gibi bir öğretmen olabilsek’ demiştim. O da ‘Hayır, sizin bizi geçmeniz bizden daha iyi olmanız gerekir ki Türkiye’de terakki olsun. Siz bizi bir basamak gibi görün, daha yukarılara çıkmanız gerekir.’ demişti. Konuşurken muhatabının yüzüne bakardı. Ve hep karşısındakini tebessüm eder şekilde dinlerdi. Kaşları çatık suratı asık bir insan değildi. Ama çileli bir insandı. Konuşmasında ve duruşunda bu hissedilirdi. Aynı şey üstad Necip Fazıl’da da vardır. Düşünce adamlarının hepsinde bu hal vardır. Arvasi Bey’in bana göre eğitim yönüyle en güzel tarafı, balık yemeyi değil balık tutmayı öğretmesiydi. Yani hazır kalıp bilgilerle insanı doldurmuyor, bilgi ile beraber düşünme yeteneğini de geliştirmeyi hedefliyordu. Onun Türk milletinin fikri dünyasına yaptığı katkı çok büyüktür. Rabbim bizlere kattıklarından dolayı kendisinden razı olsun, mekânı cennet olsun.”³⁹

Seyyid Ahmet Arvasi’yi Balıkesir’de birlikte görev yaptığı arkadaşları da hep hayırla anmıştır. A. Yılmaz Boyunağa onunla tanışmasını şu şekilde anlatmaktadır: “Onunla tanıştığım günü hatırladım. 1965’in bir Kasım günü, tarih

³⁹ Ekrem Köse ile yapılan özel röportaj kaydından alınmıştır.

öğretmeni olarak tayin edildiğim Balıkesir Necati Eğitim Enstitüsü'ne girmiştir. Yüksek Öğretmen Okulu'ndan arkadaşım olan Aydoğan vardı. Ders saati olduğundan koridor boştu. Öğretmenler odasına girerken ileride meşin koltukta oturan bir zatı gösteren arkadaşım: 'Bak' dedi. 'Gördüğün bu şahısla çok iyi anlaşacağını tahmin ederim.' İlerledik. Koltukta oturan zat başını bize çevirdi. Arkadaşım bizi tanıştırdı: 'Yılmaz Boyunağa... Yeni Tarih öğretmenimiz. Ahmet Arvasi... Meslek dersleri öğretmenimiz...' Onu tanıdıkça muhabbetim, bağlılığım artmıştı. Çünkü çok mert ve güvenilecek bir insandı. Çok mütevazı idi. Dinine, milletine ve vatanına candan bağlıydı. Bunları eserlerinde görmek mümkündür. O hayatı zevk ve eğlence olarak görmez, vak'alar içinde ve yüksek bir ahlâk üzere yaşardı. İncancına hizmet düşüncesi hayatının gayesiydi. Allah Teala'ya ve Resulü'ne (s.a.v.) sarsılmaz iman ile bağlıydı."⁴⁰

Resim 2: Balıkesir Necati Eğitim Enstitüsü Öğretmenleriyle (Resim: Ahmet Yılmaz Boyunağa)⁴¹

⁴⁰ Kuvancı, *Bir Gönül Dostu Seyyid Ahmet Arvasi*, 58-59.

⁴¹ Kuvancı, *Bir Gönül Dostu Seyyid Ahmet Arvasi*, 371.

Resim 3: Balıkesir, Ahmet Yılmaz Boyunağa-Seyyid Ahmet Arvasi (Resim: Ahmet Yılmaz Boyunağa) ⁴²

Balıkesir’de uzun yıllar hizmet etmiş bir fikir insanı olan Seyyid Ahmet Arvasi, Balıkesir halkının teveccühünü kazanmıştır. Altıeylül Belediyesi tarafından Sötlüce mahallesinde bir parka Seyyid Ahmet Arvasi’nin adı verilmiştir. Bir haber sitesinin 21.04.2018 tarihli haberinde bu konu ile ilgili şöyle bilgi verilmiştir:

“Balıkesir’in Altıeylül ilçesinde Seyit Ahmet Arvasi’nin adı bir parka verildi. Altıeylül Belediye Başkanı Hasan Avcı, yaptığı açıklamada, ‘Çilenin en yoğun olduğu zamanda memlekete ve millete sahip çıkarak değerleri yaşatmak adına parkımıza Ahmet Arvasi hocamızın adını vermiş bulunmaktayız. Memleket farklı süreçlerden geçerken, Necip Fazıl gibi Ahmet Arvasi gibi değerler bu memleketin inançlarına ciddi anlamda sahip çıkmıştır... Necatibey Eğitim Fakültesi’nde görev yapan hocamızın yine bu fakülteye yakın olan parka adının verilmesi uygun görülmüştür. Ahmet Arvasi’nin Balıkesir’e de katkısının olduğunu ifade etmek bizim için ayrı bir mutluluk kaynağıdır.’ dedi. Balıkesir Büyükşehir Belediye Başkanı Zekai Kafaoğlu, parka Balıkesir’de görev yapmış bir dava adamı olan Ahmet Arvasi adının verilmesinden mutlu olduğunu açıkladı. Kafaoğlu, ‘Bizim değerlerimize sahip

⁴² Kuvancı, *Bir Gönül Dostu Seyyid Ahmet Arvasi*, 371.

çıkmamız lazım. Onun davası vardı, Türk milliyetçiliği, İslami inançları vardı. Görev yaptığı bütün okullarda bu davanın çilesini çekti. Bizde onun hatırasına katkı sağlayabilmek için bir aradayız. Gelecek nesiller de Ahmet Arvasi kimdir, bu parka neden adı verilmiştir mutlaka araştıracaklardır. Onun ülküsünü öğreneceklerdir' dedi."⁴³

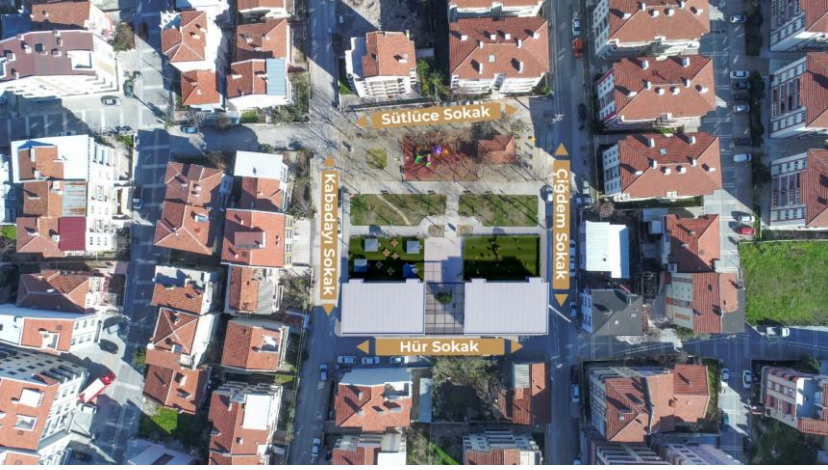
Altıeylül Belediyesi'nin resmî sitesinde 24.07.2023 tarihinde yayımlanan habere göre ise Sötlöce mahallesinde yapımı devam eden Seyyid Ahmet Arvasi Kompleksi'nde Seyyid Ahmet Arvasi Parkı ve Millet Kıraathanesi bulunmaktadır. Bu komplekste 200 m² Millet Kıraathanesi, 400 m² 0-6 Yaş Kreş Binası, 170 m² Kreş için Açık Oyun Alanı ve Park Yeşil Alan yer alacaktır. Sitede projenin görseli (Resim 4), şimdiki durumu ve bulunduğu yeri tarif eden resimler (Resim 5) paylaşılmıştır.⁴⁴

Resim 4: Seyyid Ahmet Arvasi Kompleksi Projesi

⁴³ <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/balikesir/balikesirde-seyyit-ahmet-arvasinin-adi-parka-verildi-12746957> (Erişim Tarihi: 30.10.2023)

⁴⁴ <https://www.altieylul.bel.tr/Gundem/HaberDetay/1093> (Erişim Tarihi: 30.10.2023)

Resim 5: Seyyid Ahmet Arvasi Kompleksi'nin bulunduğu yer

Sonuç

Seyyid Ahmet Arvasi, ülkemizde yetişen önemli mütefekkirlerdendir. O, çok yönlü bir bakış açısına ve donanımına sahip bir düşündürdür. Hayatı Ağrı'da başlamış ve 56 yaşında iken İstanbul'da nihayete ermiştir. Kısa ömründe birçok farklı yerde yaşamış ve birçok insanın hayatına dokunmuş bir eğitimcidir. Öğretmen okullarında ve Eğitim Enstitülerinde binlerce öğrencisi onu yakından tanıma fırsatı elde etmiştir. Hem derslerinde hem de ders dışında verdiği konferans ve seminerler ile, küçük gruplarla yaptığı toplantılar ile yaşadığı yerdeki insanlarla hep iç içe olmuş, onların fikir ve gönül dünyalarına dokunmuştur.

Seyyid Ahmet Arvasi'nin görüşleri ve fikrî dünyası onun eserleri ile gün yüzüne çıkmaktadır. Biz de bu çalışmada onun hayatını, eserlerini ve Balıkesir'de yaptığı hizmetleri konu edindik.

Seyyid Ahmet Arvasi eserlerinde eğitimci metodu ağır basmakla birlikte birçok farklı konuyu sosyolojik, psikolojik ve felsefi mülâhazalar ile ele alıp işlemiştir. Batı bilimlerine ve felsefesine olan hakimiyeti onu İslâmî çizgiden uzaklaştırmamış, bilakis modern bilim ve düşünce akımlarının eleştirilerini yapmasını kolaylaştırmıştır. Arvasi, İslâmî ilim anlayışına vurgu yaparak özellikle gençlerin farklı popüler akımlara kapılmaması için millî ve dinî düşünce sistemlerinin öne çıkarılması gerektiğini vurgulamıştır.

Köklü bir tasavvufi geleneğe mensup bir aileden olan Seyyid Ahmet Arvasi'nin eserlerinde İmam Gazzâlî ve İmam Rabbânî gibi ehl-i sünnetin önemli mutasavvıflarının etkilerine rastlanmaktadır.

Seyyid Ahmet Arvasi, yaşamının önemli bir kısmını Balıkesir'de geçirmiştir. Burada hem eğitim camiası hem de Balıkesir halkı üzerinde büyük bir etki bırakmıştır. Balıkesir'de verdiği konferanslar, yaptığı çalışmalar ile tanınmıştır. Onun öğrencileri ve onun döneminde yaşayan insanlar kendisini hayırla yad etmektedir.

Seyyid Ahmet Arvasi eserlerinde birçok farklı ilim dalının konusu olabilecek meselelere değinen büyük bir mütefekkidir. Onun fikirleri ve önemli tespitleri birçok bilim dalında yapılacak çalışmalara ışık tutabilecek niteliktedir. Bu bağlamda Seyyid Ahmet Arvasi'nin eserlerinde ele aldığı konular, tartışmalar ve çözüm önerileri ile ilgili farklı bilim dallarında çalışmalar yapılması, onun fikir zenginliğinden istifade edebilmek için önem arz etmektedir.

Kaynakça

Arvas, Fuat Asım - Er, Şaban. *Arvâsî Seyyidleri Hânedânı ve Hazret-i Şeyh Allâme Seyyid Fehîm-i Arvâsî "Kuddise Sirruh"*. İstanbul: Kutupyıldızı Yayınları, 2021.

Arvasi, Seyyid Ahmed. *Eğitim Sosyolojisi*. İstanbul: Burak Yayınevi, 1995.

Arvasi, Seyyid Ahmet. *Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz*. İstanbul: Burak Yayınevi, 1982.

Arvasi, Seyyid Ahmet. *Doğu Anadolu Gerçeği*. İstanbul: Burak Yayınevi, 1986.

Arvasi, Seyyid Ahmet. *Hasbihâl*. 6 Cilt. İstanbul: Burak Yayınevi, 1990.

Arvasi, Seyyid Ahmet. *Hasbihâl*. 6 Cilt. İstanbul: Burak Yayınevi, 1991.

Arvasi, Seyyid Ahmet. *İlm-i Hâl*. İstanbul: Burak Yayınevi, 1992.

Arvasi, Seyyid Ahmet. *İnsan ve İnsan Ötesi*. İstanbul: Burak Yayınevi, 1994.

Arvasi, Seyyid Ahmet. *Kendini Arayan İnsan*. Ankara: Başak Yayınları, 1980.

Arvasi, Seyyid Ahmet. *Şiirlerim*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları, 2015.

Arvasi, Seyyid Ahmet. *Türk İslâm Ülküsü 1*. İstanbul: Burak Yayınevi, 1994.

- Arvasi, Seyyid Ahmet. *Türk İslâm Ülküsü 2*. İstanbul: Burak Yayınevi, 1991.
- Arvasi, Seyyid Ahmet. *Türk İslâm Ülküsü 3*. İstanbul: Burak Yayınevi, 1994.
- Budak, Abdulhamit. “Bir İslam Sosyolojisi Denemesi: Seyyid Ahmed Arvasi’nin İlm-i Hal Adlı Eseri”. *Amasya İlahiyat Dergisi* 17 (2021), 183-220. <https://doi.org/10.18498/amaillad.981489>
- Ekinci, Ekrem Buğra. *Hayatı ve Hatıralarıyla Seyyid Abdülhakim Arvasi*. İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 2018.
- Kıran, İsmail. “Aristokrat Kürt Aileler: Arvasiler”. *Kurdiyat* 3 (2021), 119-144.
- Kuvancı, Mustafa. *Bir Gönül Dostu Seyyid Ahmet Arvasi*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları, 2009.
- Onur, Hüdavendigar. *Asrın Yesevisi Seyyid Ahmet Arvasi*. İstanbul: Biyografi Net Yayınları, 2020.
- Onur, Hüdavendigar. *Seyyid Ahmet Arvasi Kronolojisi*. İstanbul: Biyografi Net Yayınları, 2011.
- Özdemir, Şuayip. *Asrın Yesevisi Seyyid Ahmet Arvasi: Hayatı, Eserleri ve Eğitim Üzerine Görüşleri*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2006.
- Özgür, Aslı - Şeker, Mustafa. “Seyyid Ahmet Arvasi’nin Sosyal Bilgiler Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi”. *Türkiye Eğitim Dergisi* 7/1 (2022), 305-329.

SEZAI KARAKOÇ'UN BALIKESİR GÜNLERİ

İsmail Alper KUM SAR*

Giriş: Sezai Karakoç'un Hatıraları

Sezai Karakoç'un Balıkesir günlerine dair bilgileri derli toplu biçimde *Hatıralar*'ında buluyoruz. Dolayısıyla onun Balıkesir izlenimlerine geçmeden önce *Hatıralar*'ı hakkında genel bir malumat vermek; şehri hangi perspektiften, nasıl bir mesafeden gördüğünü anlamak bakımından önem arz etmektedir.

Karakoç'un *Hatıralar*'ı 25 Temmuz 1988 ile 5 Şubat 1992 tarihleri arasında *Diriliş* dergisinde yayımlandı. Derginin yayın periyoduna bağlı olarak başlangıçta haftada bir, sonra iki haftada ve nihayet ayda bir neşredilen *Hatıralar*'ın toplamı 113 tefrikadır. Yaklaşık bin sayfayı bulan *Hatıralar*, önceden tutulmuş bir günlükten ya da notlardan istifade edilerek oluşturulmamıştır. Sezai Bey, anılarını hatırlayabildiği ölçüde parça parça yazıp yayımlamıştır. Karakoç, bu *Hatıralar*'ı tefrika ederken bazen yazmayı unuttuğu bir olayı hatırlayıp “onu yazmalıydık” diye hayıflanarak bir sonraki sayıda “...yılına dair başka bir hatıram da” diyerek unuttuğu kısmı hatıralarına eklemiştir.¹

Sezai Bey'in doğumundan (1933) ve aile çevresinden başlayarak 1974 yılına kadar uzanan *Hatıralar* onun hayatının 41 yıllık dönemini kronolojik olarak ele alır. Bu demek oluyor ki Karakoç'un hayatının hemen hemen yarısı bu hatıralardadır. *Hatıralar*'ı neşretmeye başladığında 55 yaşında olan Karakoç en uzak hatırası için yaklaşık elli yıl, en yakın hatırası içinse yaklaşık yirmi yıl geçmişe dönmüştür. Bu anlamda hatıraların bir kısmının unutulmuş bir kısmının ise yanlış hatırlanmış olması ihtimal dâhilindedir.

Hatıralar'ın geriye kalan kısmını tamamlayıp bir bütün halinde yayımlamak Sezai Bey'in daima gündeminde olan bir meseledir. Ancak kimi zaman maddi imkânsızlıklar kimi

* Doç. Dr., Düzce Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi,
alperkumsar@duzce.edu.tr

¹ Mustafa Kirenci, “Sezai Karakoç'un *Hatıralar*'ı Işığında: Bir Ekmek Kadar Aziz Fikirler Böyle Pişti”, *Sabitfikir*, 142 (Aralık 2022), 35.

zaman yoğunlaşan işler ve nihayet yaşlılık nedeniyle *Hatıralar* bir türlü tamamlanıp kitap haline gelmedi. Ta ki üstadın vefatının birinci yılına kadar... Diriliş Yayınları Karakoç'un ölümünü takip eden yıl *Hatıralar*'ı iki cilt halinde neşretti.²

Hatıralar isminden başlayarak Sezai Karakoç'un diğer eserlerine göre belirgin bir farklılık taşır. Karakoç'un kitaplarını okuyanlar bilir ki hemen her kitabı daha adından başlayarak çağrışıma açık, çoklu okumaya elverişli, çoğu zaman mecazlı soyut bir nitelik taşır. (*Saman Yolunda Ziyafet, Diriliş Neslinin Amentüsü, Kıyamet Aşısı, Dişimizin Zarı...*) *Hatıralar* bu isimlere göre son derece somut, çağrışıma kapalı, süsten gösteriştan uzak bir addır. Kitabın isminin somutluğu dil ve üslubunda da aynııyla geçerlidir. Yazar kitabın sonunda bu üslup tercihinin gerekçesini şöyle anlatır:

“*Hatıralar*'da olayları mümkün olduğu kadar olduğu gibi anlatmaya çalışıyor, kimselerin tahammül edemeyeceği kadar ağır olanlarını ya hiç yazmıyorum veya tahammül edilebilir diye hafifletiyorum. Gönlüm isterdi ki, herkesten sevgiyle, övgüyle bahsedeyim. (...) Hâtıralara başlarken, çok ağırlarını hafifletmek şartıyla, hep hakikati yazmayı prensip kabul ettim. Bugüne kadar da bu ilkeyi izleyerek yazdım. İstedim ki, bizden sonrakiler, gerçek hayatımızı bilsinler, yaşadığımızın hakikatine ersinler. Hangi şartlarda, nasıl bir ortamda görev yaptığımızı, İslâm'ın Dirilişi idealimiz için çalıştığımızı bilsinler. Hayallerinde canlandırdıkları hayatlarımızla kimliklerimizi, gerçek hayatımızla ve kimliklerimizle karşılaştırsınlar bundan sonra daha gerçekçi olsunlar. Bizim neslin, bizden evvelkilerin ve bizden sonrakilerin hatalarını işlemesinler. Birbirlerine daha hoşgörölü sevecen ve yardımcı olsunlar. Kısa vadeli değil, uzun vadeli düşünsünler. Acaba hata mı ettim, diye düşündüğüm oluyor, itiraf ederim. Kimi arkadaşları veya kimseleri kırdığımı biliyorum; niyetim elbet kimseyi üzme ve kırmak değil. Niyetim, mümkün olduğunca hakikatleri yazıp yeni neslin hayallerle, uydurmalarla, efsanelerle değil, acı da olsa gerçeklerle yetişmesini ve kendisini bekleyen göreve aslanlar gibi girişmesine katkıda bulunmaktır.

² Sezai Karakoç, *Hatıralar I*, (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2022); Sezai Karakoç, *Hatıralar II*, (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2022).

Çünkü yeni nesle İslâm'ın Dirilişi'ni gerçekleştirmek, Ortadoğu'da İslâm'ın süper gücünü kurmak gibi dev bir görev düşüyor. Bu yüzden yalanlarla bu nesli aldatmak istemedim. Hiç edebiyat yapmaya girişmedim. Hadiseleri adeta belgesel notlar gibi kaleme aldım. Allayıp pullamadım. Hatta hislerime, hayallerime fazla yer vermedim. Hâtıralarımı hiç süslemedim.”³

Bu cümlelerde geçen “olduğu gibi anlatma”, “gerçek hayat”, “acı gerçekler”, “edebiyat yapmamak”, “belgesel notlar” gibi ibareler *Hatıralar*'ın kendine özgü anlatım tutumunu bir zorunluluk haline getirmektedir. Bu tavır tabii olarak psikolojik intibalardan sıyrılmış, uzun ruhi tahlil ve yorumlardan uzak, son derece nesnel ve gayrı şahsî bir metnin ortaya çıkmasına neden olmuştur:

“Sezai Karakoç ne yazdığı kişilere ne de onlara bakışı itibariyle kendisine, psikolojik bir vakıa olarak yaklaşıyor. Hatta demem gerekir ki, Sezai Karakoç'ta en ufak bir psikolojik tezahür dahi okunmuyor. Onun için ne yazdığı kişileri ne de kendisini, uzun uzun ruhi tahlil ve yorumlara tabi tutuyor. Önemli bazı vakalar karşısındaki tavrı da bundan farksız Sezai Karakoç'un. Aynen hatıra kişilerinde olduğu gibi, siyasi veya edebi hadiseleri de canlı sahneler halinde yansıtmak yerine; onları gayrı şahsi, alabildiğine nesnel kalınmaya çalışılan birer ‘bilgi’ ve ‘malumata’ dönüştürerek yazmayı tercih ediyor. Biz dolayısıyla bir döneme ilişkin yoğun bir bilgilendirme terapisine tabi tutulmuş oluyoruz.”⁴

Sezai Karakoç'un Balıkesir izlenimlerini *Hatıralar*'ın bu anlatım tutumunu gözden ırak tutmadan şehre gelmesinden hemen önceki kronolojik dönemi de ele alarak değerlendirmeye gayret edeceğim.

I. Mülkiye'den Memuriyete: Balıkesir'den Hemen Önce

Karakoç, politik alanda bir gelecek tasarlamaması ve çalışmaya hevesli olduğu akademik alanda uygun bir kadro tahsis edilememesi nedeniyle Mülkiye'yi bitirdikten sonra maliye müfettiş muavini olmaya karar verdi. Maliye müfettiş

³ Karakoç, *Hatıralar II*, 458-459.

⁴ Necmettin Turinay, “Sezai Karakoç'un Öksüz Kitabı: Hatıralar”, *Hece -Bir Uygarlık Tasarımı Olarak Diriliş Dergisi ve Sezai Karakoç Özel Sayısı-*, 73, (Ocak 2003), 428.

muavinliği imtihanını kazanması (1955) ömrünün sonuna kadar yaşayacağı İstanbul'a gitmesinin de önünü açmıştı. 1950 ve 1954'teki kısa süreli ziyaretlerinden sonra artık İstanbul'da yaşayacaktı. Fakat yaptığı işin tabiatı gereği onun memuriyet dönemi İstanbul ve Anadolu arasında bir saat sarkacı gibi gidip gelmesine neden oldu. Kışları İstanbul'da yazları teftiş için Anadolu'nun çeşitli vilayetlerinde turnede bulunuyordu. Karakoç İstanbul'a geldiğinde bu kadim şehir, uygulanmaya çalışılan yeni imar planları nedeniyle bir şantiye görünümünü arz ediyordu. Karakoç, bu çalışmalardan ve nihayet ortaya çıkan sonuçtan şöyle yakınıyor:

“İstanbul'a geldiğimden bugüne kadar, hangi sokağa ve hangi semte taşındımsa, geceli gündüzlü inşaat sesi dinlemişimdir. Nihayet tüm İstanbul bir beton şehri olup çıktı. Birbirinden son derece farklı olan semtleri de birbirinin aynı oldu. Eskiden bir semtine bir müddet gidilmemişse özenirdi o semt. Şimdi o özelliği de kalmadı şehrin.”⁵

İstanbul'da Sezai Bey'i bekleyen bir diğer mesele enflasyondur. Hayat pahalıydı ve ev bulmak son derece güçtü. Üstelik ailesini de yanına getirmiş olan genç şair, bu ekonomik zorluk atında epeyce zahmet çekiyordu. Ancak Karakoç'u İstanbul'da asıl üzüntüye boğan şey annesi Emine Hanım'ın 52 yaşında vefat etmesiydi. 1957'nin baharı boyunca hasta yatan Emine Hanım Haziran ayında vefat etmişti. Bu vefatın hemen ardından Sezai Karakoç teftiş için Balıkesir'e gitti. Bu seyahatle muhtemelen ilk kez Batı Anadolu'da bir taşra şehri görecekti.

2. Balıkesir'de...

Hatıralarından net bir tarih çıkmamakla birlikte Karakoç, muhtemelen 1957'nin Temmuz ayından aynı yılın Ekim ayı sonuna kadar 4 ay boyunca Balıkesir'de bulunmuştur. Karakoç'un Balıkesir anılarının *Diriliş*'teki tefrikası ise 1 Aralık 1989 ile 8 Aralık 1989'da iki sayı devam etmiş.⁶ Bu hesaba göre Karakoç, Balıkesir'e dair izlenimlerini otuz iki yıl sonra yazmıştır. Üzerinden bunca yıl geçmesine rağmen

⁵ Karakoç, *Hatıralar II*, 17.

⁶ Sezai Karakoç, “İstanbul-Balıkesir”, *Diriliş*, 72, (1 Aralık 1989), 6-7, 14-15; Sezai Karakoç, “İstanbul-Balıkesir”, *Diriliş*, 73, (8 Aralık 1989), 6-8.

Karakoç'un şaşırtıcı derecede ayrıntılı bilgiler verdiğini peşinen söylemek gerekir. Ancak bilimsel dikkatin bir gereği olarak Karakoç'un izlenimlerini yerel ve ulusal gazetelerden teyit edeceğiz. Böylece o döneme dair daha geniş bir çerçeve çizmek de mümkün olacaktır.

Henüz yirmi dört yaşında yaşama sevinci ile dolu bir memur olması beklenen Karakoç, tab'an hüzne meyyaldir. Yaşadığı ekonomik zorluklar, annesini kaybetmenin verdiği hüznün zaten hassas olan duygu dünyasını iyiden iyiye alt üst etmiştir. Bu nedenlerle onun Balıkesir izlenimlerine kesif bir hüznün eşlik eder. Kendisi içinde bulunduğu duygu durumunu şöyle anlatıyor:

“Balıkesir, Zağanos Paşa Camii, fetih zamanından kalma mahalle aralarındaki yeşil yatır türbeleri, mezarları, çarşısındaki şadırvan ve çardağıyla, annemi de kaybetmenin acısı içinde bende, modernlikle eskiliğin, gençlikle yaşlılığın, hayatla ölümün tezatlı karışımını tattıran bir anıdır.”⁷ Bu duygular içinde Balıkesir’de bulunan Karakoç fırsat buldukça Zağanos Camiine gidip Kuran okur.

Şehre beraber geldiği üç arkadaşı Vergi Dairesinde çalışırken Sezai Bey Defterdarlıkta çalışmaktadır. Başlangıçta arkadaşları ile akşamları gazinoda, Tüccarlar Kulübü’nde oturup vakit geçirirlerken sonradan aralarında birtakım anlaşmazlıklar baş gösterir. Bu nedenle Sezai Bey şehrin geceleri açık olan umumi kütüphanesine gitmeye başlar. Tatil günleri Balıkesir’in ilçelerine giden Sezai Bey; seftali bahçelerini, Gönen kaplıcalarını görmüş, Bandırma’da deniz kenarındaki kahvelere oturup şiir yazmaya imrendiğini söylemiştir. Balıkesir’in meşhur fuarının kurulduğu dönemde de (1-15 Ağustos) orada bulunan Karakoç fuar hakkında şu yorumu yapıyor:

“Balıkesir’de rastladığım dikkat çekici bir olay, bir fuardı. O zamanlar Türkiye’de çok az fuar vardı. Balıkesir’inki ise eskiden kalmaydı. Geleneksel Ege Fuar’ı gibiydi bu fuar. İzmir Fuar’ına karşın bu fuar, en çok da bölge hayvancılık panayırı gibi gözüküyordu. Bilhassa geniş çapta büyükbaş hayvan alım satımı yapılıyordu fuarda.”⁸

⁷ Karakoç, *Hatıralar II*, 49.

⁸ Karakoç, *Hatıralar II*, 59.

Sezai Karakoç'un Balıkesir'deki günlük hayatına dair hatıralarına yansıyanlar bu kadarla sınırlı olmakla birlikte Balıkesir'de izlenimlerinin daha büyük bir çoğunluğunu siyaset, şehrin mimari yapısı ve edebî faaliyetler teşkil eder.

2.1. Balıkesir'de Siyaset

Sezai Karakoç, parti kurmadan evvel siyasetle fazlaca ilgilenmeyen bir insan gibi görünse de güncel siyaseti hayatının hemen her döneminde yakından takip etmiştir. Sezai Bey, tek parti iktidarı döneminde dünyaya gözlerini açmış, dinî ve kültürel anlamdaki birtakım uygulamalardan dolayı Halk Partisi'ne hiçbir zaman sıcak bakmamıştır. Demokrat Parti'yi de kuruluşundan itibaren yakinen izlemiş ancak onun da beklenen, özlenen bir parti olmadığını düşünmüştür. Ona göre Demokrat Parti'nin çerçevesini daha çok Celal Bayar ile İnönü arasındaki şahsi rekabet ve kin çiziyordu. Menderes ise halkın taleplerini sezerek seçim zamanları maneviyat cephesine dönmek suretiyle halkın gönlünü okşuyordu. Karakoç'un duygu ve düşünce dünyasında önemli bir yer edinen Necip Fazıl'ın Menderes'e telkin ettiği atılımlar ise hiçbir zaman gerçekleşmeyecekti. Karakoç'a göre Menderes, "elastiki olması gereken yerde sert, tavizsiz olması gereken yerde yumuşaklık" göstererek adım adım malum sona doğru ilerliyordu.⁹ Demokrat Parti iktidarda bulunduğu yıllarda bir gençlik yetiştirememiş, bu sebeple bütün üniversiteli gençlerin Halk Partisi'ni desteklediği yönünde bir algı kamuoyunda iyiden iyiye yerleşmişti. Demokratlar, üniversite gençliği içinde kendisine daha yakın olması muhtemel MTTB'yi son zamanlarda desteklemek istemişse de bu geç kalmış bir eylemdir.¹⁰ Karakoç'un o yıllardaki mevcut siyasi eğilimler içinde Demokrat Parti'den ayrılan Osman Bölükbaşı ve arkadaşlarının kurduğu Cumhuriyetçi Millet Partisi'ne daha sıcak baktığı anlaşılmaktadır. Nitekim Cemal Süreya ile hazırladıkları *Kazgan* isimli 1954 tarihli Mülkiye yılığında "Fakültemiz de Milletvekili Çıkarsaydı Aday Listesi Nasıl Olurdu?" başlıklı yazıda Sezai Karakoç ismi DP listesinde değil CMP listesinde görülmektedir.¹¹

⁹ Karakoç, *Hatıralar I*, 321.

¹⁰ Karakoç, *Hatıralar I*, 306.

¹¹ *Kazgan*, "Fakültemiz de Milletvekili Çıkarsaydı Aday Listesi Nasıl Olurdu?", (1954), 24.

Sezai Bey, Balıkesir'e geldiği dönemde ülke gündeminde 1957 seçimleri vardı. Demokrat Parti'nin askerî darbeden önceki son seçimi... Dolayısıyla siyasi atmosfer son derece gergin... Sezai Bey'e göre bu gerginliği tırmandıran Halk Partisi'dir. Seçime giren dört partinin de (DP-CHP-HP-CMP) son büyük mitingleri Balıkesir'de yapıldı ve Karakoç bu mitinglerin hepsini yakından takip etti. Balıkesir'de yapılan ilk miting, Millet Partisi'nin mitingiydi. Karakoç'un aktardığına göre bu miting Demokratlar tarafından meydanın etrafında sürekli at arabaları dolaştırılmak suretiyle sabote edilmiş öyle ki gürültüden konuşmalar dahi anlaşılamamıştır. Hürriyet Partisi'nin mitingi (22 Ekim 1957) biraz daha kalabalık ve ilgi çekici olmuş. Mitingde konuşan Köprülü, DP'ye ağır biçimde hücum etmiş, partinin genç milletvekili adayı Coşkun Kırca da çok sert ve ateşli bir konuşma yapmıştır. Karakoç'un aktardığı bu iki mitinge dair yerel ve ulusal gazetelerde ciddi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Çünkü o dönemde Balıkesir'de çıkan iki yerel gazeteden birisi (*Türk Dili*) Halk Partili, diğeri ise (*Balıkesir Postası*) Demokrat Partilidir. Tabii olarak bu iki gazete, kendi partilerinin faaliyetlerine öncelik vermektedir. Ulusal basında da durum çok farklı değildir. İstanbul ve Ankara kökenli gazeteler daha çok Halk Partisi ve Demokrat Parti'yi takip etmektedir.

Balıkesir'deki üçüncü miting Halk Partisi'nin mitingidir. 22 Ekim 1957'de yapılan bu miting hem yerel basında hem de ulusal basında ciddi bir yer bulmuştur. Karakoç epeyce kalabalık olan bu mitinge dair ilginç bir ayrıntı aktarıyor. Eğlenceye gelir gibi mitinge gelen kalabalık, tamamen şuursuz biçimde Demokrat Partili biri tarafından dağıtılan DP rumuzlu kâğıt rozetleri yakalarına takmak suretiyle İnönü'yü dinlemiştir. Sezai Bey'in aktardığına göre bir önceki seçimde arı kovanlarını açmak suretiyle Halk Partisi konvoyunu şehre sokmayan Balıkesirlilere hitap eden İnönü: "Geçen geldiğimde beni şehre sokmamışlardı. Ama bu kez girdim." cümlesiyle nutkuna başlayıp "O zaman bir gün gelecek bugünleri arayacaksınız." demişim. "Şimdi de diyorum ki bir gün gelecek bugünleri de arayacaksınız. Anlıyor musun Balıkesirli anlıyor musun?" sözleriyle nutkuna devam etmiştir. İnönü muhtemelen 1954 seçimlerinde şehre girememenin psikolojik etkisi ile konuşmasında sürekli: "Anlıyor musun Balıkesirli anlıyor

musun?” cümlesini tekrar ederek “halkın kafasına tokmakla vurur gibi” gibi konuşma irad etmiştir.

Sezai Karakoç’un bu şekilde hatırladığı Halk Partisi mitingine *Ulus* gazetesine göre yaklaşık 20 bin kişi iştirak etmiştir. İnönü’nün konuşma metni *Ulus* gazetesinde bütünüyle yayımlanmıştır. Bu metne göre İnönü sözlerine tam da Karakoç’un dediği gibi başlıyor: “Balıkesirliler, ben 1954 seçimlerinde size o günleri arayacaksınız demiştim. Seçmen vatandaşlarım akıllarını başlarına alıp mesuliyetlerini düşünsünler. Bugünkü siyasi ve iktisadî huzursuzluğu dahi arayacağımız günleri düşünsünler. Gelecek günler dehşetli ve elem verici olacaktır.”¹² Karakoç’un aktardığı gibi son derece sert bir tonda ilerleyen konuşmada DP’nin hukukun bağımsızlığını zedelendiği, basın hürriyetini engellendiği, seçim emniyetini hiçe saydığı ve dini siyasete alet ettiği vurgulanmıştır. İnönü’nün konuşmanın en dikkat çekici cümlesi ise şu olmalı: “Atatürk’ten sormak istedikleri hesabı benden soruyorlar.”

Balıkesir’de yapılan dördüncü ve son miting, Demokrat Parti mitingidir. Menderes’in geleceğini duyan halk kamyonlarla şehir meydanına akın eder ancak Menderes bu miting için Balıkesir’e gelmez. Sezai Bey’in aktardığına göre şehre gelen köylülerin çoğu üç gün boyunca sokaklarda sarhoş sarhoş dolaşmışlardır.

Sezai Bey’in görüş alanına bu şekilde giren Balıkesir’deki siyasi gündemi yerel gazeteler üzerinden takip ettiğimizde de ortamın gerginliğini net biçimde görmek mümkündür. Daha evvel işaret ettiğimiz gibi bölgenin iki yerel gazetesinden *Türk Dili* Halk Partisi çizgisini takip etmektedir. Gazetenin sahibi olan Cevdet Demiray Halk Partisi’nden milletvekili adaydır. *Türk Dili*’nin 1 Ekim 1957’den seçim yasağı başladığı güne kadarki nüshaları tetkik edildiğinde bu gerginlik daha iyi görülecektir. Âdeta Halk Partisi’nin yayın organı gibi görünen *Türk Dili*’nin sayfalarında yoğun bir CHP propagandası dikkat çekmektedir. CHP’nin seçim beyannamesi, milletvekili adaylarının isim, fotoğraf ve özgeçmişleri, DP’nin çeşitli illerde oy kaybettiğine dair haberler, seçimi mutlaka CHP’nin kazanacağı, hayat pahalılığı gazetenin sayfalarında sürekli tekrar etmektedir. Bunların içinde en ilginç “Keçiler de CHP Yolunu Seçti”

¹² İsmet İnönü, “Balıkesir Konuşması”, *Ulus* (23 Ekim 1957), 1, 4.

başlıklı haber olmalı. Habere göre CHP'nin kalesi Sındırgı'nın Kille Köyünde bir çoban keçilerini iki yol ağzına getirip bırakmış. "CHP kazanacaksa keçiler bu yoldan DP kazanacaksa bu yoldan gitsinler." demiş. Keçilerin biri hariç tamamı CHP yolunu tutmuş, o keçiye çok içerleyen çoban hayvanı oracıkta kesivermiş.¹³ İnönü'nün şehre geldiğinin ertesi günü çıkan *Türk Dili'nde* İnönü'nün hangi evde kaldığına kadar epeyce ayrıntı bulmak mümkündür. *Türk Dili'ne* göre biraz daha mutedil olan -en azından başka haberlere de yer veren- *Balıkesir Postası*'ndaki haberlerde ise *Türk Dili'nin* aksine muhalif partilerden kitleler halinde istifalar olduğu, seçimi DP'nin kazanacağı, DP'nin yedi yıllık icraatları öne çıkmaktadır.

Sezai Bey'in *Hatıralar'ı* ile yerel ve ulusal basın üzerinden takip ettiğimiz bu gergin seçim atmosferinden nasıl bir sonuç çıkmıştı? Sezai Bey'in aktardığına göre Balıkesir'de seçim son derece zorlu geçmiştir. Bunun sebebi DP'li eski bakan Enver Güreli'nin bu seçimde Hürriyet Partisi saflarında yer almasıdır. Ancak bu çekişmeye rağmen DP büyük bir farkla seçimi kazanır. Çoğunluk sistemi olduğundan Balıkesir'de bütün milletvekilliklerini DP almıştır. DP'liler Celal Bayar'ın yeniden cumhurbaşkanı seçilmesi dolayısıyla toplar atıp zafer kutlamaları yapmış, gece altı oklu bayrağa sarılı bir tabutu şehirde dolaştırmışlardır.¹⁴ Sezai Bey'in dikkat çektiği bu tabut gezdirme hadisesi *Türk Dili* gazetesine şu şekilde yansımıştır:

"Seçimi Balıkesir'de DP kazandı. Kazanınca da tekrar ayrıntı kabardı. Kaybedeceklerinden çok korkuyor olmalı ki kendilerinden geçtiler. Gece yarısı sokaklara yayılıp yine âdetleri gibi cenaze alayı tertitlediler. Nereden ele geçirdikleri malum olmayan bir yarım bando cenaze marşı ile sokaklarda dolaşıldı. Sözde muhalefet ölmüş de gömdüler. Hangi muhalefet? Türk milletindeki muhalefet ruhunu akılları sıra kefansız gömmeye kalktılar. Milyonlarca oyla muhalefeti destekleyen 200 küsur muhalif mebus çıkaran Türk milletine karşı bu cenaze alayı saygı mı? Yoksa saygısızlık mı?"¹⁵

¹³ *Türk Dili*, "Keçiler de CHP Yolunu Seçti", (12 Ekim 1957), 2.

¹⁴ Karakoç, *Hatıralar II*, 306.

¹⁵ *Türk Dili*, "Cenaze Alayı", (29 Ekim 1957), 1-2.

Balıkesir Postası’nda DP’lilerin kutlama yapıp şehir meydanında davul zurna çaldıklarına dair haber bulunmakla birlikte cenaze merasiminden söz edilmemiştir.¹⁶

Peki Sezai Bey bu seçimde kime oy verdi? Şehirde beraber görev yaptığı müfettiş DP’ye çalışır gibi görüldüğü halde arkadaşlarına “CHP’ye oy verelim.” diye telkinde bulunsa da Sezai Bey bu seçimde beş vakit namaz kıldığı söylendiği için Enver Güreli’ye oy vermiştir. O zamanki seçim sisteminde adaya oy vermek mümkün olduğu için Güreli’nin partisine (Hürriyet Partisi) oy vermediğini söylüyor.¹⁷

2.2. Şehir Mimarisi

DP’nin 1946 yılındaki ilk parti programında demokrasi, insan hakları ve seçim serbestliği gibi meselelerin yanında ülke çapında bayındırlık, imar ve kalkınma faaliyetleri konusunda da vurgular dikkat çekmektedir. Bu anlamda modern yol yapım tekniği, yol şebekelerinin kurulması köylere kadar yolların süratle yapılması da parti programının öne çıkan başlıklarıdır. 1950 yılında iktidara gelen Demokratlar bahsi geçen imar kalkınma planlarını süratle tatbika başlarlar. İstanbul’da başlayıp Ankara’ya intikal eden imar faaliyetleri zamanla diğer bütün şehirlerimize intikal etmiştir. Bu imar faaliyetleri sırasında yapılan bilinçsiz tahribat birçok eleştiriye de beraberinde getirmiştir.¹⁸ Bu faaliyetlere ilk olarak İstanbul’da şahit olan Karakoç’un konu hakkındaki duygularını nakletmiştik.

Karakoç Balıkesir’e geldiğinde bu imar faaliyetleri orada da kendini göstermeye başlamış yeni açılan bir caddenin etrafında apartmanlar yükselmeye başlamıştır. Sanayi Çarşısının yapımı da aynı döneme denk düşmektedir.¹⁹ Sezai Bey Anadolu’da da gördüğü bu tahribat karşısındaki üzüntüsünü şu sözlerle dile getiriyor:

¹⁶ *Balıkesir Postası*, “Demokrat Partililer Dün Gece Şehirde Gösteri Yaptı”, (28 Ekim 1957), 1, 4.

¹⁷ Karakoç, *Hatıralar II*, 52.

¹⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: Işıl Tuna, “1950-1960 Yılları Arasında İstanbul’da Kentleşme ve İmar Faaliyetlerine Genel Bakış”, *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (20), (Güz, 2019): 393-409; Mehmet Evsile, “Demokrat Parti Döneminde Bayındırlık Faaliyetleri”, *History Studies*, 13/1, (Şubat 2021), 241-263.

¹⁹ Karakoç, *Hatıralar II*, 59.

“...bilinçsiz bir tahrip şehirlerimizin tüm tarihi yok etmeye yönelmiştir. Binlerce yıl önceki eski medeniyetlerin kalıntılarını yer üstüne çıkarıp onlara hayatîyet kazandırırken yerin üstündeki kendi medeniyetimizin, Selçuklu ve Osmanlı medeniyetlerinin eserlerini yok ettik ve ediyoruz. Arsa kazanmak ya da taşından yararlanmak için İstanbul’da da gözümüzün önünde nice mezarlıklar yok edildi. Nice binalar yıkıldı.”²⁰

Sezai Bey sadece Menderes dönemindeki imar faaliyetlerini eleştirmez. 1950 öncesinde yapılan imar faaliyetlerinin de geçmişle bağı koparmak amacına dönük olduğunu düşünür: “1950’ye kadar geçmişle ilgimizi koparmak için bilerek devlet eliyle ülkenin her tarafında türbeler, mezarlıklar tahrip edilmiş eski kitaplar cahil yöneticilerin marifetiyle yakılmıştır. Hatta anlatıldığına göre ayetler yazılı kitabeler, mezar taşı kitabeleri dahi lağım kanallarında kullanılmıştır.”²¹

Karakoç’un *Hatıralar*’ında şehirlerin tarihi dokusuna karşı güçlü bir hassasiyet vardır. Anadolu’nun hangi iline gitse şehrin tarihî dokusunu oluşturan mimari yapılar hakkında ayrıntılı bilgiler aktarmıştır. Bu bağlamda Balıkesir’deki Cumhuriyet Parkı’nın bir mezarlığın üzerine inşa edildiğini öğrenince mezarlıkların tarih açısından nasıl bir önem taşıdığını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Mezarlıklar bir şehrin en canlı, somut tarihidir. Hele bizim gibi biyografi yazmada cömert olmayan, aşırı tevazu ve mahviyetkârlık sebebiyle nice değerlerin hayatının meçhule gömüldüğü bir ülkede tarihi mezarlıklar çok daha büyük bir önem kazanmaktadır. Bir mezar taşının üstündeki bir başlık işareti, kavuk mu, sarık mı, külah mı, fes mi olması bize o zatın mesleği ve toplum katı hakkında bir fikir vereceği gibi ölüm tarihi, mezar kitabesindeki bir iki satır bize o şahsı tanımakta altın kadar değerli bir anahtar bilgi sağlar. Hele bazı uzmanlar mezar taşları arasında bağ kurup çağdaş olanları birer cetvelde derleyip toplasalar, tarihimizin nice karanlık olayı aydınlanabilir. Bir de bunlara evlerde çürüyen, kaybolan şecereleri ya da ailenin geçmişine ait

²⁰ Karakoç, *Hatıralar II*, 54.

²¹ Karakoç, *Hatıralar II*, 54.

belgeleri eklersek, yiten bir tarihin duygusuz şahidi olduğumuz apaçık ortaya çıkar.”²²

2.3. Edebî Faaliyetler

Sezai Bey’in Balıkesir’de bulunduğu dönemde İslami çevreye ait süreli yayınlarda bir durgunluk söz konusudur. Necip Fazıl’ın *Büyük Doğu*’su 1956’da kapanmış *Diriliş*’in çıkmasına ise henüz dört yıl vardır. O sıralar çıkan *Fetih* ise daha çok güncel siyaseti takip eden bir gazetedir. Sezai Bey, *Fetih* gazetesine Balıkesir’den birkaç yazı göndermiştir ki bunlardan özellikle “Şehrin En Yüce Yerinde” başlıklı metin enfes bir deneme dikkat çekicidir.²³ Karakoç’un bu şehirdeki asıl edebî faaliyeti ise kendisine ideolojik olarak daha uzak duran *Pazar Postası* isimli dergiye gönderdiği yazı ve şiirler eksenindedir. Karakoç Balıkesir’den *Pazar Postası*’na dört şiir²⁴ ve bir deneme²⁵ göndermiştir. Şiirlerde ağırlıklı olarak anne sevgisi ve ölüm temasının öne çıktığı görülmektedir. *Pazar Postası*’na gönderdiği “Pergünt Üçgeni” isimli deneme ise sonradan yazacağı “Pergünt Piramidi” ve “Pergünt Heykeli” ile birlikte Karakoç’un şiir poetikasının önemli bir ayağını teşkil etmektedir.

Bu metinler içinde özellikle “Balkon” şiiri hem annesini kaybetmenin hüznünü hem de süregelen mimari dönüşümden rahatsızlığını ifade etmesi bakımından şairin Balıkesir’deki ruh halini çok iyi yansıtan bir metindir.

BALKON

Çocuk düşerse ölür çünkü balkon

Ölümün cesur körfezidir evlerde

Yüzünde son gülümseme kaybolurken çocukların

Anneler anneler elleri balkonların demirinde

²² Karakoç, *Hatıralar II*, 52.

²³ Sezai Karakoç, “Şehrin En Yüce Yerinde”, *İslam* kitabı içinde, (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2014), 47-50.

²⁴ Sezai Karakoç, “Balkon”, *Pazar Postası*, 33, (25 Ağustos 1957), 6.; Sezai, Karakoç, “Deniz”, *Pazar Postası*, 38, (29 Eylül 1957), 6; Sezai Karakoç, “Yoktur Gölgesi Türkiye’de”, *Pazar Postası*, 38, (29 Eylül 1957), 6; Sezai Karakoç, “Sabun”, *Pazar Postası*, 42, (27 Ekim 1957), 12.

²⁵ Sezai Karakoç, “Pergünt Üçgeni”, *Pazar Postası*, 41, (20 Ekim 1957), 6-11.

*İçimde ve evlerde balkon
Bir tabut kadar yer tutar
Çamaşırlarınızı asarsınız hazır kefen
Sezlongunuza uzanın ölü
Gelecek zamanlarda
Ölüleri balkonlara gömecekler
İnsan rahat etmeyecek
Öldükten sonra da
Bana sormayın böyle nereye
Koşa koşa gidiyorum
Alnundan öpmeğe gidiyorum
Evleri balkonsuz yapan mimarların
(1957, Yaz)²⁶*

Bu şiirin içeriği kadar yayımlanma serüveni de dikkat çekicidir. Karakoç “Balkon” şiirini kendisi gibi gelir memuru olan ve o sıralar Eskişehir’de bulunan arkadaşı Cemal Süreya’ya mektupla gönderir. Bir müddet sonra Cemal Süreya’nın edebiyat bölümünü yönettiği *Pazar Postası* isimli dergi gelir. Dergide Karakoç’un “Balkon” şiiri ve Süreya’ya yazdığı mektuptan bazı pasajlar vardır. O yıllarda yazılarını yayımlayacak ideolojisine yakın bir dergisi olmayan Karakoç’un bu durumdan memnun olması beklenirken olağanüstü biçimde sinirlenir. Çünkü Karakoç’un “Değil *Pazar Postası* gibi sol bir dergide, sağcı görünen yine de fikir ayrılığı bulunan dergilerde bile şiir yayımlaması imkânsız”dır.²⁷ Bu kızgınlığın etkisi ile eski dostuna çok sert bir mektup yazar. Neyse ki Sezai Bey o sinirle adresi eksik yazmış ve mektup geri dönmüştür. Bu ilk şiir biraz gürültülü neşredilse de Sezai Bey zamanla yumuşamış ve *Pazar Postası*’na epeyce yazı göndermiştir. Sezai Bey’in endişesi, yazdıklarından anlaşıldığı kadarıyla biraz da Necip

²⁶ Sezai Karakoç, “Balkon”, *Pazar Postası*, 33, (25 Ağustos 1957), 6; Sezai Karakoç, *Gün Doğmadan*, (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2022), 81.

²⁷ Sezai Karakoç, *Hatıralar II*, 56.

Fazıl'dan çekinmesiyle ilgilidir. Nitekim sonradan Necip Fazıl derginin sahibi "Cemil Sait (Barlas)ı kastederek "Cemil Sait senin dostun mudur?" diye sorduğunda Karakoç Cemil Sait'i tanımadığını söylerken bir taraftan da devamında gelecek sorular için zihninde cevaplarını hazırlamaktadır. Neyse ki Necip Fazıl ona zihninde cevabını hazırladığı soruları sormaz.

Karakoç'un Balıkesir'deki edebî faaliyetleri ne yazık ki *Pazar Postası*'na gönderdiği yazılarla sınırlı kalır. Balıkesir'deki edebî çevre ile herhangi bağlantısı bölgenin yerel gazetelerinde yayımlanmış bir yazı veya şiiri tespit edilememiştir. Bunun sebebi şehirde kalma süresinin sınırlı oluşuyla ilgilidir. Bu şehirde biraz daha uzun kalsaydı muhtemeldir ki bölgenin yazarçizerleriyle daha yakın temaslar kuracak belki de *Diriliş* dergisini burada çıkaracaktı.

Sonuç

Sezai Karakoç, Balıkesir'de dört ay gibi kısa bir süre kalmakla birlikte burada bulunduğu dönemin 1957 seçimlerine denk gelmesi onun bu şehirdeki hatıralarını daha anlamlı hale getirmektedir. Bu sayede Karakoç'un anıları üzerinden Balıkesir'deki siyasi atmosfer hakkında bilgi edinmek mümkün olmuştur. Bununla birlikte Sezai Bey'in hatıralarında takınmış olduğu izlenimci tavır, siyasi atmosfer karşısındaki duruşu konusunda geniş yorumlar yapmayı zorlaştırmıştır. Bu nedenle Sezai Bey'in Balıkesir izlenimlerini okurken onun benzer konulardaki başkaca hatıralarını devreye sokmak, yerel basının yardımına müracaat etmek âdeta bir zorunluluk haline geldi. Bu zorunluluk onun aktardığı bilgilerin sıhhat ve tutarlılığını test etme fırsatı sağlamış, dolayısıyla *Hatıralar*'ın tamamına teşmil edebileceğimiz bir kanaat oluşmasını sağlamıştır.

1957 seçimlerinin siyasi atmosferi dışında dikkat çeken bir başka husus Karakoç'un şehir mimarisine dair dikkatleridir. Bu meselede duygularını daha fazla belli eden Karakoç, tarihi yapıların korunması ve geleneğe uygun bir mimari yapılanmanın tercih edilmesi konusunda oldukça hassastır. Esasında onun Balıkesir'in imarı konusundaki rahatsızlığı İstanbul'da karşılaştığı yıkımdan duyduğu hüznün bir devamı gibi görünmektedir. Bu bağlamda tüm eserleri incelenerek yapılacak bir çalışma ile onun mimari

hassasiyetinin dayanak noktalarının daha iyi ortaya çıkaracağını düşünüyorum.

Kaynakça

- Balıkesir Postası*. “Demokrat Partililer Dün Gece Şehirde Gösteri Yaptı”, (28 Ekim 1957), 1, 4.
- Evsile, Mehmet. “Demokrat Parti Döneminde Bayındırlık Faaliyetleri”, *History Studies*, 13/1, (Şubat 2021), 241-263.
- İnönü, İsmet. “Balıkesir Konuşması”, *Ulus* (23 Ekim 1957), 1, 4.
- Karakoç, Sezai. “Balkon”, *Pazar Postası*, 33, (25 Ağustos 1957), 6.
- Karakoç, Sezai. “İstanbul-Balıkesir”, *Diriliş*, 72, (1 Aralık 1989), 6-7, 14-15.
- Karakoç, Sezai. “İstanbul-Balıkesir”, *Diriliş*, 73, (8 Aralık 1989), 6-8.
- Karakoç, Sezai. *Gün Doğmadan*, İstanbul: Diriliş Yayınları, 2022.
- Karakoç, Sezai. *Hatıralar I*, İstanbul: Diriliş Yayınları, 2022.
- Karakoç, Sezai. *Hatıralar II*, İstanbul: Diriliş Yayınları, 2022.
- Sezai, Karakoç. “Deniz”, *Pazar Postası*, 38, (29 Eylül 1957), 6.
- Karakoç, Sezai. “Şehrin En Yüce Yerinde”, *İslam* kitabı içinde, (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2014), 47-50.
- Sezai Karakoç. “Yoktur Gölgesi Türkiye’de”, *Pazar Postası*, 38, (29 Eylül 1957).
- Sezai Karakoç. “Sabun”, *Pazar Postası*, 42, (27 Ekim 1957), 12.
- Sezai Karakoç. “Pergünt Üçgeni”, *Pazar Postası*, 41, (20 Ekim 1957), 6-11.
- Kazgan. “Fakültemiz de Milletvekili Çıkarsaydı Aday Listesi Nasıl Olurdu?”, (1954), 24.
- Kirenci, Mustafa. “Sezai Karakoç’un *Hatıralar*’ı Işığında: Bir Ekmek Kadar Aziz Fikirler Böyle Pişti”, *Sabitfikir*, 142 (Aralık 2022), 34-37.
- Tuna, Işıl. “1950-1960 Yılları Arasında İstanbul’da Kentleşme ve İmar Faaliyetlerine Genel Bakış”, *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (20), (Güz, 2019), 393-409.
- Turinay, Necmettin. “Sezai Karakoç’un Öksüz Kitabı: Hatıralar”, *Hece -Bir Uygarlık Tasarımı Olarak Diriliş Dergisi ve Sezai Karakoç Özel Sayısı-*, 73, (Ocak 2003), 423-430.
- Türk Dili*. “Cenaze Alayı”, (29 Ekim 1957), 1-2.
- Türk Dili*. “Keçiler de CHP Yolunu Seçti”, (12 Ekim 1957), 2.

SİCİLL-İ OSMÂNÎ'DE ADI GEÇEN BALIKESİRLİ ŞAHSİYETLER VE HAL TERCÜMELERİ

Şeyma YURDAKÖK*

Giriş

Balıkesir ili asırlar boyu pek çok devlete, millete ev sahipliği yapmıştır. Balıkesir'in önemi, tarihi geçmişi ve bulunduğu coğrafi konumu başta olmak üzere yapılan araştırmalarla ortaya çıkmaktadır. Balıkesir'in kültürel öğeleri nesilden nesile aktararak değer kazanmaktadır. Bu çalışma da Balıkesir'in kültürel mirasını gelecek nesillere bırakmak üzere kaleme alınmıştır. Çalışma 1845-1909 yılları arasında yaşamış olan Mehmed Süreyya Bey'in büyük bir miras olarak bıraktığı Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye adıyla bilinen Sicill-i Osmânî'de yer alan Balıkesirli şahsiyetlerdir. Sicill-i Osmânî, bazı kaynaklara göre 20.000, bazı kaynaklara göre ise 17.000 biyografiyi içerisinde barındırmaktadır. Bu çalışmada, Tarih Vakfı Yurt Yayınları'nın 1996 yılında günümüz harfleri ile hazırlanmış olan altı ciltlik eser kullanılmıştır. Eser, titizlikle taranarak Balıkesirli şahsiyetler derlenmiştir. Derleme çalışması yapılırken, aslen Balıkesirli olan şahsiyetler ve soyu Balıkesir'e dayanan şahsiyetler olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. Ayrıca böylesine kapsamlı bir içeriğe sahip olan eserde Balıkesir'de görev almış kişiler, Balıkesir'de ikamet etmiş kişiler ya da Balıkesir'de vefat etmiş kişiler bu çalışmanın dışında tutularak çalışmanın sınırları çizilmiştir.

Çalışmaya ilk olarak Mehmed Süreyya Bey ve Sicill-i Osmânî hakkında kısa bir bilgi verilerek başlanmıştır. Daha sonra Sicill-i Osmânî'de yer alan Balıkesir doğumlu şahsiyetler ve soyu Balıkesir'e dayanan şahsiyetlere yer verilmiştir. Sonuç kısmında da bu şahsiyetlerin tasnifi yapılmıştır.

1. Mehmed Süreyya Bey ve Sicill-i Osmânî

Sicill-i Osmânî eseri ile yıllardır adından söz ettiren Mehmed Süreyya Bey, 1845 yılında İstanbul'da dünyaya

* Balıkesir Üniversitesi, Yüksek Lisans Öğrencisi,
seymayurdakok18@gmail.com

gelmiştir (Özcan, 2003, s. 527). Mehmed Süreyya Bey, devletin çeşitli kademelerinde görev alan Hüsnü Mehmed Bey'in ikinci oğludur (<https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sureyya-bey-mehmed-sureyya>). Sicill-i umumi defterlerinden Mehmed Süreyya Bey'in eğitim hayatına dair bilgiler gün yüzüne çıkmıştır. Oldukça iyi bir eğitim gören Mehmed Süreyya Bey Arapça, Farsça ve Fransızca dersler almıştır (Özcan, 2003, s. 528). Mehmed Süreyya Bey, 1863 yılında Bâbü'l-vekâyi'deki tercüme odasında göreve başlamış ve burada sâniye rütbesini almış, yine bu yıllar içerisinde Ceride-i Havadis Gazetesi'nde görev alarak bu gazetenin yazı kuruluna girmiştir (Özcan, 2003, s. 528). 1876 yılında Nuhbetü'l-vekâyi isimli eserini yayımlamaya başladıktan sonra II. Abdülhamid'in dikkatini çekmiş ve Meclis-i Kebîr-i Maârif üyeliğine layık görülmüştür (Özcan, 2003, s. 528). Bu görevinde de üla sınıf-ı sânisine kadar yükselmiştir. Mehmed Süreyya Bey, 1907 yılında hastalanmıştır. Bu hastalığı iki yıl kadar sürmüştür. Hastalığının sonunda 12 Ocak 1909 yılında vefat ederek Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilmiştir (<https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sureyya-bey-mehmed-sureyya>).

Osmanlı tarih ve biyografi uzmanı olan Mehmed Süreyya Bey her ne kadar Sicill-i Osmânî adlı eseri ile ön plana çıksa da bu eseri haricinde basılmış Nuhbetü'l-Vekâyi isimli eseri bulunmaktadır. Nuhbetü'l-Vekâyi Mehmed Süreyya Bey'in Sicill-i Osmânî eseri haricinde basılmış tek eseridir. Mehmed Süreyya Bey'in basılmamış eserleri hakkında Bursalı Mehmed Tahir bilgi vermektedir. Basılmamış olan bu kıymetli eserlerin İstanbul'daki büyük yangında yandığını yine Bursalı Mehmed Tahir dile getirmiştir (Özcan, 2003, s. 529).

Mehmed Süreyya Bey'in tek bir amacı vardı. O da Osmanlı Dönemi'nin kuruluşundan yaşadığı zamana gelene kadar, yaşamış bütün ünlü şahsiyetlerin biyografilerini derlemektir. Bu sebeple Meclis-i Kebîr-i Maârif üyeliğine getirildikten sonra kütüphanelerde araştırmalar yapmaya başladı. Daha sonra bütün zamanını mezarlıkları, tekkeleri, medreseleri ve camileri dolaşmaya adanmıştı (<https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sureyya-bey-mehmed-sureyya>). İşte tüm bunlar olurken bir yandan da biyografileri tek bir eser altında bir araya getirmeye başlayarak hedeflediği noktaya ulaştı. Sonunda Tezkire-i

Meşâhir-i Osmâniyye adı ile bilinen Sicill-i Osmânî meydana gelmişti.

2. Sicill-i Osmânî’de Adı Geçen Balıkesirli Şahsiyetler

2.1. Abdurrahman Efendi

Balıkesirlidir. Ali b. Meymûn’un müridi olup onun 920’de (1514) vefatında yerine şeyh oldu. Vefatında, Bursa’da Namazgâh yakınına defnedilmiştir (Akbayar (Ed.), 1996, s. 86).

2.2. Ahmed Efendi

Babaköylüdür. Şeyh olup 1257’de (1841) vefat eyledi. Tuhfe-i Vehbî’yi şerhetmiştir (Akbayar (Ed.), 1996, s. 169).

2.3. Ahmed Efendi (Muk’ad)

Balıkesirlidir. Hüdâî Mahmud Efendi’nin müridlerinden olup, Bulgurlu’da halife ve şeyh oldu. Sonra Bursa zaviyesine gönderildi. Hüdâî Efendi’nin vefatı günü ansızın gelip, şeyhin işareti üzerine boşalan şeyhliğe geçti. 1049’da (1639/40) vefat eyledi (Akbayar (Ed.), 1996, s. 183).

2.4. Ali Efendi

Çallıdır. Müderris, Eyüp mollası oldu. 1195’de (1781) vefat eyledi. Taşlıburun Tekkesi civarında medfundur (Akbayar (Ed.), 1996, s. 254).

2.5. Ali Haydar Paşa

Balıkesirlidir. 1235’de (1819/20) doğdu. 1841’de (1825/26) askere girmiş, 1281’de (1864/65) ordu miralayı, livâ ve ferik olduktan sonra Cemaziyelevvel 1289’da (Temmuz 1872) Dâr-ı Şûrâ reisi ve sonra hassa reisi oldu. O sene Zilhicce’de (Şubat 1873) tekrar Dâr-ı Şûrâ reisi ve sonra 1291’de (1874) İşkodra valisi olup 1295’de (1878) orada aniden vefat etmiştir. İyi bir idareciydi (Akbayar (Ed.), 1996, s. 267).

2.6. Bahşi Halife

Karasi’de Kızılcatuzlalıdır. Müderris olup Zilhicce 944’de (Mayıs 1538) Trablusşam ve sonra Kudüs kadısı oldu. Receb 946’da (Kasım 1539) Dürziler yolunu keserek şehid eylediler. Âlim ve üç dilde şair olup derviş-meşrep ve afyona mübtelâydı (Akbayar (Ed.), 1996, s. 354).

2.7. Câmî Mehmed Efendi (Hacı Hasanzâde)

Balıkesirlidir. Hacı Hasan oğlu Mustafa'nın oğludur. Dedesi Hasan, Bergama'da cami yaptı. Bu Molla Yegân'dan ders görüp Sahn müderrisi, sonra Gelibolu ve sonra Bursa kadısı oldu. Sonra tekrar Sahn müderrisi oldu. Ardından İstanbul kadısı olup 886'da (1481) Anadolu kazaskeri oldu. 892'de (1487) Rumeli kazaskeri oldu. 18 sene bu hizmette kaldı. 911'de (1505/06) vefat etlemiştir. Yaşı 90'ı geçmişti. Görünüşü güzel, boyu uzun, sakalı büyük, ulemâ ve şeyhlere muhabbeti vardı. Şairdir. Adına camii olup oraya defnedildi. Kadı Beyzâviye Sûre-i En'am'a kadar hâşiyesi, takrizleri, eksik Garaib Lûgati, başka eserleri vardır. Oğulları Mehmed Efendi ve Mehmed Vahidî Paşa ile genç yaşta vefat eden Hızır Şah Efendi'dir ki, bunun oğlu Mehmed Efendi'dir (Akbayar (Ed.), 1996, s. 384).

2.8. Halil Hilmî Efendi

Balıkesir kazalarındandır. Zekâsından ve dilinin şiddetinden "Mutezile" denmişti. Molla ve Mekke pâyesini aldıktan sonra memleketine çekildi. 1310 (1892/93) tarihlerinde orada vefat etti. İlmi var ise de dilinden korkulurdu (Akbayar (Ed.), 1996, s. 579).

2.9. Hasan Efendi

Karasilidir. Pîrî Paşa Medresesi müderrisi iken 966'da (1558/59) vefat etti. Namazını Ebûssuûd Efendi kılıp Emir Buharî'ye defnedildi. Âlim ve Nakşibendî idi (Akbayar (Ed.), 1996, s. 616).

2.10. Hasan Hoca

Karasilidir. Emir Sultan yerine Bursa'da şeyh olup bir müddet sonra vefat eyledi (Akbayar (Ed.), 1996, s. 629).

2.11. Hüseyin Ağa

Balıkesirlidir. Bâbüssaâde ağası olup 3 Muharrem 1255'de (19 Mart 1839) vefat etti. Haydarpaşa'da medfundur (Akbayar (Ed.), 1996, s. 693).

2.12. Hüseyin Paşa

Balıkesirlidir. Beylerdendi. Ramazan 1015'de (Ocak 1607) Anadolu beylerbeyi oldu. Eşkiya harbinde yenildi ve sonra vefat etti (Akbayar (Ed.), 1996, s. 713).

2.13. İlbeyi (Hacı)

Balıkesirlidir. Orada yetişip Karasi beyi Dursun Bey'in veziri olup 737'de (1336/37) Osmanlı Devleti'ne sığınıp beylerden olmuştur. Şehzâde Süleyman Paşa ile hizmetlerde bulunarak serasker oldu. Birçok harp kazandı. Hatta büyük bir kalabalık ile üzerine yürüyen düşmanı dağıttı. 766'da (1364/65) vefat eyledi. Bunu, Lala Şahin Paşa'nın hasedinden zehirlediği rivayet olunur. Cesur, gayretli ve sâdıkdı (Akbayar (Ed.), 1996, s. 793).

2.14. İsmail Efendi

Bigadiçlidir. Bursa'da vâiz ve müderris olup 1122'de (1710) vefat eylemiştir (Akbayar (Ed.), 1996, s. 818).

2.15. Mehmed Efendi

Manyaslıdır. Müderris, 1212'de (1797/98) Selânik mollası olup Cemaziyelevvel 1218'de (Ağustos- Eylül 1803) vefat etti. Duvardibi'nde medfundur (Akbayar (Ed.), 1996, s. 980).

2.16. Mehmed Efendi (Birgivi)

Babası Balıkesir'de bir müderris olup orada doğmuştur. Müderris ve sonra Karamanlı Şeyh Abdurrahman Bayramî'ye mürid oldu. Lâkin şeyhi, tamamen dersi bırakmasına rıza vermedi. Vaaz eylerdi. Hoca Atâullah Efendi Birgi'de yaptığı medreseyi buna verince orada oturdu. Cemaziyelevvel 980'de (Eylül 1572) vebadan vefat etti. Yaşı 55'dir. Çok bilgili ve sertti. Ömrünün sonunda İstanbul'a gelip Sokollu Mehmed Paşa'ya nasihat eylemişti. Ulemâ ile tartışmalarına dair risaleleri olup fetvâ verdi. Ebüssuûd Efendi, bu risaleler vakfın iptali ve selefin eserlerinin küçültülmesine dair olduğundan hilafına fetvâ vermiştir. Ulemâdan Behlûlzâde "bu riyakâr" demiştir. Eserleri: Hidâye Hâşiyesi, Sadrü's-Şeria'ya ta'likat, nahvde Şerh-i Lubb, ferâizde metin ve şerhi, Şerh-i Muhtasar-ı Kâfiye, sarfda bir metin, Maksûd'a bir şerh, İlm-i tecvid'de bir risale, Ta'dil-i Erkân-ı Salât Risalesi, mev'izaya müteallik Muhammediye, Seyf-i Sârim fi Adem-i Cevazi'l-Menkul ve'd-derâhim. Oğlu Birgizâde Mustafa Efendi'dir. Diğer oğlu Fazlullah Efendi'dir (Akbayar (Ed.), 1996, s. 987- 988).

2.17. Mehmed Efendi (Kara)

Balıkesirlidir. Müderris olup 1139'da (1726/27) vefat etti (Akbayar (Ed.), 1996, s. 1005).

2.18. Mehmed Efendi (Köse)

Balıkesirlidir. Kürsü şeyhlerinden olup Ayasofya kürsüsü vâizi oldu. Ömrünün sonunda kör olup Zilkade 1082'de (Mart 1672) vefat etti (Akbayar (Ed.), 1996, s. 1008).

2.19. Mehmed Efendi (Sahhaf İmam)

Karasilidir. Firûz Ağa Mescidi imamı olup tıp ve riyaziyatta meşhur oldu. Sahhaflıkla geçinerek 1032'de (1623) vefat etti (Akbayar (Ed.), 1996, s. 1016).

2.20. Mustafa Efendi

Manyalıdır. Müderris olup 1176'da (1762/63) vefat etti. Miskinler'de medfundur (Akbayar (Ed.), 1996, s. 1155).

2.21. Münib Mustafa Efendi (Zerdezâde)

Balıkesirlidir. Filibeli Halil Efendi'den ders görüp onun ders vekâletinde senelerce muavini oldu. Bu sebepten müderrislikten mahrec ve bilâd-ı hamse pâyesi, Zilkade 1296'da (Ekim-Kasım 1879) Mekke pâyesi, sonra Mekke mollası olup sonra Trablusgarp nâibi, döndükten sonra İstanbul kadısı muavini ve 1309 başlarında (1891 ortaları) İstanbul pâyesi oldu. 10 Cemaziyelevvel 1309'da (12 Aralık 1891) vefat etti. Yaşı 70'i aşkın bir fâzıldı (Akbayar (Ed.), 1996, s. 1215).

2.22. Nurî Ahmed Bey

Zağanos Paşa evlâdından Sinan Bey oğlu Mehmed Bey'in oğlu şehid Abdülkadir Bey'in oğludur. Balıkesir'de doğup kardeşi Mehmed Emin Bey ile İstanbul'a gelerek mektûbî-i sadr-ı âli kalemine girdiler. Kardeşi Cemaziyelâhir 1221'de (Ağustos-Eylül 1806) vefat etti. Kendisi memur ve hâcegândan oldu. 1227'de (1812) tezkire-i evvel ve sonra çavuşbaşı olup 15 Cemaziyelevvel 1236'da (18 Şubat 1821) vefat ederek Üsküdar'da kardeşi yanına defnedildi. Oğlu Abdülkadir Âdil Bey ile Tayfur Mehmed Bey'dir. Nurî Bey'in damadı Bâbiâli evrak müdürü Hüseyin Hüsnî Efendi'dir. Bundan torunu Tâhir Bey'dir (Akbayar (Ed.), 1996, s. 1269).

2.23. Senâî Mehmed Efendi

Balıkesirlidir. Kadı olup I. Süleyman (Kanunî) devri (1520-1566) sonlarında vefat etmiştir. Şairdir. Ravzatü'l-Ebrâr'ı telif etmiştir (Akbayar (Ed.), 1996, s. 1495).

2.24. Sinaneddin Yusuf Efendi

Karasilidir. Bâtınî ve zâhirî ilimleri tahsil ile otuz yıl tefsir okutmuş ve Edirne'de yerleşip vaaz etmiştir. 965'de (1557/58) vefat eyledi. Şehzâde Camii'nde ilk vaaz eden budur (Akbayar (Ed.), 1996, s. 1514).

2.25. Süleyman Efendi

Balıkesirlidir. Müderris olup Şa'bân 1103'de (Nisan-Mayıs 1692) vefat etmiştir. Yumuşak huyluydu (Akbayar (Ed.), 1996, s. 1533).

2.26. Şa'bân Efendi

Balıkesirlidir. Müderris olup Receb 1105'de (Mart 1694) vefat etti (Akbayar (Ed.), 1996, s. 1557).

2.27. Velî Efendi

Karasilidir. Emir Sultan halifesi bir şeyh olup müfessir ve vâizdi. II. Murad devrinde (1421-1451) vefat eyledi. Bir tasnifi vardır (Akbayar (Ed.), 1996, s. 1658).

2.28. Ya'kub Efendi (Ya'kubça)

Balıkesirlidir. Müderris olup 984'de (1576) Amasya müftüsü oldu. Safer 992'de (Şubat-Mart 1584) vefat etti. Fakihdir (Akbayar (Ed.), 1996, s. 1679).

2.29. Yusuf Nizameddin Efendi

Bandırmalıdır. Halvetî şeyhlerinden olup İnadiye'deki evini tekkeye çevirip âyin icra eyledi. Bir müddet sonra Şehlâ Ahmed Paşa yeniledi. 1179 (1765/66) tarihlerinde vefat etti. Yerine oğlu Hâşim Mehmed Efendi şeyh olup büyüğü Selâmî Efendi Tekkesi'ne şeyh oldu. Oğlu Enis Efendi "Bandırmalizâde" olup şair ve şeyh olarak I. Abdülhamid devrinde (1774-1789) vefat etmiştir. Yerine ortanca oğlu Hâşim Mehmed Efendi geçip sonra halifesi Bâyezidzâde Mehmed Dede şeyh oldu. 5 Receb 1223'de (27 Ağustos 1808) vefat etmiştir. Sonra diğer Hâşim Efendi şeyh olup vefatında yerine Abdullah Efendi şeyh olup 1264'de (1848) vefat eyledi.

Bunlar İnadiye'ye defnedildiler. Bandırmalizâde hulefâsından Muhtar Efendi 10 Muharrem 1279'da (8 Temmuz 1862) vefat ederek Haydarpâşa'ya defnedilmiştir. Halvetî şeyhlerinden Hâmid Efendi 1139'da (1726/27) vefat ederek İnadiye'ye defnedilmiştir. Yusuf Efendi'nin şeyhi olmalıdır (Akbayar (Ed.), 1996, s. 1694).

2.30. Zâtî İvâz Çelebi

876'da (1471/72) Balıkesir'de doğdu. İstanbul'a gelip remmâl, esnaf, mütevellî oldu. I. Süleyman (Kanunî) devrinde (1520-1566) vefat eyledi. Usta şairdir. Ahmed ü Mahmud adıyla iki bin beyitli bir telifi olup dört yüz kaside nazmeyledi (Akbayar (Ed.), 1996, s. 1706).

3. Sicill-i Osmânî'de Adı Geçen Soyu Balıkesir'e Dayanan Şahsiyetler

3.1. Ahmed Efendi (Bezîrgânbaşı Hocası)

Balıkesirli Hüseyin Efendi'nin oğludur. Müderris olup 12 Ramazan 1122' de (4 Kasım 1710) vefat etti (Akbayar (Ed.), 1996, s. 172).

3.2. Ahmed Reşid Efendi

Balıkesirli Osman Efendi'nin oğludur. Usta kâtiplerden olmakla Bâbiâlî'de yükselip hâcegândan oldu. 1222'de (1807) tezkire-i sâni, 1224'de (1809) tezkire-i evvel, sonra çavuşbaşı oldu. 1225'de (1810) rikâb-ı hümayûn kethüdâsı oldu. 23 Zilkade 1225'de (20 Aralık 1810) vefat eyledi. Süleymaniye'de babasının yanına defnedildi (Akbayar (Ed.), 1996, s. 223).

3.3. Celâleddin Mehmed Paşa

Karasili Şerif Paşa'nın oğlu olduğundan kalemde ve sonra taşra kaymakamlıklarında ve mutasarrıflıklarda bulunmuş ve Hille'den ayrılmış olarak 6 Şevvâl 1312'de (2 Nisan 1895) vefat edip Şehzâdebaşı'na defnedilmiştir (Akbayar (Ed.), 1996, s. 389).

3.4. Es'ad Mehmed Bey

Balıkesirli Şerif Paşa'nın büyük oğludur. Başlarda tahsil görüp icâzet almakla müderris olmuştu. İlmî rütbesi Mekke ve İstanbul pâyelerine kadar yükselip senedat-ı hakanîye memurluğunda hayli seneler bulundu. 30 Şevvâl 1313'de

(13 Nisan 1896) vefat eyledi. Şehzâdebaşı'nda medfundur. Laübâli-meşrep, ilim ve edep sâhibi, bekâr bir zat idi (Akbayar (Ed.), 1996, s. 488).

3.5. Hasan Ağa

Gökçeagaçlı Ali Ağa'nın oğludur. Topçubaşı olup 1222'de (1807) vefat eyledi. Tophane'de Defterdar Camii'nde medfundur (Akbayar (Ed.), 1996, s. 608).

3.6. Hâşim Mehmed Efendi

Bandırmalı Şeyh Yusuf Nizâmeddin Efendi'nin ortanca oğludur. Babası yerine Ahmediye Tekkesi'ne şeyh oldu. Halvetî idi. 1197'de (1783) vefat etti. Ermiş sayılanlardandır. Divan sahibi şairdir (Akbayar (Ed.), 1996, s. 652).

3.7. Hüsâmeddin Hasan Çelebi

Karasili Mehmed'in oğludur. Sahn müderrisi olup Bursa, Edirne ve sonra 953'de (1546) İstanbul kadısı olup 954'de (1647) azlolunmuş ve Sahn müderrisliğine geri dönerek 957'de (1550) vefat etmiştir. Edip, kerimdi. Çameşuycu Mescidi ile Samatya Medresesi'ni yaptırmıştır (Akbayar (Ed.), 1996, s. 688).

3.8. İlyas Paşa

Balıkesirli bir solak oğludur. Beylerden olup 1030'da (1621) Rumeli valisi olarak 1031'de (1622) azledilmiştir. Sonra sancakbeyliklerinde bulunup 1042'de (1632/33) Şam valisi olup o sene azledildi. Eşkıya takibi için Anadolu'ya gönderildiğinde isyan bayrağını kaldırdınca arkasına asker saldırıp yakalanarak katledilmiştir (Akbayar (Ed.), 1996, s. 797).

3.9. Muhyiddin Mehmed Efendi (Dünbekoğlu)

Karasili İbrahim Efendi'nin oğludur. Müderris ve kadı olup iki defa hacca gitti ve Mekke'ye yerleşti. Receb 969'da (Mart 1562) vefat etti. Âlim ve nezihdi (Akbayar (Ed.), 1996, s. 1108).

3.10. Necmeddin Mehmed Efendi

Edremitli Sa'dullah Efendi'nin oğlu olup devriyeden Trablusgarb mollası, sonra Üsküdar pâyesi, Muharrem 1267'de (Kasım 1850) Mısır mollası ve Muharrem 1270'de

(Ekim 1853) Mekke pâyesi oldu. Sonra vefat eylemiştir. İlim ve fazilet sahibiydi (Akbayar (Ed.), 1996, s. 1248).

3.11. Nureddin Efendi (Sarıgerz)

Karasili Yusuf Efendi'nin oğludur. Hoca Sinan Paşa'nın şâkirdlerinden olup müderris ve Sahn müderrisi oldu. 917'de (1511) İstanbul kadısı olup 919'da (1513) Anadolu kazaskeri oldu. 921'de (1515) Rumeli kazaskeri olup 922'de (1516) azledildi ve Sahn medresesine geri dönüp sonra ikinci defa İstanbul kadısı oldu. 928'de (1522) vefat etti. İstanbul'da bina eylediği mescidine defnedildi. Akidesi saf olduğundan şer'î işlerin icrasında sıyrılmış bir kılıçtı. Fıkıhta muhtarâtı ihtiva eden risâle, Hamidî suallerine risale yazdı. Torunu ulemâdan Mehmed Efendi'dir (Akbayar (Ed.), 1996, s. 1267).

3.12. Şerif Paşa

Balıkesir hânedanındandır. Kapıcıbaşı ve Şam mütesellimi olup Şevvâl 1270'de (Temmuz 1854) mîrimîran oldu. Sonra Kars ve Karasi mutasarrıflıklarında bulundu. Sultan Abdülmecid devri (1839-1861) sonlarında vefat eyledi. Oğulları Es'ad Bey ile Rumeli beylerbeyi pâyeli Ahmed Şükrî Paşa'dır (Akbayar (Ed.), 1996, s. 1591).

Sonuç

Mehmed Süreyya Bey'in Sicill-i Osmânî adlı eseri, Osmanlı biyografi yani terâcim-i ahvâl örnekleri arasında en önemli ve benzeri olmayan bir eserdir. Bu çalışmada Sicill-i Osmânî ele alınarak içerisinde geçen Balıkesirli şahsiyetlerin sayısının 30 olduğu tespit edilmiştir. Bu şahsiyetlerin 12 tanesi müderris, 7 tanesi şeyh, 2 tanesi imam, 2 tanesi kadı, 1 tanesi molla, 1 tanesi orduda idareci, 1 tanesi bâbüssaâde ağası, 1 tanesi Anadolu Beylerbeyi, 1 tanesi serasker ve 1 tane memur bulunmaktadır. Ayrıca bu şahsiyetlerin 17 tanesi için "Balıkesirlidir" ibaresi, 6 tanesi için "Karasilidir" ibaresi, 2 tanesi için "Manyashlıdır" ibaresi, 1 tanesi için "Babaköylü" ibaresi, 1 tanesi için "Çallıdır" ibaresi, 1 tanesi için "Balıkesir kazalarındandır" ibaresi, 1 tanesi için "Bigadiçlidir" ibaresi ve 1 tanesi için de "Bandırmalıdır" ibaresi yer almaktadır. Bu makalenin amacı Sicill-i Osmânî'de yer alan Balıkesirli şahsiyetleri tek bir çalışma altında derlemektir.

Kaynakça

Akbayar, N.(Haz.). (1996). *Sicill-i Osmânî 1-5*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Özcan, A. (2003). Mehmed Süreyyâ. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 28, s. 527-529.

<https://teis.yesevi.edu.tr>

Karesi Mutasarrıfı Ömer Âli Bey'in Şehir Mimarisine Katkıları ve Hamidiye Kütüphanesi*

Mustafa POLAT**

Giriş

Ömer Âli Bey 25 Eylül 1843 tarihinde Adana'da dünyaya geldi. Dedesi Adana mutasarrıfı Arif Paşa, babası 1856-1861 yılları arasında Tarsus kaymakamlığı yapan es-Seyyid Ahmed Münir Paşa'dır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı [BOA], Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri (DH., SAİD.d), 2/434).¹ Dedesinin paşa olmasından dolayı aile Paşabeyzadeler olarak bilinmektedirler. O da Hatırat'ın² ilk sayfasındaki giriş yazısının sonunda kendini "Adana eşrafından Paşabeyzâde Ömer Âli" diye tanıtmıştır (Ömer Âli Bey, tarihsiz: 1). Bununla birlikte aileye Gül Veli Oğulları da denmektedir (BOA, DH., SAİD.d, 81/413). Arşiv belgelerinden görüldüğü üzere kardeşleri Ömer, Mehmed Emin ve Ahmed Beyler de

* Bu çalışma, 03-05 Kasım 2023 tarihlerinde gerçekleştirilen "Cumhuriyetimizin 100. Yılında Balıkesir'in Kültürel Mirası II" Uluslararası Sempozyumunda "Ömer Âli Bey'in Karesi Mutasarrıfı Olarak Hizmetleri Ve Hamidiye Kütüphanesi" başlığıyla sunulmuş bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş şeklidir.

** Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, mustafa.polat@balikesir.edu.tr

¹ Mutasarrıfın hayatını ve Karesi'deki faaliyetlerini doğrudan konu alan araştırma sayısı azdır. Bunlar arasında Muharrem Eren'in 1993 tarihli "Mutasarrıf Ömer Ali Bey: Balıkesir'i yeniden inşa ve imar eden, Hamidiye (İl Halk) Kütüphanesi'nin kurucusu ve sahibi" kitabı ile Nesimi Yazıcı'nın 2006 yılında Belleten dergisinde yayımlanan "Ömer Âli Bey'le İlgili Bazı Değerlendirmeler (Karesi Mutasarrıfı-Kastamonu Valisi)" adlı çalışmaları sayılabilir.

² Ömer Âli Bey "Ömer Âli Bey'in Balıkesir'e Ait El Yazması Hatıratı ve Şiirleri" adını taşıyan hatıratında Karesi mutasarrıflığı döneminde meydana gelen depremi ve sonrasında yaşananları, aynı zamanda şiirlerini bir araya toplamıştır. Balıkesir İl Halk Kütüphanesi T. 818.2220/T. 811.220 demirbaş numarasıyla kaydedilmiştir.

bürokraside görev almıştır.³ Sicill-i Ahval⁴ kaydından Ömer Âli Bey'in devrinin şartlarına göre iyi bir eğitim aldığı anlaşılmaktadır. Özel hocalardan Arapça, Farsça, Rumca ve Ermenice öğrenmiştir. Bunların yanında Coğrafya, harita, cebir, hikmet ve tarih gibi dersleri de tahsil etmiştir.

1862 yılında başladığı devlet memuriyetini arada fasılalar olmakla beraber 1909'a kadar yaklaşık 47 yıl sürdürmüştür. Memuriyet hayatını daha iyi analiz etmek açısından Ömer Âli Bey'in resmi görevlerini üç ana başlıkta toplamak mümkündür. Bunlar; yaklaşık 18 yıl kâtiplik, 14 yıl 5 ay mektupçuluk ve 14 yıla yakın bir süre boyunca sürdürdüğü mutasarrıflık ve valilik görevleridir (BOA, DH., SAİD.d, 2/434).

Devlet Hizmetleri

A. Kitabet

Resmi görevlerinin önemli bir kısmını kâtiplik oluşturmaktadır. İlk olarak 1862 yılında, 250 kuruş maaşla Adana Eyaleti Tahrirat Kâtip Yardımcısı olarak göreve başlamıştır. 1865 yılında 416 kuruş maaşla Adana Liva İdare Meclisi Kâtipliğine atanmıştır. Bilindiği üzere kâtiplik görevi günümüzdeki anlamıyla yazı işleri müdürlüğüne tekabül etmektedir. Bir sonraki görevi olan Adana Vilayet

³ Kardeşi Ömer Bey için bkz. BOA, Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı [A.MKT.MHM], 348/77, 28.09.1282; Mehmed Emin Bey için DH.,SAİD.d 80/161 ve 81/413; Ahmed Bey için DH., SAİD.d. 3/402.

⁴ Osmanlı dönemine ait biyografi yazıları için en kritik arşiv kaynaklarından biri, Sicill-i Ahvâl defterleridir. Bu belgeler genel anlamda Osmanlı bürokrasisinde görev alan memurların hizmet sırasındaki durumlarını, ahlaki özelliklerini ve davranışlarını kaydeden önemli kaynaklardır. Sicil-i Ahvâl defterleri aracılığıyla II. Abdülhamid Dönemi'nde devlet teşkilâtında görev yapan memurların, hizmet süreleri boyunca nasıl bir gelişim gösterdiklerini izlemek amaçlanmıştır. Başlangıçta Sicill-i Ahvâl Komisyonu tarafından yürütülen kayıt işlemleri, sonrasında komisyonun kaldırılmasıyla Me'mûrin-i Mülkiye Komisyonu'na devredilmiştir. Bu komisyon, 1879'da teşkil edildiği tarihten 1909'a kadar 92 bin adliye ve mülkiyeye mensup memurun sicilini tutmuştur (Çetin, 2005: 89-92; Sarıyıldız, 2009: 134-136).

İdare Meclisi Kâtipliğine 1867 yılında atanmıştır. Bir müddet sonra 1873'te Adana Vilayet Mektupçu Kalemi Baş Müsevvidliğine⁵ görevlendirilmiştir. Beş ay sonra maaşı 1700 kuruşa yükselterek Adana Vilayet Mektupçu Kalemi Mümeyyizliğine⁶ tayin kılındı.

Kısa süreliğine, Mart-Nisan 1874, 1250 kuruş maaşla Trablusgarp Vilayeti Nüfus Tahrir Memurluğu görevini yürütmüştür. Daha sonra 1874 yılının Mayıs ayında başladığı Trablusgarp Temyiz Divanı Baş Kâtipliğini yılsonuna kadar sürdürmüştür. 1875 yılının başında görevinden istifa ederek Halep'e gitmiş ve bir ay müddetle Halep Vilayet İdare Meclisi Kâtipliğinde bulunmuştur. Ömer Âli Bey iki ay kadar, Mart-Nisan 1875'te 2000 kuruş maaşla Girit Vilayet Mektupçuluğu Vekâletini yürütmüştür. Görevi esnasında sâlise rütbesi tevcih edilmiştir. Bu görevden sonra Adana'ya dönmüştür. Önce Adana Temyiz Meclisi başkâtipliğine tayin edilmiştir. 1876 yılının sonunda başladığı vazifeyi birkaç ay sürdürmüştür.

Dokuz ay görev yaptığı Adana İdare Meclisi başkâtipliğinde 2 bin kuruşla istihdam edilmiş ve 1880 yılının başlarında azledilmiştir. Aynı yılın ortalarında 1400 kuruş maaşla Adana İdare Meclisi kâtipliği görevine iade olunmuş, ancak Babıali'ce asaleti onaylanmadığı için ayrılmıştır. Kâtiplikteki son görevi ise Kasım 1880'de atandığı Adana Aşar Nezareti Baş Kâtipliğidir (BOA, DH., SAİD.d, 2/434).

Genel olarak değerlendirildiğinde Ömer Âli Bey'in taşra bürokrasisinin çeşitli kademelerinde görev yaptığı söylenebilir. İlk görevine yirmi yaşında atanmış ve kitabetle ilgili görevlerinin büyük kısmını memleketi olan Adana'da sürdürmüştür. Kâtiplik süreci içerisinde sadece bir yıla yakın Adana dışında görev yapmıştır. 1881 yılının

⁵ Müsevvid, çeşitli dairelerde yazışmaları müsvedde olarak hazırlayan kâtiplere denirdi.

⁶ Mümeyyiz, kâtiplerin yazdıklarını kontrol edip düzenlemeler yapardı, günümüzde redaktör denmektedir.

başlarında Dersim'e Vilayet Mektupçusu olarak atanmış ve ömrünün yarısını geçirdiği memleketinden bir daha dönmek üzere ayrılmıştır.

B. Mektupçuluk

Devlet hizmetlerinin ikinci kısmını mektupçuluk oluşturur. Farklı coğrafyalarda birçok şehirde mektupçuluk memuriyetinde bulunmuştur. Bu şehirler Dersim, Diyarbakır, Aydın, Halep, Hicaz ve Suriye'dir. Mektupçuluğun yetki ve sorumlulukları dikkate alındığında bu memuriyetin onun kariyer gelişimine nasıl etki ettiği daha iyi anlaşılır. Mektupçuların vazifeleri arasında vilayetin bütün yazışmalarının idaresi, kayıtlarının toplanması ve arşivlenmesi bulunur. Bir diğer vazifesi vilâyet matbaasını idare etmektir. Yine vilâyet gazetelerini neşretmek, Osmanlı tarihinin önemli kaynaklarından olan vilâyet salnamelerini hazırlamak da mektupçuların göreviydi. Memuriyet tecrübesi edinmek ve yüksek memuriyetlere tırmanmak için mektupçuluğun önemli bir basamak teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Kendilerini diğer memurlardan daha ziyade geliştirme imkânına sahiplerdi. Mektupçuluğun önemini kavrayabilmek için bu memuriyetin yetki ve sorumluluğunun bilinmesi icap eder. Vilayet mektupçularının idaresi altında faaliyet gösteren bir entelektüel grup bulunmaktaydı. Bu topluluk matbaa müdürü, yardımcısı, litografyacı, başmuharrir, yazarlar, muhabirler, mütercimler ve diğer personeli içermekte olup sayıları yer, zaman ve ortama bağlı olarak değişiklik göstermekteydi (Kocabaşoğlu & Birinci, 1995:104-105).

İlk olarak Dersim Vilayeti mektupçuluğunda bulunur. Şubat 1881 tarihinde 2500 kuruş maaşla bu memuriyete atanmış ve bu görevi yaklaşık dört yıl sürdürmüştür. Nisan 1884'den sonra kısa süreliğine vekâleten valiliğe de bakmıştır. İdari amiri olan Dersim valisi Fikri Paşa 25 Haziran 1882 tarihli değerlendirmesinde Ömer Âli Bey'in yetenek, kavrayış, kalem gücü ve yazma becerisiyle beraber her bakımdan bilgi, ehliyet ve yeterliliğini tasdik etmiştir.

Görevini güzelce ifa ettiğinden dolayı halkın hoşnutluğunu kazandığı ifade edilen diğer bir husustur. 12 Haziran 1885 tarihli vilayet idare meclisinin değerlendirmesi de valinin görüşleriyle paralellik arz etmektedir. Başarısı takdir edilerek 29 Mayıs 1885 tarihinde rütbesi sâniye sınıf-1 sânisine yükseltilmiştir. Hastalığından dolayı izinli olarak İstanbul'a gitmiş, ancak izin süresi sona erdiği halde görev yerine dönmeyip memleketine gidince 8 Aralık 1885'te görevinden azledilmiştir. Muhtemelen hastalığının tedavisi devam ettiğinden iki yıl herhangi bir resmi görevde bulunmamıştır.

15 Aralık 1887 tarihinde üç bin kuruş maaşla yeni görevi olan Diyarbakır Vilayeti mektupçuluğuna tayin kılınmıştır. Yaklaşık yirmi ay bu görevde bulunmuştur. Rütbesi sâniye sınıf-1 mütemayizine terfi ettirilmiştir. 2 Eylül 1889'da vilayetin talebi üzerine azledilmiş, 16 ay kadar herhangi bir memuriyete tayin kılınmamıştır. Diyarbakır mektupçuluğundaki performansının değerlendirildiği 7 Eylül 1889 tarihli Diyarbakır Belediye Meclisi'nin mazbatasında, halkın genel hoşnutluğunu kazanmış olduğundan bahsedilerek ayrılışının herkesi üzdüğü belirtilmiştir. Ayrıca onun dindar, dürüst, her yönüyle lütuf ve merhamet sahibi olduğu vurgulanmıştır. Görevi sırasında yegâne eserleri olan Cemal Bey ile Türkmen Kızı adlı bir romanları kaleme almış olup bu eserler basılmıştır.

Aydın Vilayeti Mektupçuluğu 18 Ocak 1891 tarihinde ve 3500 kuruş maaşla başladığı görevinde 14 ay kalmış, sonra Halep'e nakledilmiştir. 22 Mart 1892'de başladığı görevi 10 ay devam etmiştir. 23 Aralık 1892'de Hicaz Vilayeti mektupçuluğuna naklen gelmiş ve burada bir buçuk yıl kadar görev yapmıştır. Görevi esnasında terfi ettirilerek rütbe-i üla sınıf-1 sânisine tevcih edilmiştir. Bir müddet sonra havasına alışmadığı gerekçesiyle yerinin değiştirilmesi isteğinde bulunmuş, isteği olumlu karşılık bularak önce Suriye sonra da daha önce görev yaptığı Halep Vilayeti Mektupçuluğu'na tayin kılınmıştır. 28 Haziran 1894'te başladığı görevini 14 ay sürdürmüştür. Mektupçuluk

görevleri toplam da 14 yıl 5 ay sürmüştür (BOA, DH., SAİD.d, 81/413).

C. Yöneticilik

Cidde Kaymakamlığı ile başlayan yöneticilik serüveni Karesi (Balıkesir) Sancağı, Tekfurdağı (Tekirdağ) Sancağı ve Bingazi Sancağı mutasarrıflıkları ile devam etmiş ve nihayet Kastamonu Vilayeti Valiliği ile son bulmuştur. Yüksek idari görevde bulunduğu dönem toplamda 14 yıl kadar sürmüştür. Bu sürenin sekiz yıldan fazlasını Karesi mutasarrıflığı teşkil etmektedir. Mülki amir olarak bulunduğu ilk görev Cidde Kaymakamlığıdır.

“Ehliyet ve kifayetinden” dolayı Cidde kaymakamlığına layık görülerek tayin edilmiş ve 9 Ağustos 1895 tarihinde görevine başlamıştır. 14 ay devam eden kaymakamlığının bir yılında Hicaz vilayeti valiliğine de vekâlet ederek vali vekili olarak bulunmuştur. Rütbesi ula sınıf-ı evveline yükseltilmiş ve görevini güzel ifası sebebiyle 17 Haziran 1894 tarihinde ikinci rütbeden mecidi nişanı tevcih buyrulmuştur.

Görev süresinin sonuna doğru nükseden hastalığından dolayı tedavi maksadıyla dört ay izinli olarak İstanbul’a gitmiştir. Tedavisinin uzaması üzerine Cidde’nin uzun süre kaymakamsız kalmasının mümkün olamayacağı gerekçesiyle, mazuliyet maaşı bağlanmak ve sıhhatine kavuştuğunda başka bir memuriyete tayin edilmek üzere azledilmiştir. Yaklaşık bir ay boşta kalmıştır.⁷ Buradaki icraatlarına bakıldığında Hicaz vilayeti matbaasını mükemmel surette tanzim ve ıslaha muvaffak olduğu görülmektedir. Matbaa, gazete ve yayıncılık işlerini daha

⁷ 8 Temmuz 1896 tarihli liva idare meclisinin mazbatasına göre 28 Ağustos 1895 ile 11 Haziran 1896 tarihlerinde Cidde görevinde bulunmuştur. Buna göre 9 Ağustos’ta tayin, 28’inde ise göreve başlama gerçekleşmiştir. Görevi bırakarak izinli şekilde tedavi maksadıyla İstanbul’a gidişi 11 Haziran, azledilmesi 22 Eylül tarihinde olmuştur. Kaymakamlık makamı üç aydan biraz fazla boş kalmıştır. 11 Ekime kadar dört ay izinli olmasına rağmen süre bitimi beklenmeden azledilerek idari boşluk önlenmek istenmiş olmalıdır.

önce yıllarca yürüttüğü mektupçuluk görevlerinden bildiğine şüphe yoktur. Bu ve diğer övgüye layık özellikleri sebebiyle halkın gönlüne girmiş ve teveccühlerini kazanmıştır (BOA, DH., SAİD.d, 2/434).

Ömer Âli Beyin en uzun süreli görevi Karesi Sancağı Mutasarrıflığıdır. 11 Ekim 1896 tarihinde tayin kılındığı bu görevini 12 Şubat 1905'e kadar sürdürdü (BOA, İrade Dâhiliye [İ.DH.], 1340/42). Göreve başladıktan dört ay sonra 27 Şubat 1897'de görevini güzelce yerine getirmesinden dolayı ikinci rütbeden nişan verilmiştir. Mutasarrıfın hizmetleri sadedinde deprem yaralarının sarılmasında gösterdiği üstün gayret gündeme gelmekle beraber yapılan bu taltiften buraya atanır atanmaz hizmete başladığı anlaşılmaktadır.

Ömer Âli Bey Balıkesir'e geldiğinde yaşı 54 olup o ana değin imparatorluk coğrafyasının birçok yerinde resmi görevle bulunmuş ve pek çok tecrübe edinmiştir. Bu anlamda 1898 tarihinde vuku bulacak büyük deprem öncesi tecrübeli bir devlet adamının kente gelişi ilahi bir hediye ve şans gibi değerlendirilebilir.

Göreve başladıktan 1 yıl 3 ay sonra, 29 Ocak 1898 tarihinde Balıkesir'de büyük bir deprem meydana geldi ve büyük bir yıkıma yol açtı. Deprem sonrasında yoğun çalışmalar gerçekleştirildi, mutasarrıf faaliyetlere bizzat katıldı ve halkı teşvik ederek onlara öncülük etti. Bu bağlamda yapılanlar, paşanın hatıratında ve arşiv belgelerinde geniş bir yer bulmuştur.

Teknik personel ve diğer ilgili taraflarca sunulan ve merkezi idareye takdim edilen rapor içeriğine göre Balıkesir kasabasındaki binaların ve yerleşim alanlarının yüzde ellisinin tamamen harap olduğu ve kalanlarının çeşitli derecelerde tamirat ihtiyacının olduğu hatıratla yer almaktadır. Hüdavendigâr Vilâyeti Nâfia mühendisi Ahmed Fevzi, vergi ve tahrir memuru Mehmet Tevfik ile nüfus memuru İsmail Remzi tarafından düzenlenen cetvele göre yıkılan ve tamire ihtiyaç duyulan bina ve eserlerin listesi şöyledir: (Ömer Âli Bey, tarihsiz: 5-6);

Türü	Etkilenmiş olsa da dışarıdan sağlam görünen	Tamir edilebilir nitelikte olan	Bütünüyle kullanılamaz hale gelmiş olan	Toplam
Ebniye-i Emîriyye				
Hükümet Konagi	-	1	-	1
Mahkeme-i Şer'iyye	-	-	1	1
Kışla-i Hümâyûn	-	-	1	1
Debboy-i Askerî	-	-	1	1
Baruthâne	-	-	1	1
Telgrafhâne	-	1	-	1
Mekteb-i İdâdî-i Mülkî	-	1	-	1
Belediye Dairesi	-	1	-	1
Yekûn	-	4	4	8

Türü	Etkilenmiş olsa da dışarıdan sağlam görünen	Tamir edilebilir nitelikte olan	Bütünüyle kullanılamaz hale gelmiş olan	Toplam
Hayrât ve Mîrât				
Cevâmi-i Şerife	-	4	14	18
Mesâcid-i “	-	4	13	17
Cemâat ve Müezzin Odası	-	-	1	1
Kilise	-	2	-	2
Medrese	-	2	13	15
Mekâtib	-	5	10	15
Kütübhâne	-	1	1	2
Gurebâ Hastahânesi	-	1	-	1
Tekâyâ	-	2	1	3
İmâret	-	-	1	1

Türbe	-	-	9	9
Muvakkithâne	-	-	1	1
Saat Kulesi	-	-	1	1
Şadırvan	-	2	1	3
Çeşme	4	3	12	19
Yekûn	4	26	78	108

Sâhibi Uhdesinde ve Vakfı İdaresinde Bulunan	Etkilenmiş olsa da dışarıdan sağlam görünen	Tamir edilebilir nitelikte olan	Bütünüyle kullanılamaz hale gelmiş olan	Toplam
Hâne	46	1794	1915	3855
Ahır	-	5	19	24
Han	-	8	3	11
Otel	-	2	-	2
Yekûn	46	1809	1937	3792

	Etkilenmiş olsa da dışarıdan sağlam görünen	Tamir edilebilir nitelikte olan	Bütünüyle kullanılamaz hale gelmiş olan	Toplam
Hamam	-	1	5	6
Bezistân	-	-	2	2
Mağaza	-	6	7	13
Dükkân	1	128	65	194
Kahvehâne	-	10	2	12
Gazino	-	2	-	2
Fırın	-	5	8	13
Fabrika	-	1	1	2
Yağhâne	-	4	9	13
Debbâghâne	-	3	28	31
Yekûn	47	1969	2064	4080

Mutasarrıf memur, eşraf ve ahalinin desteğiyle liva merkezinde ve bağlı yerlerde pek çok yeni eser inşa etmiştir. Bandırma'da Hamidiye İptidai Mektebi, mermer çeşme, yedi küçük çeşme, Haydar Çavuş İptidai Mektebi; Gönen'e su isâlesi, büyük mermer çeşme; Balıkesir'de hamam, Belediye Meydanında şadırvan, diğer şadırvan, Mahkeme-i Şer'iyeye, Hacı Ali Câmî-i şerifi, minaresi ve medresesi, Hoca Sinan Câmii, Şeyh Lutfullah Câmii, Hamidiye Caddesi, Hamam Caddesi, Mektupçu Caddesi, Hükûmet Konağı, Kışla-i Hümayun Caddesi, İbrahim Bey Câmii ve iki şerefeli

minaresi, saat kulesi, Debboy-ı Hümâyûn, Cephanelik, Balıkesir'in Zağanos Kebîr Câmî-i Şerifi, türbesi. Bandırma'da sûtûn-ı mefharet anıtı, rıhtım, Sındırgı'da köprü, Balıkesir'de üç yüz elli kişi kapasiteli hapishane, Bandırma'da şadırvan, Hükûmet Konağı, Ayvalık'ta Hamidiye Câmii, Balya'da telgrafhâne ve karakolhâne, Susıgırlık'ta Telgrafhâne ve Balıkesir'de kütüphane yeniden yapılmıştır. Gönen'de Vâlide Sultan, Defterdar İbrahim Paşa ve diğer kişiler namına 24 çeşme, şadırvan, hamam; Balıkesir'de Okçu Kara Câmii, Kasablar Câmii, Emin Ağa Câmii, Kışla-i Hümâyûn ve Hukûmet Konağı tamir edilmiştir. Bunların yanı sıra Güngörmez, Karadere köprüleri gibi otuz kadar köprü de inşa edilmiş ve birçok şose yolları ihdas kılınmıştır (Ömer Âli Bey, tarihsiz: 7-8).

Paşa, bu kadar yapı inşasında milyonları aşan genel masrafların, bölge halkı tarafından karşılandığını ifade etmiştir. Özellikle inşaatların büyük miktarlara ulaşan maliyetinin, Balıkesir halkı tarafından büyük bir gurur ve destekle nakden ve aynen ödenerek tamamlandığını kaydetmiştir.

Depremde kubbesi ve çeşitli kısımları yıkılan, tamiri mümkün olmayan Zağnos Paşa Camii yeniden inşa edilmiş ve yeni cami için padişah çınar ağacından mamul iki adet sedefli rahle hediye etmiştir (BOA, Yıldız Perakende Hazine-i Hâssa Maruzâtı [Y.PRK,HH.], 35/69).⁸ Ömer Âli Bey deprem sonrasındaki gayretleri nedeniyle 4 Mart 1898'de işlerini etraflıca düşünerek yaptığı⁹ vurgulanarak taltife layık görülmüş ve birinci rütbeden mecidi nişanı ile ödüllendirilmiştir (BOA, DH., SAİD.d, 2/434).

⁸ Rahleleri getiren görevliye verilen harcırahın makbuzu için bkz. (BOA, Maliye Nezareti Emlak-ı Emiriyye Müdüriyeti [ML.EEM], 485/31).

⁹ Belgede “mesâi-i reviyet-mendânesi meşhûd olması cihetiyle” ibaresi kullanılmıştır (BOA, DH., SAİD.d, 2/434).

Bunlara ek olarak Paşa, Balıkesir’de vuku bulan hizmetlerinden dolayı sırasıyla diğer bazı nişan ve madalyalarla da kutlanmıştır. Bunlar arasında ikinci rütbeden nişân-ı âlî-i Osmânî (iki adet), Te’sîsât-ı Askeriye Madalyası, Yunan Muharebesi Madalyası, Birinci Rütbeden Mecîdî Nişân-ı Zî-şânı (iki adet), Evlâd-ı Şühedâ Madalyası, Altın Liyâkat Madalyası, Birinci Rütbeden Osmânî Nişân-ı Zî-şânı (iki adet), Hicaz Demiryolu Madalyası. Dışardan ise Avusturya Devletinin Üçüncü Rütbeden Fransuva Jozef Nişânı ile İtalya Devletinin İkinci Rütbeden Kron D’İtali Nişânı (iki adet) sayılabilir (Ömer Âli Bey, tarihsiz: 12)

Ömer Âli Bey depremde yıkılan Hacı Ali Camiini kendi şahsi servetinden harcayarak yeniden yaptırmıştır. Bu inşa ve imar faaliyetine dönemin sadrazamı da katkı sağlamıştır.

Deprem sonrası zorlu süreçte, dönemin padişahı ve sadrazamı, Ömer Âli’nin içten çabalarına duyarsız kalmamış; camilerin eksikliklerini gidermek ve tezyinatı artırmak maksadıyla el yazması Kur’anlar, sedefli rahleler, tablolar ve avizeler bağışlamışlardır. (BOA, Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemi [DH.MKT.], 873/53, 25 Temmuz 1904 (12 Temmuz 1320); BOA, Y.PRK,HH., 35/69, 19 Teşrinievvel 1320 (1 Kasım 1904). Bunun ahalide bir gayret hissi

uyandırdığını mutasarrıf hatıratında ifade etmektedir (Ömer Âli Bey, tarihsiz: 17).¹⁰

Pek çok imar faaliyetinde Ömer Âli Beyin maddi ve manevi katkısının büyüklüğü bilindiği halde o, bu yapılanların hamiyetli Balıkesirlilerin eseri olduğunu belirtmiştir. Başarılan işlerde kendi gayret ve çabasını gizleyerek yüce gönüllülük göstermiştir. Yaptırdığı kütüphane ile ilgili kaleme aldığı beyit kişiliğini özetler niteliktedir:

“Çalıştık sâye-i şahanede tesis-i umrana

İderler nâmımı hayr ile elbette yâd. (Ömer Âli Bey, tarihsiz: 17)” Denilebilir ki hayırla yâd edilmek onun için yeterli bir taltiftir.

Depremin üzerinden iki yıl geçtiğinde, depremin yaraları sarılmaya ve artık izleri silinmeye başlamıştır. Mutasarrıf bu bağlamda övgüye layık gayretine binaen 24 Şubat 1900 tarihinde altın liyakat madalyasına layık bulunmuştur. Liyakat Madalyasının, hizmetleriyle topluma örnek olan asker ve sivillere verildiği düşünüldüğünde mutasarrıfın yaptıklarının büyüklüğü daha iyi anlaşılır. Yine 21 Eylül 1904 tarihinde gayretli ve güzel çalışmalarından dolayı terfi ettirilmiştir.¹¹ 12 Şubat 1905 tarihinde görev süresini tamamlayan Ömer Âli Bey’in Karesi’deki hizmeti 8 yıl 3 ay devam etmiştir.¹² Karesi mutasarrıflığının değerlendirildiği Hüdavendigâr Vilayeti İdare Meclisi’nin 29 Temmuz 1908

¹⁰ “...sadr-ı merhumun ihda eylediği cesim avize ve şamdan ve levayih-ı mübareke-i letafet-numun ile tezyin edilerek ahalide bir hiss-i gayret-ımtisâl uyandırıldı” (Ömer Âli Bey, tarihsiz: 17). Şunu da ifade etmek gerekir ki günümüzde bu eşya ve levhalar camide yer almamaktadır.

¹¹ 21 Eylül 1904 tarihinde “hidemât-ı memdûha-i sadâkatkâranesine mebni” terfi olarak rütbe-i bâlâ tevcihi gerçekleşmiştir (BOA, DH., SAİD.d, 2/434).

¹² Livada 31 Teşrinievvel 1312/ 12 Kasım 1896’dan 28 Şubat 1312 /12 Mart 1897’ye kadar 5000, 1 Mart 1313/ 13 Mart 1897 ile son Kânunusani 1320/ 13 Şubat 1905 tarihine kadar da 4500 kuruş maaşla çalıştığı nakledilmektedir. Bu bilgiden hareketle fiilen göreve başlamanın 12 Kasım, ayrılışın da 13 Şubatta gerçekleştiği tahmin edilebilir (BOA, DH., SAİD.d, 2/434).

tarihli mazbatasında onun hamiyetli işlerinin ve yönetime dair doğru değerlendirmelerinin vilayetçe bilindiği kaydedilmiştir. Kendisine emanet edilen vazifeyi gönüllerin arzu ettiği şekilde tam bir iffet ve doğruluk üzere ve yürürlükteki kanunların hükümlerine uygun olarak güzelce ifa ettiği kaydedilmiştir. Güvenliğin sağlanarak ahalinin huzurunun temin edildiği, bayındırlık işlerinde sebatla çalışarak pek çok resmi ve sivil müessese ve tesis inşasına muvaffak olduğu bildirilmiştir.¹³

12 Şubat 1905 tarihinde 4500 kuruş aylıkla tayin olduğu Tekirdağ mutasarrıflığı görevi iki yıl sürmüştür. Bu süreçte gösterdiği üstün çabalar, Edirne Vilayeti İdare Meclisi tarafından değerlendirilmiş ve 25 Temmuz 1908 tarihli mazbatada doğruluk ve dürüstlüğü, işleri iyice tartıp biçerek etraflıca düşünen biri olduğu, ayrıca güzel hizmetlerinin vilayetçe takdir gördüğü ifade edilmiştir.

Ömer Âli Bey burada görevi süresince pek çok işler başararak, hayırlı hizmetlerde bulunmuştur. İdare Meclisi mazbatasında onun asayışı temin ettiği, uhdesine tevdi edilen işleri güzelce yürüttüğü, devlet daireleri ve topluma ait yerler inşasına muvaffak olduğu, miri malların tahsilatında, ordunun toplanması ve sevkinde, aşar ve rüsumat ihalesinde, vergi olarak alınan yol paralarının toplanmasında güzel hizmetler ifa ettiği kaydedilmiştir (BOA, DH., SAİD.d, 2/434).

İdari açıdan önemli bir sancak olan Bingazi mutasarrıflığı boşaldığında uygun bir idareci aranmış ve bu göreve Ömer Âli Bey tercih edilmiştir. 18 Şubat 1907 tarihinde maaşı iki katına çıkarılarak 9 bin kuruş aylıkla liva mutasarrıflığına tayin kılınmıştır. Bingazi mutasarrıfı olarak 1 yıl 3 ay görev

¹³ Belgede “vazife-i mevdûasını dilhâh-ı âli veçhile kemâl-i iffet ve istikamet ve kavanîn ve nizâmât-ı mer’iyye ahkâmına tevfikân hüsn-i ifaya himmet ve inayetle beraber tahsilat ve temin-i asayiş ve inzibat ve istirahat-ı ahali-i merâhiminde ve umûr-ı nâfiada ikdâm-ı tam ve ibrâz-ı asar-ı reviyetle (etraflıca düşünme) pek çok müessesât-ı maliyye-i miriyye ve hayriyye ve umraniyyenin tesis ve inşasına muvaffak olduğu” kaydedilmiştir (BOA, DH., SAİD.d, 2/434).

yapmıştır. Göreve başladıktan kısa süre sonra 25 Şubat 1907'de hizmetlerine binaen murassa nişan tevcih buyrulmuştur.

1908 yılının ortalarında hastalığı yeniden kendini göstermiş ve hastalığın ilerlemesine bağlı olarak mutasarrıf artık işleri yürütemeyecek duruma gelmiştir. Bakanlar kurulu mazbatasına üzerine 10 Haziran 1908'de yerine bir başkası tayin edilmiştir. Kastamonu'ya tayin edilinceye kadar 8 buçuk ay herhangi bir resmi göreve tayin kılınmamıştır. Bu sırada mağduriyet yaşanmaması için mâzûliyet maaşı¹⁴ bağlanmıştır.

23 Şubat 1909 tarihinde 17500 kuruş maaşla tayin edildiği olan Kastamonu valiliği uzun sürmemiştir. Bakanlar kurulunda gerçekleştirilen müzakere neticesinde görev değişikliği uygun görülmüş ve 15 Temmuz 1909'da valiliği sona ermiştir. Tek valiliği ve son resmi görevi beş ay bulmamıştır (BOA, DH., SAİD.d, 2/434). Paşa, uzun yıllar boyunca edindiği idarecilik tecrübelerini Kastamonu'da ortaya koyacak bir imkân ve zemin bulamamıştır (Yazıcı, 2006: 629-668).

Hamidiye Kütüphanesi

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde Balıkesir'de, eğitim alanında medreselerle birlikte ibtidâiye, rüşdiye ve idâdî gibi modern eğitim kurumları da faaliyet göstermekteydi. Bu durum, şehrin ilim ve kültür açısından önemli bir merkez olduğunu göstermektedir (Özkan, 2022, s. 9). Balıkesir'in H.1305/M.1887-1888 yılı salnamesinde Yeni ve Eski olmak üzere iki kütüphanenin varlığı görülmektedir. Yeni kütüphanenin görevlisi Hacı Mustafa Efendi ve kitap sayısı 1035'tir. Eski kütüphanenin görevlisi Zekeriya Efendi olup kitap mevcudu 412'dir. Yıllıkta kütüphanelerin hangi yılda ve kim tarafından vücuda getirildiği belirtilmiştir (Karesi Vilayetine Mahsus Salname, 1305: 61).

¹⁴ Mâzûliyet maaşı: Tanzimat'tan sonra, işten çıkarılan veya memuriyeti lağvedildiği için açıkta kalan memurlara açıkta kaldıkları sürece devlet tarafından ödenen maaş.

1900 yılına ait yayımlanmış Maarif Salnamesine göre liva merkezinde üç, kazalarda iki kütüphane vardı. Bunların tamamının banilerinin ismini taşıdığı tespit edilmiştir.¹⁵ Vilayet salnamesinde de aynı bilgiler yer almış ve bunlara ilave olarak Bigadiç'teki Koca İsmail Ağa kütüphanesinin 40 sene önce yandığı, kitapların dolap içerisinde muhafaza edildiği kaydedilmiştir (Hudâvendigâr Vilayeti Salnâmesi, 1316/1898-1899: 442-443). Salnameye göre kütüphanenin adı, bulunduğu kaza, yeri ve kitap sayısı şu şekildedir:

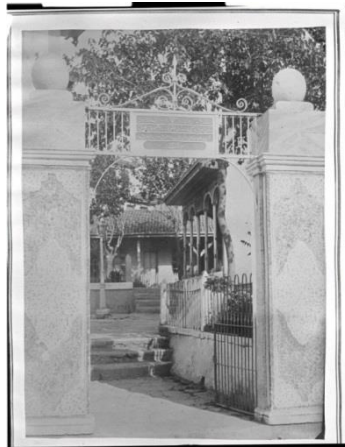
Kaza adı	Kütüphane adı	Mahalli	Kitap adedi
Karesi	Hacı Mehmed Efendi	Selahaddin Mahallesi	1129
Karesi	Hacı Şuuri Efendi	Sahn-ı Hisar	764
Karesi	Cingeli Hacı Mehmed Ağa	Yıldırım Camii bitişiğinde	9
Bigadiç	Koca İsmail Ağa	Yeşilli Camii derununda	86
Sındırgı	Hafız Sadık Efendi	Şerif Paşa Medresesi avlusunda	240

Karesi mutasarrıfı Ömer Âli Bey büyük depremde yıkılan Hacı Ali Camiini yeniden yaptırdığı gibi şehrin imarı yanında eğitim ve kültür hayatına da katkılar sunmuştur. Bu bağlamda Hamidiye Caddesinde bulunan caminin avlusunda on odalı bir medrese ve kütüphane vücuda getirmiştir. Yaptırdığı kütüphanenin açılışını padişahın cülusu törenine denk getirerek “nâm-ı nâmî-i cenâb-ı hilâfet-penâhiye nisbeten” Hamidiye olmasını istemiştir. Padişahın ismine izafetle “Hamidiye” olarak isimlendirilmesine irade-i seniyye çıkmıştır (BOA, İ.DH., 1386/27, 14 Ağustos 1317; Babıali Evrak Odası Evrakı [BEO] 1711/128279, 17 Ağustos 1317; Yıldız Perakende Evrakı Başkitabet Dairesi Maruzatı [Y..PRK.BŞK.], 65/19).

¹⁵ Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1318: 1328-1329. 1321 yılı salnamesinde aynı bilgiler tekrar edilmiştir. Bkz. Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1321: 501.

Mutasarrıf hatıratında kütüphanenin tesisi sürecini şöyle anlatmıştır: “Müderris odasında müceddeden bir kitap dolabı te’sîs ile nezdimde bulunan kitapları teberrüken ve istifâde-i umûmiyyeye yâdigâren o dolaba vaz’ eylemişim. Bu hizmeti pek nâçiz gördüğüm cihetle bir kütübhâne inşâsını tasavvur eyledim. Binâen’aleyh bu dâru’l-kitâbı müceddeden te’sîs ve inşâ ile birçok kütüb-i nefîse daha celb ve ihdâ ettim. Bu teşebbüs ba’zı eviddâ ve ahibbâya mûcib-i imtisâl olarak masa üstündeki fihristte muharrer olduğu üzere haylice kitap i’tâ ve ihdâ buyuruldu.” (Ömer Âli Bey, tarihsiz: 13). Görüldüğü üzere Paşa, küçük bir kitaplık ve kendi bağışladığı kitaplarla başlattığı faaliyeti yeterli bulmamış ve kütüphane kurma çabasına girişmiştir. Bu çabasına destek olan dost ve ahabplarının katkılarıyla, birçok kitabın bağışlandığı güzel bir kütüphane oluşturulmuştur.

Ömer Âli Beyin vakıf geleneğini sürdürerek, müesseseyi devamlı kılmak için sahip olduğu malları bu hayırlı hizmete tahsis ettiği söylenebilir. Bunun için bir vakfiye¹⁶ düzenlenmiştir. 11 Şevval 1319/ 21 Ocak 1902 tarihini taşıyan vakfiyenin şahitleri arasında Evkaf muhasebecisi Halid Beyefendi, eşraftan Sacid Efendi, Belediye reisi Necib Bey, evrak memuru Ahmed Efendi bulunmaktadır.

Vakfiyede vâkıfın kimliği ve ikamet yeri ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Vâkıf, aslen Adana vilayetinden olup hala Hüdavendigar vilayeti dâhilinde bulunan Karesi sancağı merkezi olan Balıkesir'in Alifakih mahallesinde oturmaktadır. Hayır sahibi olan liva mutasarrıfı Ömer Âli Bey Efendinin soyu Ahmed Paşa ibn-i Paşabey'e dayanır. Mahkeme-i şer'iyede toplanan mecliste vakıf mütevellisi olarak Börekçiler mahallesinde oturan Hasan Basri Bey ibn-i el-Hac Hüsnü Bey ibn-i Abdullah belirlenmiştir. 18 Ocak 1902 tarihli sened-i hakanide beyan edildiği üzere Okçukara mahallesinde bulunan bir taraftan Abdullah oğlu muhacir Mehmed Hilmi Efendi dükkânı, bir taraftan dere, bir taraftan köprü ve diğer yanı umumi yol ile çevrili bir bab ekmekçi fırını ile bitişiğindeki bir bab oda ve karşısında konumlu bir adet arsa; 21 Ocak tarihli sened-i hakanide beyan edildiği üzere vâkıfın mülkü olan Börekçiler mahallesindeki bir taraftan İsa dede türbesi vakfı dükkânları, bir taraftan Yahya Bey ibn-i el-Hac Yahya dükkânı, bir taraftan Şahinzade Mehmed ve Hafız İsmail ibn-i Hacı Hüseyin dükkânları ile iki tarafı umumi yol ile çevrili birbirine bitişik bir adet terzi dükkânı ile bir adet mağaza hasbeten lillâhi teâlâ vakfedilmiştir.

Vâkıf, şart olarak ekmekçi fırını, oda ve arsanın mütevelliliyle her sene yahut iki senede bir kiraya verilerek elde edilen gelirden öncelikle fırın ve odanın tamir masrafları ve vergilerinin karşılanmasına, gelirden arta kalması halinde

¹⁶ Ömer Ali Bey Yazma Eser Kütüphanesi'nde "Balıkesir İl Halk Kütüphanesi 345.72 (297.543)" demirbaş numarasıyla kaydedilmiştir. Türkçe olan risale Mehmet Rıza Efendinin ta'lik hattıyla, 1902 yılında kaleme alınmıştır ve beş yapraktır.

bunun yüzde doksanının Hacıgaybi mahallesinde bulunan Hacı Ali cami-i şerifi avlusundaki Hamidiye adıyla anılan kütüphanede hafız-ı kütüb bulunan Abdullah Efendiye verilmesini istemiştir. Diğer şartlar arasında kütüphaneci olan kişinin her gün on birden on beşe kadar kütüphaneyi açık bulundurması, mütalaa için dışarıya kitap verilmemesi, kütüphane görevlisinin sürekli kütüphanedeki mütalaa hanede bulunması ve kayd-ı hayat şartıyla bu göreve mutasarrıf olması, vefatıyla ehil ve müstahak birine görevin tevdi zikredilmiştir.

Kiradan geriye kalan yüzde onun dahi adı geçen caminin yağ ve mumuna sarf olunması istenmiştir. Terzi dükkânıyla mağazanın da müteveli eliyle her yıl kiralananarak hâsıl olan gelirden öncelikle tamir masrafı ve vergilerin düşürülesi, kalan miktarın yüzde kırkının camide görevli olan imama verilmesi, kalan yüzde otuzun caminin yağ ve mumuna sarf olunması ve bakisi olan yüzde otuzunun dahi camide müezzinlik ve kayyımlık vazifelerini ifa eden kişiye verilmesi şart koşulmuştur.

Vâkıfın, hayatta ve Balıkesir’de mukim oldukça vakfa bizzat kendisinin müteveli olacağını, vakfın kayıt ve şartlarının değiştirilmesi hakkının uhdesinde bulunacağı ifade edilmiştir. Görev süresinin bitiminde ise vakfın tevliyetinin buraya tayin olunan yeni mutasarrıfa münhasır olacağı; şehirde hakimü’ş-şer’ bulunan zatın vakfa nezaret edeceği; vakıf görevlilerinin işlerinde kayıtsızlıkları halinde değiştirilmelerinin müteveli ve nâzır tarafından kararlaştırılacağı kaydedilmiştir (Ömer Âli Bey, tarihsiz: 4-7).

Hali hazırda Balıkesir İl Halk Kütüphanesi’nde bulunan vakıf kitabesinde “İşbu Hacı Ali cami-i şerifi ile kütüphane ve medresenin beka-yı umranına ve mihrap cihetinde muallak vakıfnamenin tevsian muhafaza-i mündericatına ahlafen mutasarrıfın-i kiram ve nûvvab-ı zevi’l-ihiram caniblerinden hasbetellah bezl-i himmet-i diyanet-perveri ve nezaret buyurulması müsterhamdır. Sene 1319, Ömer Âli.” denmektedir.

Balıkesir’de inşa ettirdiği kütüphane için Paşa, hatıratında şöyle dörtlüklere yer vermiştir:

Hudâya eyle bu dâru’l-kitabı feyz ile meşhûn
Derûnu ehl-i fazlın rağbetinden kalmasın hâlî

Çalıştın sâye-i şâhânede te’sîs-i umrâna
Ederler nâmını hayr ile elbet yâd Ömer Âlî (1316)

Diğeri:

Fer verir çeşm-i edîbe üdebânın eseri
Cühelâ bîkr-i ma’ânideki zevki ne bilir

Mest eden bülbülü ârâyış-i güldür Âlî
Zâğ gülzârdaki hâlet-i şevki ne bilir (Ömer Âlî Bey, tarihsiz: 20).

Muharrem Hasbi Efendi¹⁷ 31 Mart 1900 tarihli Ömer Âlî Bey adlı uzun şiirinde onu ve hizmetlerini takdirle yâd etmiştir. İlk beyti

¹⁷ Muharrem Hasbi Efendi, Helvacı Mustafa Ağa’nın oğlu olup 1863 yılında Balıkesir’de dünyaya geldi. Medrese eğitimine devamlı müftü Osman Nuri Efendi’den icazet almıştır. Şiir yeteneği ve edebiyata duyduğu ilgi sebebiyle 1893’te Karesi İdadîsi Lisan-ı Osmanî muallimliğine atandı (İsmail Hakkı, 1341: 8). İdadî Ulûm-ı Diniyye muallimi Hulusi Efendi’nin yaşlılık ve hastalığı sebebiyle görevinden ayrılması nedeniyle boşalan derslere Türkçe muallimi Hasbi’nin atanmasının uygunluğu, okul idaresi tarafından vilayet maarif müdürlüğüne bildirilmiştir (BOA, Maarif Mektubi Kalemi [MF.MKT], 609/30, 30 Eylül 1901/17 Eylül 1317).

Hasbi Efendi görevi süresince gayretle çalışmıştır. 1896 yazında Edremit’teki ibtidai öğretmenlerine modern eğitim yöntemleri (usûl-i cedid) konusunda eğitim verilmesi amacıyla ona görev verilmesi gündeme gelmiştir. (BOA, MF.MKT, 326/53, 20 Temmuz 1896/8 Temmuz 1312). Karesi İdadî Müdürü 11 Nisan 1896 tarihinde Türkçe muallimi Hasbi’nin ödüllendirilmesi konusunda görüş bildirmiştir. Hasbi’nin ahlakça faziletli olması sebebiyle uygun bir ödülle taltif edilmesi talep edilmiştir. Ayrıca 13 Nisan’da mutasarrıf, Maarif Nezareti’ne benzer bir teklif sunmuştur (BOA, MF.MKT, 333/26, 11 Nisan 1896/30 Mart 1312). 20 Aralık 1903 ve 1 Temmuz

“Reşidü’l-himmet-i nuzzâm-ı fikret umde-i devlet
Cenâb-ı Âli-i fahrü’l-eâli tâhirü’l-vicdan” ile başlar.

...

Bilenler Balıkesir’in hâl-i bî-sâmânını sâbık
Görünce şimdiki umrânın elbette olur hayran

Harik u zelzele-âsâ kazâ-yı nâgahâniden
Vatan olmuştu bir vîirânezar u zumet u ahzan

...

O rütbe eyledi ibzâl-i sa’y ü sarf-ı himmet kim
Bugün âsârı el-hak hayre-sâz-ı dîde-i im’an

...

Duâ-yı devletin eyler hemîşe Hasbi-i dâî
Yaşa ey rûh-bahşâ-yı tasarruf sânikü’r-Rahman (Özgül,
1998: 38-41).

Hamidiye Kütüphanesi İkinci Meşrutiyet sonrası Maarif Kütüphanesi, 1922-1962 yılları arasında ise Vatan Kütüphanesi adını almıştır. 1962 yılı VII. Milli Eğitim Şurası sonrasında ise adı İl Halk Kütüphanesi olmuştur. Kütüphane olarak kullanılan odaların evlere ödünç kitap verme servisi olarak kullanılmak üzere yararlanma hakkının on yıl süreyle Milli Eğitim Bakanlığı’na devri Bakanlar Kurulu’nca 11 Aralık 1967 tarihinde kararlaştırılmıştır (Cumhuriyet Arşivi, 30-18-1-2, 213/87/3, 11/12/1967). 24 Mart 1992 tarihinde merhum Muharrem Eren, Ömer Âli

1905 tarihlerinde Maarif Nezaretine yazılar gönderilmiştir. Dördüncü rütbeden Osmanî nişan-ı zîşanı verilmesi teklif edilmiştir (BOA, MF.MKT, 875/2, 30 Eylül 1901/7 Kanunuevvel 1317). Bu ısrarlı tekliflerin meyvesi olarak, 1906’da müderrislik payesi verilmiş ve takip eden yıl İzmir pâye-i mücerredine layık görülmüştür. 1908’de ilan edilen Meşrutiyetle birlikte açılan meclise Karesi mebusu olarak katılmıştır. Meclisin 1912’de feshedilmesinin ardından memleketine dönen Hasbi, Meclis-i İdare ve Meclis-i Umumiye azası olarak hizmetine devam etmiş ve 1914 yılında 51 yaşında vefat etmiştir (İsmail Hakkı, 1341: 9). Hasbi, Zağnos Paşa Camisi’nin 1904 yılındaki inşa kitabe metni ve birçok mezar taşı yanında cami, medrese, çeşme gibi tarihi esere kitabe yazmış, bu eserlerin yapılaşlarına ebcet hesabıyla tarih düşürmüştür.

Bey'in ismin bu şehirde yaşatılması düşüncesiyle Balıkesir İl Halk Kütüphanesi isminin Mutasarrıf Ömer Âli Bey İl Halk Kütüphanesi olmasını Kültür Bakanlığından talep etmiştir. Talep yerinde bulunarak 2009 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı Onayı ile 'Mutasarrıf Ömer Âli Bey İl Halk Kütüphanesi' ismini almıştır. Ancak 26.08.2011 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile 'Balıkesir Mutasarrıf Ömer Âli Bey Yazma Eser Kütüphanesi' kurulunca aynı isimle iki kütüphanenin bulunması sonucu bazı karışıklıklar meydana gelmiştir. Bunun üzerine İl Halk Kütüphanesindeki Mutasarrıf Ömer Âli Bey ismi kaldırılmıştır. 2015 yılında Eski Ziraat Bankası olarak bilinen, 1911 yılında inşa edilmiş hizmet binasına taşınmıştır. Günümüzde Ömer Âli Bey ismi yazma eser kütüphanesinde yaşatılmaktadır.

Son Yılları, Kişiliği ve Eserleri

Ömer Âli Bey'i Cidde'de bulunduğu yıllardan itibaren etkileyen, çeşitli operasyonlar geçirmesine sebep olan ve hayatının sonuna kadar ıstırap duyacağı bir rahatsızlığının varlığı belgelere yansımıştır. Cidde kaymakamlığını 11 Haziran 1896'da hava değişimi isteğiyle sonlandırarak tedavi maksadıyla İstanbul'a gelmiştir. Burada operatör Kanburođlu tarafından ameliyat edilmiş, tedaviden birkaç ay sonra da Karesi Mutasarrıfı olarak görevlendirilmiştir (BOA, DH., SAİD.d, 2/434).

Sonraki yıllarda hastalığı devam etmiş, üç yıl sonra ise hastalık yeniden nüksetmiş ve hayatı tehlike belirmiştir. Bunun üzerine yazdığı dilekçede ameliyatının yapılması gerekliliğinden bahsederek İstanbul'a gitmek için resmi izin istemiştir. Cemil Paşa ya da daha önce ameliyatını gerçekleştiren Kanburođlu¹⁸ tarafından Mekteb-i Tıbbiye-i

¹⁸ Aleksandır Kanburođlu 29 Temmuz 1309 tarihli belgeye göre "hazâkat ve maharet-i müsellemesine mebni" birinci rütbeden mecidi nişanı ile (BOA, İrade Taltifat [İ.TAL.], 27/23); yine haiz olduğu rütbenin bir derece terfiine dair irade-i seniyye şeref sadır olmuştur. Bkz. (BOA, İ.TAL., 139/16); Görevinin önemine binaen 29 Teşrinievvel 1319 tarihli yazıyla 50 lira maaş tahsis edildiği

Şahane veya hususi başka bir yerde ameliyatın yapılabileceğini ifade etmiştir. 17 Mayıs 1899 tarihli arzuhalinde ise eğer İstanbul'a gitmesine izin verilmezse kendisinin özel bir doktor bulma şansının olmadığını, şu anda Bandırma'da bulunduğunu ve tedavisi için büyük deprem esnasında Balıkesir'e gönderilen operatör Binbaşı Ahmed Bey'in gönderilmesi talebinde bulunmuştur (BOA, Y.A.HUS, 396/49). Kastamonu Valisi olarak göreve başlamasından yaklaşık beş ay sonra hastalığı iyice ilerlediği için artık işleri yürütemeyecek duruma gelmiş ve yerine bir başkası tayin edilmiştir (BOA, DH., SAİD.d, 2/434).

1909 yılı Temmuz ayında Kastamonu valiliğinden alındıktan sonra Ömer Âli Bey yeniden resmi bir göreve atanmamıştır. İkinci meşrutiyetle birlikte yeni bir dönemin başladığı düşünülürse Ömer Âli Bey'in hastalığı sebebiyle görev talebinde bulunmadığı yahut kurulan yeni düzende ona yer verilmediği varsayılabilir. Ömrünün son yıllarını İstanbul'da geçirmiş ve 25 Şubat 1920'de burada vefat etmiştir.

Köklü ve tanınmış bir aileye mensup olmasına rağmen, Ömer Âli Beyin son yıllarını yalnız bir şekilde geçirdiği ve yanında aile ve akrabalarının bulunmadığı anlaşılmaktadır.¹⁹ Uzun yıllar boyunca biriktirdiği mal varlığını, özellikle Balıkesir'deki büyük deprem sonrasında insanların yaşadığı zorlukların etkisiyle, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne, yani Kızılay Kurumu'na bağışlamıştır. Bu davranış, idareciler arasında nadir görülen örnek bir vefa örneği olarak değerlendirilebilir. Kendisini bu bağışa yönlendiren duygu, Balıkesir'deki deprem felaketi sırasında insanların maruz kaldığı acıların ortaya çıkardığı derin bir merhamet duygusu olmalıdır. Ömer Âli Beyin mezarı, bir

belirtilmiştir. Bkz. (BOA, Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı [Y.A.HUS.], 461/46).

¹⁹ Ölüm haberinde “vefatından sonra merhum-ı müşarünileyhin vasiyeti mucibince hanesi araştırılarak eski bir çıkın bulunmuş” denmektedir. Bkz. (Tasvir-i Efkar, 27 Şubat 1336).

vefa borcu olarak Kızılay Kurumu tarafından yaptırılmıştır ve kabri Fatih Camii hazîresindedir.

Ömer Âli Bey'i gayretli, başarılı, işini layıkıyla yapan bir idareci olarak ifade etmek mümkündür. Büyük deprem sonrası yöneticisi bulunduğu Karesi'de halkı ikna ederek ve yönlendirerek gerçekleştirdiği imar, inşa ve ihya faaliyetleri herkesçe bilinmektedir. Onun gayreti birçok defa takdir ve nişanla ödüllendirilmiş, rütbeler tevcih edilmiştir. 13 Şubat 1897'de tebdilen ikinci rütbeden bir kıta nişan (BOA, İ.TAL., 109/138), “umûr-ı me'murelerinde mesai-i reviiyet-mendânelerinde meşhud olması” cihetiyle 1 Mart 1898'de tebdilen birinci rütbeden mecidi (BOA, İ.TAL., 133/5), keza 21 Eylül 1904'te “hidemât-ı memdûha-i sadakat-karânesine mebni” rütbe-i bâlâ (BOA, İ.TAL., 344/44) tevcihleri gerçekleşmiştir. Vilayet mazbatalarından anlaşıldığı kadarıyla halkın gönlüne girmeyi başarmış, umumun teveccühünü ve sevgisini kazanmıştır.

İnsanlar arasında tutumlu, malını israf etmeyen ve biriktirdiği parayı hayır işlerine harcayan bir kişi olarak tanınmıştır. Bu özellikleriyle, babasından önemli ölçüde farklıdır. Arşiv belgelerine göre, Ahmed Münir Paşa'nın ekonomik durumu son derece sıkıntılı bir halde bulunmaktadır ²⁰; 3900 kuruşluk maaşının bin kuruşu borçlarına tahsis edilmektedir. Durum o kadar vahimdir ki, Tarsus kaymakamlığı döneminde İstanbul'da yaşayan hanımı bile kendisine para göndermemesi nedeniyle şikâyetle bulunmuştur (BOA, A} MKT. UM., 347/55, H. 26/08/1275).²¹

²⁰ Borç ilişkilerinin izine arşivde birçok belgede rastlanır. 6.6.1278 tarihinde bir posta soyulur ve kaymakam Ahmed Paşa şüpheli bulunarak azledilir (BOA, A.} MKT.MVL, 137/24); aynı olayda işkenceyle konuşturmaya çalışıldığı belgelere yansımıştır. Bkz. (BOA, Sadaret Mektubi Kalemi Nezaret ve Deva'ir Evrakı [A.MKT.NZD], 342/97, 7.8.1277).

²¹ Kocası Ahmed Paşa'nın iki senedir kendisine bakmadığını ve küçük kızıyla zaruret içerisinde bulunduğunu ifade eden Hatice Hanım, boşanma talebiyle dilekçe yazmıştır. Diğer bir belgede buna cevaben

Mutasarrıfın bu konudaki en güzel ve örnek davranışı şüphesiz malını Kızılay'a vasiyet etmesidir. İstanbul'da iken kirada oturmuştur. Hayatı boyunca biriktirdiği malı buraya bağışlamıştır. Arşiv belgelerine yansıdığı kadarıyla Eğitime önem veren bir şahsiyettir. Çıraklık okulu açması bunu kanıtlar niteliktedir. Merhametli, dindar, istikametlidir. Rüşvete bulaşmaması, mütevazı olması, ismini ön plana çıkarmaması önemli özelliklerindendir.

Tasvir-i Efkar adlı gazetede ölümü üzerine çıkan haberde kişiliği ile alakalı olarak hayatında hiç kimseyi incitmediği, herkese iyi muamelede bulunduğunu, maaşıyla yetinmesini bilerek rüşvete bulaşmadığını, onu tanıyanların samimiyetine ve asil duygularına hayran olduklarını yazmıştır. Gazete haberinde bilinmeyen bir hatıra defterinden alıntı yapılması elde olmayan belki şahsına, yaşadıklarına dair daha ayrıntılı bilgiler içeren ve hayatının son yıllarından bahsettiği başka bir hatıratının varlığını haber vermektedir (Tasvir-i Efkar, 27 Şubat 1336).

Ömer Âli Bey'in yazılı üç eseri mevcuttur ki bunlardan ilki "Ömer Ali Bey'in Balıkesir'e Ait El Yazması Hatıratı ve Şiirleri" adını verdiği hatıra defteridir. Eser Hamidiye Kütüphanesi'ne bağışlanmıştır. Ömer Âli Bey Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan eser, kütüphane yetkililerince Balıkesir İl Halk Kütüphanesi T. 818.2220/T. 811.220 demirbaş numarasıyla kaydedilmiştir. Hattat İsmail Hakkı Eren²² tarafından rika hattıyla yazılmıştır, 33 yapraktır.

Paşa, daha önce 30 bin kuruş verdiğini, şu anda ise ihtiyaçların karşılanması için oğlunu İstanbul'a gönderdiğini, ayrıca hanımına geri dönmesi için teklifte bulunduğunu ancak karısının olumlu cevap vermediğini beyan etmiştir. Ekonomik açıdan yaşadığı sıkıntı sadedinde 3900 kuruş olan maaşının bin kuruşunun kesildiğini arz etmiştir. Bkz. (BOA, Sadaret Mektubi Kalemi Umum Vilayat Evrakı [A. MKT. UM], 407/23, H. 07 Zilkade 1276).

²² Zağnos Paşa Camisi'ndeki altı mermer kitabeyi ve levhaların çoğunu İsmail Hakkı yazmıştır. 1871 yılında Balıkesir'de doğan Eren, Ali Ağa'nın oğludur. Karesi İbtidaiye ve Rüşdiye okullarında okumuş, Karesi tahrirat kaleminde 9 Mart 1890 tarihinde işe girmiştir. Daha sonra Ziraat Bank, Tarik-i Tahsilat, Umur-ı Nafia ve Maarif

“Cemal Bey” adlı roman türündeki eser, 1887 yılında İstanbul'da Mihran Matbaası'nda basılmıştır. Eser, 349 sayfadır. “Türkmen Kızı” adlı roman ise 1889 yılında İstanbul'da Âlem Matbaası'nda basılmıştır ve 208 sayfa uzunluğundadır. Eser “Paşabey-zâde Ömer Âli Bey, Türkmen Kızı” adıyla M. Kayahan Özgül tarafından yayına hazırlanmıştır. Türkmen Kızı, Türkmenlerin hikâyesini anlatarak tarih, edebiyat ve folkloruna dair bilgiler sunan bir eser olarak bilinir. Aynı zamanda Türk edebiyatında “ilk köy romanı” olarak da öne çıkar (Paşabey-zâde Ömer Âli Bey, 2012).

Sonuç ve öneriler

Bürokratik bir aileye mensup olan ve dönemin koşullarına göre üstün bir eğitim alan Paşabeyzâde Ömer Âli Bey, 47 yıl boyunca devam eden memuriyet hayatında birçok başarılı girişime imza atmıştır. Özellikle Karesi mutasarrıfı olarak görev yaptığı süre zarfında deprem sonrası yürüttüğü faaliyetler ve diğer hizmetleri nedeniyle yetkililer tarafından pek çok kez ödüllendirilmiştir. Karesi'deki mutasarrıflık döneminde gerçekleştirdiği faaliyetlerle birlikte şiirlerini de içeren "Ömer Âli Bey'in Balıkesir'e Ait El Yazması Hatıratı ve Şiirleri" adlı eseri değerli bilgiler içermektedir.

Resmi görevleri incelendiğinde, Ömer Âli Bey'in taşra bürokrasisinin çeşitli kademesinde uzun bir süre görev yaptığı görülmektedir. Yirmi yaşında başladığı kâtiplik görevlerinin büyük bir kısmını Adana şehrinde sürdürmüştür. Daha sonraki mektupçuluk memuriyeti sürecinde Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli bölgelerinde birçok şehirde görev yapmıştır. Bu şehirler arasında Dersim, Diyarbakır, Aydın, Halep, Hicaz ve Suriye bulunmaktadır.

Cidde Kaymakamlığı ile başlayan idari kariyeri, Karesi (Balıkesir) Sancağı, Tekfurdağı (Tekirdağ) Sancağı ve Bingazi

kâtipliklerinde görev yapmıştır. Bkz. (BOA, DH.SAİD.d, 99/145, 10 Mart 1872/29 Zilhicce 1288). 1904 yılı sonlarında Karesi Mekteb-i İdadisi'nde hat muallimliğine başlamıştır. Bkz. (BOA, MF.MKT., 816/39). Soyadı kanunu ile Eren soyadını almıştır.

Sancak mutasarrıflıkları ile devam etmiş ve nihayetinde Kastamonu valiliği göreviyle tamamlanmıştır. En uzun süre görev yaptığı mevki ise Karesi Sancağı Mutasarrıflığı olmuştur. Bu göreve 1896 yılının sonlarına doğru atanmış ve 1905 yılının başlarına kadar bu görevi başarıyla sürdürmüştür. Üstlendiği görevleri etkili bir şekilde yerine getirmiş, güvenliği sağlayarak halkın huzurunu temin etmiş, kararlı bir şekilde bayındırlık işlerine odaklanarak birçok resmi ve sivil kurumun inşasına liderlik etmiştir. Mutasarrıfın önemli kültür hizmetlerinden biri, şehirdeki eğitim ve kültür hayatına katkı sağlayan bir kütüphane kurmasıdır. Hacı Ali Camii'nin avlusunda yer alan ve padişahın adıyla anılan “Hamidiye” adlı kütüphane, şehrin kültürel zenginliğine katkıda bulunmuştur.

Bir öneri olarak, mekânın tekrar işlevsel hale getirilerek kitap okuma alanı olarak düzenlenmesi uygun olabilir. Balıkesir yazma eserler kütüphanesinin adının "Ömer Ali Bey Yazma Eser Kütüphanesi" değil, aslına uygun olarak mutasarrıfın isimlendirdiği şekliyle "Hamidiye Yazma Eser Kütüphanesi" olarak değiştirilmesi daha yerinde olabilir. Ömer Âli Bey'in şehre katkıları göz önüne alındığında, ismi daha önce olduğu gibi Balıkesir İl Halk Kütüphanesi'nde yaşatılabilir.

Şehrin ikinci kurucusu olarak, Ömer Âli Bey'in bir örnek şahsiyet ve tarihi model olarak öğrencilere tanıtılması büyük bir önem taşımaktadır. Bu çerçevede, söyleşiler, paneller ve konferanslar gibi etkinlikler düzenlenebilir. Ayrıca döneme ait eserlerin yerinde tanıtılmasını amaçlayan kültür gezileri de organize edilebilir. Özellikle mabetlerde bulunan, hat sanatının bedii zevkini yansıtan levhaların ve tabloların korunması ve camilerde halkın estetik duygularını geliştirmek amacıyla sergilenmesi konusu ihmal edilmemelidir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BOA.)*
Babialı Evrak Odası Evrakı (BEO) 1711/128279;
Dahiliye Nezâreti Mektubi Kalemi (DH.MKT), 873/53;
*Dahiliye Nezaretî Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri (DH., SAİD.d), 2/434;
3/402; 80/161; 81/413; 99/145.*
Îrâde Dâhiliye (İ.DH.), 1340/42; 1386/27;
Îrade Taltifat (BOA. İ.TAL.), 109/138; 133/5; 139/16; 27/23; 344/44;
*Maarif Mektubi Kalemi (BOA. MF.MKT.), 326/53; 333/26; 609/30;
816/39; 875/2;*
Maliye Nezaretî Emlak-ı Emiriyye Müdüriyeti (ML.EEM), 485/31;
Sadaret Mektubi Kalemi Meclis-i Vala Evrakı (A.}MKT.MVL), 137/24;
Sadaret Mektubi Kalemi Nezaret ve Deva'ir Evrakı (A.MKT.NZD), 342/97;
*Sadaret Mektubi Kalemi Umum Vilayat Evrakı (A} MKT. UM.), 347/55,
407/23;*
Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı (A.MKT.MHM), 348/77;
Yıldız Perakende Evrakı Başkitabet Dairesi Maruzatı (Y..PRK.BŞK.), 65/19;
Yıldız Perakende Hazine-i Hâssa Maruzâtı (Y.PRK.HH.), 35/69;
Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (BOA. Y.A.HUS.), 396/49; 461/46;

Cumhuriyet Arşivi, 30-18-1-2, 213/87/3, 11/12/1967;

Gazete

Tasvir-i Efkar, 27 Şubat 1336;

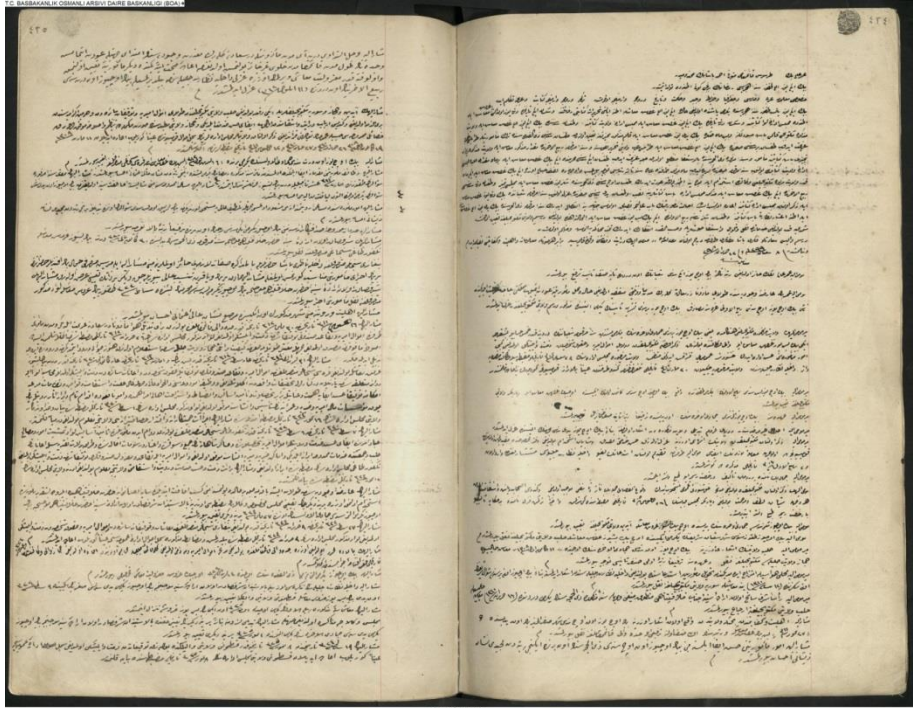
Salnameler

- Karesi Vilayetine Mahsus Salname*, Balıkesir Vilayet Matbaası, H. 1305.
Hudâvendigâr Vilayeti Salnâmesi, (1316/1898-1899). Def'a 25, Matbaa-i Vilayet.
Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Üçüncü sene, H. 1318, Darü'l Hilafeti'l Âliye, Matbaa-i Amire.
Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Altıncı sene, H. 1321, Dârü'l-Hilafeti'l-Aliyye, Matbaa-i Amire.

Kitap ve Makaleler

- Çetin, A. (2005). Sicill-i ahvâl defterleri ve dosyaları hakkında bir araştırma. *Vakıflar Dergisi*, (29), 87-104.
- Eren, M. (1993). *Mutasarrıf Ömer Ali Bey: Balıkesir'i yeniden inşa ve imar eden, Hamidiye (İl Halk) Kütüphanesi'nin kurucusu ve sahibi*, İstanbul.
- İsmail Hakkı, (1341). *Karesi Meşâhiri, İkinci Kısım (Edip, Şairler, Rical-i Devlet Faslı)*, Hüsn-i Tabiat Matbaası, İstanbul.
- Kocabaşoğlu, U., Birinci, A. (1995). Osmanlı Vilâyet Gazete ve Matbaaları Üzerine Gözlemler. *Kebikeç*, (2), 101-122.
- Ömer Âli Bey. (tarihsiz). *Ömer Âli Bey'in Balıkesir'e Ait El Yazması Hatıratı ve Şiirleri*, Ömer Ali Bey Yazma Eserler Kütüphanesi, Balıkesir İl Halk Kütüphanesi T. 818.2220/T. 811.220.
- Özgül, M. K. (1998). *Helvacı-zâde Muharrem Hasbi Hayatı ve Eserleri*, Ankara.
- Özkan, M. (2022). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İki Âlim Profili: Hasan Basri Çantay ve Mehmet Ruhi Turan (Sarı Hoca)*, Konya: Palet Yayınları.
- Paşabey-zâde Ömer Âli Bey, (2012). *Türkmen Kızı*, Haz. Kayahan Özgül, Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Sarıyıldız, G. (2009). Sicill-i ahvâl defterleri. İçinde İslâm ansiklopedisi: Cilt 37 (ss. 134-136). Türkiye Diyanet Vakfı Yayını.
- Yazıcı, N. (2006). Ömer Âli Bey'le İlgili Bazı Değerlendirmeler (Karesi Mutasarrıfı-Kastamonu Valisi). *Belleten*, 70, 619-694. doi:10.37879/belleten.2006.619.

Ek 1: Sicill-i Ahval Defterinden Ömer Âli Bey'in dosyası²³

(DH SAİD.0002)

Sicil Kaydının Günümüz Harfleriyle Yazımı:

Ömer Âli Bey. Tarsus kaymakamı müteveffa Ahmed Paşa'nın mahdumudur.

Bin iki yüz elli dokuz sene-i hicriyesi Ramazanının birinci günü Adana'da tevellüt etmiştir.

Hususi muallimden Arabî ve Farisî ve coğrafya ve harita ve cebir ve hikmet ve tarih ve Rumca ve Ermenice okumuştur. Türkçe ve Rumca ve Ermenice kitabet ve Arapça tekellüm eder.

Bin iki yüz yetmiş dokuz sene-i hicriyesinde yirmi yaşında olduğu halde iki yüz elli gurus maaşla Adana Eyaleti

²³ Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri (BOA. DH. SAİD.d), 2/434-435.

Tahrirat Kitabeti refakatine ve seksen iki tarihinde dört yüz on altı gurus maaş ile Adana'da Meclis-i İdare-i Liva Kitabeti'ne ve seksen dört tarihinde bin iki yüz gurus maaş ile Meclis-i İdare-i Vilayet Kitabeti'ne ve doksan senesinde bin iki yüz elli gurus maaş ile vilayet-i mezkûre Mektupçu Kalemî Baş Müsevvidliği'ne ve beş mah sonra bin yedi yüz gurus maaş ile mümeyyizliğine tayin olunarak doksan senesi Zilkadesinde terk-i memuriyetle Trablusgarb'a azimet edip doksan bir senesi Saferinde bin iki yüz elli gurus maaş ile Trablusgarb vilayeti tahrir-i nüfusuna ve sene-i merkurum Rebiülahirinde miktar-ı mezkûr maaş ile vilayet-i mezkûre Divan-ı Temyizi Başkitabeti'ne memur ve sene-i mezbûre zilhiccesinde bi'l-istifa munfasıl olarak Haleb'e azimet edip doksan iki senesi Muharreminde iki bin gurus maaş ile bir mah miktarı Halep'te Meclis-i İdare-i Vilayet Kitabeti'nde bulunup sene-i merkûme Saferinde Girid'e gidip mah-ı mezbûr zarfında uhdesine sâlise rütbesi tevcih buyrulmuş ve o sırada ----- hesabı üzere iki bin gurus maaş ile iki mah kadar vilayeti mezbûre mektupçuluğu vekâletinde istihdam ile bâde yine Adana vilayetine avdet ederek doksan üç senesi zilhiccesinde sekiz yüz gurus maaş ile meclis-i temyiz ve doksan dört senesi Rebiülahirinde iki bin gurus maaş ile mezkûr Meclis-i İdare Baş Kitabetleri'ne nasb ve doksan yedi senesi saferinde azl olunup sene-i merkûme Şabanında bin dört yüz gurus maaş ile zikr olunan meclis-i idare kitabetine iade olunmuş ise de asalet-i memuriyetinin Babıalice tasdik olunmaması cihetiyle yine infisal ederek sene-i merkûme zilhiccesinde bin yedi yüz elli gurus maaş ile Adana Âşar Nezareti Başkitabeti'ne ve doksan sekiz senesi Rebiülevvelinde iki bin beş yüz gurus maaş ile el-haletü hazihi bulunduğu Dersim Vilayeti Mektupçuluğu'na tayin olunmuştur. Şimdiye kadar bulunduğu hidemâtından nakil? ve tahvil ve istifa suretleriyle ve hasbelkader infikâk ederek taht-ı muhakemeye alınmamış ve müttehem olmamıştır.

Dersim valisi saadetlû Fikri Paşa hazretleri tarafından derç olunan mütalaada mumaileyhin dirayet ve fetanetini ve kuvve-i kalemiyesiyle beraber her suretle malumat ve ehliyet

ve kifayetini tasdik ederim denilmiştir. Fî 8 Şaban sene 1299 ve fi 12 Haziran sene [1]298.

Maaş be-sene?

Mumaileyh Ömer Âli Beyin haiz olduğu rütbe-i sâlise bin üç yüz iki senesi Şabanının on dördünde sâniye sınıf-ı sânisine terfi buyrulmuştur.

Mumaileyh Ömer Bey arıza-i vücudiyesinden dolayı mezûnen Dersaadet'e gelerek müddet-i mezuniyeti münkaziye olduğu halde mahall-i memuriyetine avdet etmeyip memleketi canibine azimet eylediğinden naşı bin üç yüz üç senesi Rebiülûla gurrasine müsadif bin üç yüz bir senesi Teşrinisanisinin yirmi altısında mezkûr Dersim Vilayeti Mektupçuluğu'ndan azl edilmiştir.

Mir mumaileyhin vilayet-i mezkûre mektupçuluğu hengamda yani? bin üç yüz bir senesi Cumadelahiresinin yirmi beşinden sene-i merkûme Şabanının dördüne kadar -- ---- hesabıyla başkaca iki bin beş yüz guruş maaş ile vali vekâletinde bulunarak zikr olunan mektupçuluktan dolayı emval-i emiriyye ve hukuk-ı şahsiyyeden zimmet ve ilişiği olmadığı gibi umur-ı memuresini hüsn-i idare ederek hoşnudi-i umumiyyeyi kazanmış idüğünü mutazammın vilayet-i mezbûre meclis idaresinin 28 Şaban sene 302 tarihli mazbatasıyla vekâlet-i mezkûreye dair Dâhiliye Nezaret-i Celilesi'nden vilayet-i merkûmeye çekilen 20 Mart sene 300 tarihli telgrafnâme kendi tarafından aynen bi'l-araz? komisyonunca görülerek yine iade kılınmıştır.

Mir-i mumaileyh bin üç yüz beş senesi Rebiülevvelinin yirmi dokuzunda vaki bin üç yüz üç senesi Kânunuevvelinin ikisinde üç bin guruş maaş ile Diyarbekir Vilayeti Mektupçuluğu'na tayin buyrulmuştur.

Mir-i mumaileyh uhdesine bin üç yüz altı senesi Cumadelahiresinin on yedisinde terfian rütbe-i sâniye sınıf-ı mütemayizi tevcih buyrulmuştur.

Mumaileyh ahval-i gayr-i marziyesinden dolayı lüzum-ı tebdili vilayet-i mezkûreden iş'ar olunduğundan binaen bin üç yüz yedi senesi Muharreminin altısında azl edilmiştir. Mumaileyh zikr olunan mektupçuluktan vilayetin inhası üzerine azl olunarak hüsn-i hizmeti musaddak ve şayan-ı istihdam bulunduğu defter-i mahsusunda mukayyed bulunmuş olduğundan komisyonca da ol vecihle muamele-i lazimenin ifası mumaileyh tarafından takdim olunan istidanın leffiyle Dâhiliye Nezaret-i Celilesi müsteşarlığından varid olan 25 Rebiülevvel sene 307 tarihli müzekkerede gösterilmiştir.

Mumaileyh Cemal Bey namında bir roman telif ve ruhsat-ı resmiye ile tab' ve neşr eylemiştir.

Mumaileyhin zikr olunan mektupçulukta bulunduğu müddetçe hoşnudi-i umumi isticlab ederek vuku-i infisali cümlelerin teessür ve teessüfünü mucip olduğu ve kendisi ashab-ı diyanet ve istikametten olarak her vecihle şayan-ı lütuf ve merhamet bulunduğu Diyarbekir meclis-i beledîsinin fî 26 Ağustos sene 305 tarihli mazbatasında gösterilmiş ve ahiren Türkmen Kızı namında bir hikâye telifiyle bâ-ruhsat-ı resmiye tab' ve neşr ettirmiştir.

Mumaileyh bin üç yüz sekiz senesi Cumadelahiresinin yedisinde üç bin gurus maaşla Aydın Vilayeti Mektupçuluğu'na tayin buyrulmuştur.

Mumaileyh bin üç yüz dokuz senesi şehr-i Şaban-ı şerifinin yirmi ikisinde üç bin beş yüz gurus maaşla Halep Vilayeti Mektupçuluğu'na nakil buyrulmuştur. M.

Mumaileyh Halep vilayetinin işarı üzerine bin üç yüz on senesi Cumadelahiresinin üçünde 11 Kânunuevvel sene 1308 maaş-ı haliyesiyle Hicaz Vilayet-i Celilesi Mektupçuluğu'na nakil ve uhdesine terfian rütbe-i ûlâ sınıf-ı sânisî tevcih buyrulmuştur. M.

Mumaileyh mahalli havasıyla imtizaç edemediğinden tahvil-i memuriyet istidasında bulunduğu Dâhiliye Nezaret-i

Celilesinden işar edilmesine binaen bin üç yüz on bir senesi Şevval-i şerifinin on sekizinde 12 Nisan sene 1310 yine maaşıyla Suriye Vilayeti Mektupçuluğı'na nakil buyrulmuştur.

Mir-i mumaiyleh re'sen şeref-sanih olan irade-i seniyye-i cenâb-ı hilafet-penahi mantûk-ı münifi veçhile sene-i mezkûre Zilhiccesinin yirmi dördünde 16 Haziran sene 1310 maaş-ı halisiyle Halep Vilayeti Mektupçuluğı'na ircâ buyrulmuştur. M.

Müşârünileyh ehliyet ve kifayetinden bahisle vilayetten vaki olan iş'ar üzerine bin üç yüz on üç senesi şehir-i Saferü'l-hayrının on yedisinde 27 Temmuz sene 311 beş bin guruş maaşla ve rütbesinin ûlâ sınıf-ı evveline terfii ile Cidde Vali Kaymakamlığı'na nakil buyrulmuştur. M.

Müşârünileyh umur-ı memuriyetini hüsn-i ifa eylemesine mebni bin üç yüz on üç senesi Zilhiccesinin on birinde ikinci rütbeden mecidî nişan-ı zîşanı ihsan buyrulmuştur. M.

Müşârünileyh liecli't-tedavi dört ay müddet-i memuriyetle Dersaadet'e gelerek makderet-i vücudiyesinin imtida[dı] cihetiyle avdet etmemiş ve Cidde'nin tûl müddet kaymakamdan hulüvvü gayr-i caiz bulunmuş olduğundan iade-i sıhhat ettiğinde diğerk memuriyete tayin olunmak ve ol vakte kadar mazuliyet maaşı verilmek üzere azli Dâhiliye Nezaret-i Celilesinden bildirilmesiyle bin üç yüz on dört senesi Rebiülahirinin on dördünde "11 Eylül 312" azl edilmiştir. M.

Müşârünileyhin Aydın ve Hicaz ve Suriye mektupçuluklarıyla iki defa bulunduğu Halep Vilayeti Mektupçuluğı'ndan dolayı emval-i emiriyye ve tevkifat-ı saireden ve Haremeyn ikramiyesinden beriyyü'z-zimme olduğu ve kendisi erbab-ı dirayet ve istikametden olup ifa-yı hüsn-i hizmet eylediğı ve Hicaz vilayeti matbaasının suret-i mükemmelede tanzim ve ıslahına muvaffak olarak hasâil-i memdûhası hasebiyle umumun teveccühünü kazandığı zikr

olunan vilayetler meclis idarelerinin sicill-i ahval komisyonunda aynen görölüp iade edilen 11 Mart sene 1308, 19 Kânunuevvel sene 308, 26 Haziran sene 310 ve 27 Nisan sene 310 ve 12 Ağustos sene 311 tarihli mazbatalarından anlaşılmıştır. M.

Müşârünileyh bin üç yüz on dört senesi Cumadelevvelisinin yirmi birinde “16 Teşrinievvvel sene 316” beş bin guruş maaş ile Karesi Sancağı Mutasarrıflığı’na tayin buyrulmuştur. M.

Müşârünileyhe vezâif-i memuriyetini mukaddemâne? ifa etmekte olmasından naşı sene-i mezkûre Ramazanının yirmi beşinde ikinci rütbeden nişan-ı âli-i Osmanî ihсан buyrulmuştur. Müşârünileyhin maaşı sene-i mezbûre Şevvalinin dokuzunda 1 Mart sene 313 öşür teciliyle? dört bin beş yüz guruşa tenezzül etmiştir. Müşârünileyhe mesai-i memdûhasına mebni şayeste-i âtîfet-i seniyye olduğundan bin üç yüz on yedi senesi Şevvalinin yirmi üçünde altın liyakat madalyası ihсан buyrulmuştur.

Müşârünileyhe umûr-ı memuresinde mesai-i reviiyet-mendanesi meşhur olması cihetiyle taltif-i aliye müstehak görüldüğünden bin üç yüz on beş senesi Şevvalinin onun da tebdilen birinci rütbeden mecidî nişan-ı zîşanı ihсан buyrulmuştur. M.

Müşârünileyhe hidemât-ı memduha-i sadakat-karânesine mebni bin üç yirmi iki senesi Recebinin on birinde terfian rütbe-i bâlâ tevcih buyrulmuştur.

Müşârünileyhin şeref-sadır olan irade-i seniyye-i hazret-i hilafet-penâhî mucibince sene-i merkûme Zilhiccesinin yedisinde 30 Kânunusani sene 320 dört bin beş yüz guruş maaşla Tekfurdağı Sancağı mutasarrıflığına nakil buyrulmuştur.

Bingazi Sancağı Mutasarrıflığı’na Dâhiliye Nazırı paşa hazretleriyle bâ-müzakere? sıfat-ı lazimeyi haiz olmalarına mebni müşârünileyh ile Mersin mutasarrıfı Cemal

Beyefendiler hazerâtından birinin icra-yı memuriyeti münasip görünmüş olmağla müşârünileyhimadan birinin veya karin? tensib-i ali buyrulacak diğer bir zatın tayini arz olunarak müşârünileyhin şeref-sadır olan irade-i seniyye-i hazret-i hilafet-penâhî mucibince bin üç yüz yirmi beş senesi Muharreminin beşinde 5 Şubat sene 322 dokuz bin gurus maaşla liva-i mezkûr mutasarrıflığına nakl-i memuriyeti icra buyrulmuştur.

Müşârünileyh ehliyet ve reviyetine mebni şehir-i mezkûrun on ikisinde murassa' nişan-ı âli-i Osmanî ihsan buyrulmuştur.

Müşârünileyh 16 Ağustos sene 311 tarihinden 30 Mayıs sene 312 tarihine kadar Cidde vali kaymakamlığında bulunarak berây-ı tebdil-i hava mezûnen Dersaadet'e azimet eylediği ve müddet-i memuri zarfında emval-i emiriyye ve tekaüd sandığı tevkiyatından zimmet ve ilişkisi olmadığı liva-i mezkûr meclis idaresinin "26 Haziran sene 312 tarihli mazbatasından anlaşılmış ise de usulen mafevkine musaddak olmadığı cihetle muteber tutulamayacağından keyfiyet-i beraat-i? Hicaz vilayet-i celilesinden isti'lam olunarak henüz cevabı vürud etmediğinden vürudunda ayrıca tezyil edilecektir. Müşârünileyhin 31 Teşrinievvel sene 312 tarihinden gâye-i Şubat sene 312 tarihine kadar beş bin ve 1 Mart sene 312 tarihinden gâye-i Kânunusani sene 320 tarihine kadar dört bin beş yüz gurus maaşla bulunduğu Karesi sancağı mutasarrıflığından emval-i emiriyye ve tekaüd sandıkları tevfiyatıyla hukuk-ı şahsiyyeden ve iânât-ı saireden zimmet ve ilişkisi olmadığı muhasebe-i liva ile devâir-i müteallikasından? Yazılan derkenarlarla tahkikat-ı vakıadan anlaşıldığı ve vazife-i mevdûasını dilhâh-ı? ali vecihle kemal-i iffet ve istikamet ve kavanîn ve nizâmat-ı mer'iyye ahkâmına tevfikân hüsn-i ifaya himmet ve inayetle beraber tahsilat ve temin-i asayiş ve inzibat ve istirahat-i ahali emr-i? ehemminde ve umû[r]-ı nafiada ikdam-ı tam ve ibraz-ı âsâr-ı reviiyetle pek çok müessesât-ı maliye emiriyye ve harbiye ve umraniyenin tesis ve inşasına muvaffak

olduğu liva-i mezkûr meclis idaresinin 1 Şubat sene 320 tarihli mazbatasında beyan ve Hüdavendigâr vilayeti meclis idaresinin 16 Temmuz sene 324 tarihli mazbata-i müzeyyilesinde müşârünileyhin icraat-ı hamîyyet-kârâne ve iktidar hasâfat-piranesi vilayetçe malum bulunduğu dermeyeran kılınmıştır. Müşârünileyhin 7 Şubat sene 320 tarihinden 6 Şubat sene 322 tarihine kadar Tekfurdağı Sancağı Mutasarrıflığı'nda bulunarak devam eden memuriyetinde temin-i asayiş-i liva ve temşiyet-i umur ve masâlih-i ibad emrinde ifa-yı hüsn-i hizmet ve reviyetle emvâl-i emirîyye tahsilatında ve asâkir-i şahanenin cem' ve sevkinde ve aşar ve rûsumat ihalesinde tarik bedelât-ı nakdiyesiyle iânâtın celb ve cem'inde hidemât-ı memdûha ibraz eylediği ve emâkin-i Hayriye ve mirîyye inşasına muvaffak olduğu ve emvâl-i emirîyye ile tekâüd ve mâzuliyet sandıkları tevkifatından zimmet ve ilişkisi olmadığı Tekfurdağı Meclis-i İdaresi'nin mazbatasında ibraz olunduğu ve müşârünileyhin beraet-i zimmet ve hüsn-i hizmet bulunduğu Edirne Vilayeti Meclis İdaresi'nin 12 Temmuz sene 324 tarihli mazbatasında beyan kılınmıştır.

Müşârünileyhin arıza-i vücudiyesinden dolayı işe bakamayacak bir halde bulunmasına mebni kesb-i ifakat ettiğinde sâye-i ihsan-vâye-i hazret-i hilafet-penâhîde ileride başka bir memuriyette istihdam olunmak üzere yerine diğerinin tayini meclis-i mahsus-ı vûkelanın mazbatasına üzerine bi'l-istizan şeref-sadır olan irade-i seniyye-i hazret-i hilafet-penâhî mucibince bin üç yüz yirmi altı senesi Cumadelûlasının onunda 27 Mayıs sene 324 yerine diğeri tayin buyrulmuştur.

Müşârünileyhin 27 Şubat sene 322 tarihinden 9 Haziran sene 324 tarihine kadar bulunduğu Bingazi Sancağına maâşat ve tevkifat-ı saireden ve emvâl-i emirîyye ve hukuk-ı şahsiyyeden zimmet ve ilişkisi olmadığı liva-i mezkûr meclis-i idaresinin 9 Haziran sene 324 tarihli mazbatasında bildirilmiş ve mazâbıt-ı mezkûre sicill-i ahval idare-i umumiyesince aynen görülüp iade edilmiştir. M.

Müşârünileyhin bâlâda muharrer olduğu üzere Cidde vali kaymakamlığında bulunduğu müddetçe emvâl-i emiriyyeden zimmeti olmadığı mahalli kaymakamlığıyla muhasebe-i vilayetten ifade olunduğu Hicaz vali vekâletinin 13 Ağustos sene 324 tarihli telgrafname-i cevabisinden anlaşılmıştır. M.

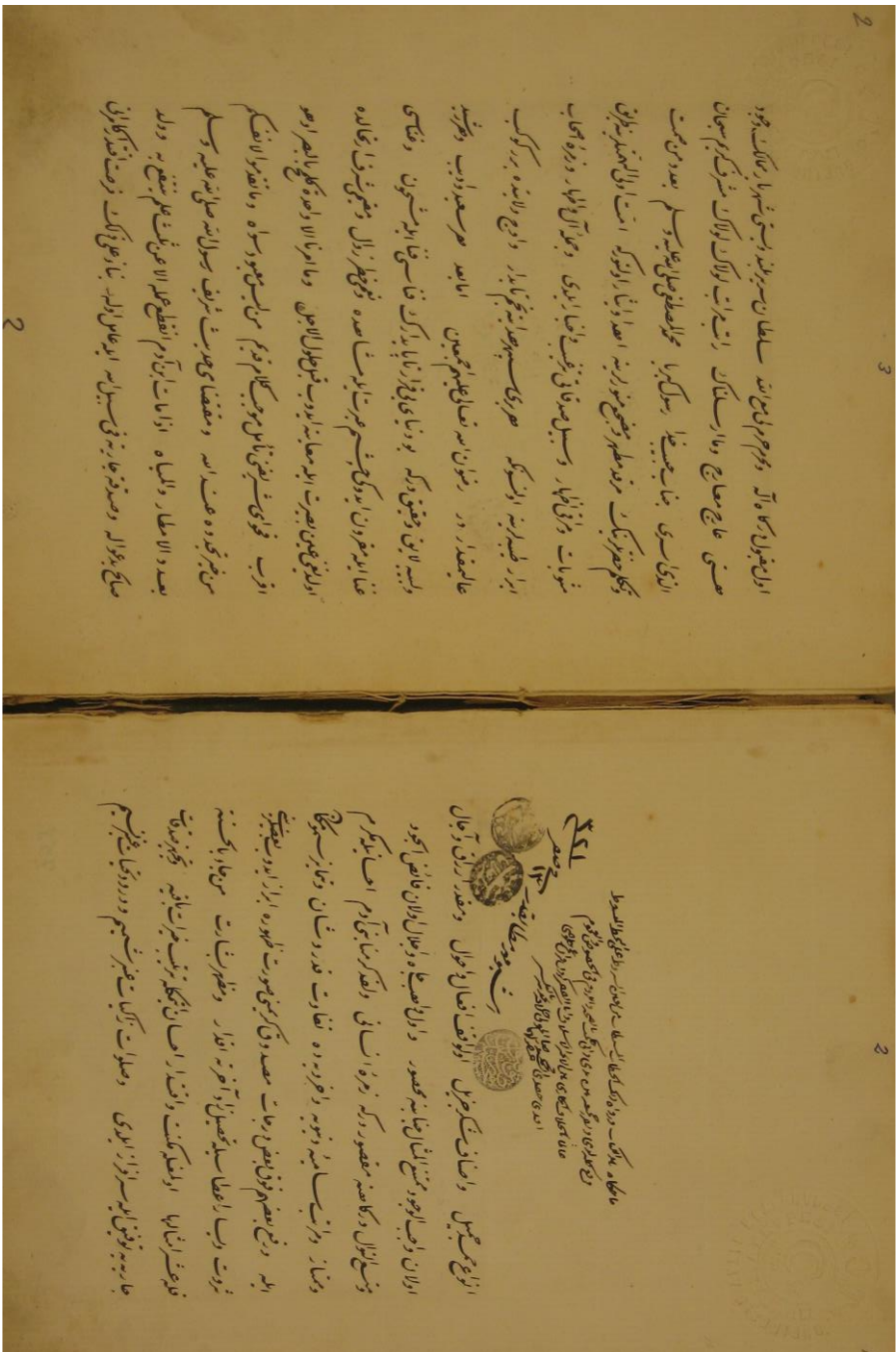
Müşârünileyh bin üç yüz yirmi altı senesi zilkadesinin üçünde 14 Teşrinisani sene 324 üç bin guruş mâzûliyet maaşı tahsis buyrulmuştur. M.

Müşârünileyh Dâhiliye Nezaret-i Celilesinin tezkiresi üzerine bi'l-istîzan şeref-sadır olan irade-i seniyye mucibince bin üç yüz yirmi yedi senesi Saferinin ikisinde 9 Şubat sene 324 on yedi bin beş yüz guruş maaşla Kastamonu vilayeti valiliğine tayin buyrulmuştur.

Müşârünileyhin maaşı sene-i mezkûre Rebiülevvelinin yirmi üçünde 1 Nisan sene 325 on iki bin beş yüz guruşa tenezzül etmiştir.

Meclis-i vükelaca müzakere olunduğu cihetle müşârünileyhin tebdili lüzumuna binaen yerine diğerinin tayini hakkında bi'l-istîzan şeref-sadır olan irade-i seniyye mucibince bin üç yüz yirmi yedi senesi Cumadelahiresinin yirmi altısında 1 Temmuz sene 325 yerine diğeri tayin buyrulmuştur.

Müşârünileyh 19 Şubat sene 324 tarihinden 8 Temmuz sene 325 tarihine kadar Kastamonu vilayeti valiliğinde bulunarak tevkifattan zimmet ve ilişiği olmadığı sicill-i ahval idare-i umumiyesince aynen görülüp iade edilen Kastamonu vilayeti meclis-i idaresinin 8 Temmuz sene 325 tarihli mazbatasında beyan kılınmıştır.

[illegible]

در بیان حیات و درنده کافای الدله بکین مستند علی جور و مشغولیت مرده استخوان
بشیرکند از ارک لاو معدی و مرده نوت و نام و شایندی ندر ایام با بارش کرک
و سات و ایلیم کی دغا و شوبات دست خیرات پذر بر پرچم کافای نفس بکین است
کافای ناسده اصلیم نیم اولینی فو دوقای اعتقاد ای اولیده اینکای نرکای
معد و سکی و صیبت شریف یک ک من و یک الا اکلت فاینت دوست
فاینت اوله صدف فاینت صفویه مراعی اولان عملی من و رایت جلیبی
فاینت کرک من اولوب عا اند و کار رایت علی عیسی فاضله کائن تره جی فانی
اعالی کرک من اولان میبزه با یکسر کافای خانی غنی محمد سکی عا ندرنده شرفیم
کرک من اولان میبزه با یکسر کافای خانی غنی محمد سکی عا ندرنده شرفیم
صاحب خیرات و رفیع الحنا شوبات کائنات استیلا لوار و کور و صفوی
سما و نور علی ککلت فندی خیراتی خیر اولوم اهر با شایانگی کند و محمد
شرفیم سند مقهور و حبش شیخ شریف ندرده کرکی آتی فغنم اولان حبش
منولی نصب و یمن بکین مدینه ندرده ککت بویکده محمد سکی سکن سما نلو
صنایع بکین ککای حاج سکی بن عبد مدقنوره ندره حاج محمد علی خرافه مرج
حالی و یوت و قفای ابیا ککت صد و ربه ککین شید ابرار ایلیم ککای میوز اوان
بویک سینه ککای نوان بککای شکی فو کای بجه خرافه سند خافای باکی اولینی ادره

[illegible]

Hamidiye Kütüphanesi Vakfiyesinin Günümüz Harfleriyle Yazımı

[**Sayfa 2**] Ma hakâhu haze'l kitab ve revâhu zâlike'l-hitâbü'l-müstetâb min ta'yîni's- şurût ale'l hattî'l-mebsut vakaa kullûhu ledeyye ve takarrara cemîuhu beyne yedeyye ve enni gummiltu bi's-sıhhati ve'l-lüzûmi fi'l-husûsi ve'l-umûm âlimen bi'l-hilâfî'l câri beyne'l eimmeti'l-eslafi ve ene'l fakiru Gerdankıran Ömer Hulusi Efendi hafidi es-Seyyid Mehmed ğafera lehüme'l-Mevla celle celaluhu . Mahrûse-i Balıkesir

Mühür [Mehmed Rıza b. Tevfik]

İşbu mühür mutabıktır. Fî 13 Safer sene 321

[İki mühür silik]

Envâ'-ı hamd-i cemil ve esnaf-ı şükr-i cezîl ol vâkıf-ı ef'âl ve ahvâl ve mukaddir-i erzâk ü âcâl olan vâcibü'l-vücûd mümtenu'l-misâl cenâbına mahsûr ve ol vâhib-i câh ü iclâl olan fâizü'l-cûd ve müttesi'ü'n-nevâl dergâhına maksûrdur ki zümre-i insanı “Velekad kerremnâ benî”²⁴ ihsânıyla mükerrem ve mümtâz ve merâtib-i sâmiye-i dünyeviye ve uhreviyede tefâvüt-i kadr ü şân ve temâyüz-i sümüvv-i mekân ile “Ve rafe'[nâ]²⁵ ba'dahüm fevka be'din deracât”²⁶ masdûk-ı kerimini sûret-i zuhûra ibrâz edip bazılarını servet ve yesâr itâsıyla tahsil-i zâd-ı âhirete ikdâr ve mazhar-ı beşâret-i “Men câe bi'l-haseneti felehû aşru emsâliha”²⁷

24 وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا
“Andolsun biz Âdemoğluna şan, şeref ve nimetler verdik; onları karada ve denizde taşıdık, kendilerine güzel güzel rızıklar verdik ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık.” El-İsra 17/70.

25 “نا” metinde yazılmamıştır.

26 أَهُمْ يَفْسُمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَبْذَرُوا
بَعْضُهُمْ بَعْضًا سَخِرَاءَ وَرَحِمَتْ رَبِّكَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ
“Rabbinin rahmetini paylaştırmak onlara mı düşmüş? Dünya hayatında onların geçimliklerini biz paylaştırdık. Bir kısmı diğerini istihdam etsin diye kimini kiminden derecelerle üstün kıldık. Rabbinin rahmeti onların biriktirdiklerinden daha hayırlıdır.” Ez-Zuhuruf 43/32.

27 مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلُهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ

olmağla miknet ve iktidâr ihsân etmekle tertîb-i hayrât-ı bâkiye ve teşhîz-i sadakât-ı câriyeye tevfi̋k ile ser-efrâz eyledi. Ve salavât-ı zâkiyât-ı anber-şemîm ve dūrūd-ı tahiyyât-ı anber-nesîm [**Sayfa 3**] Ol makbûl-i dergâh-ı ilâh ve mahrem-i harem lî ma'allah sultân-ı serîr-i bülend ü pest-i şehriyâr-ı memâlik-i vücūd-ı hestî âric-i meâric-i “Vemâ erselnâke”²⁸ râtib-i merâtib-i levlake levlâk²⁹ müşerref-i kerîm-i “sübhanellezî esrâ”³⁰ cenâb-ı habîb-i Hüdâ ve resûl-i Kibriya Muhammedi'l-Mustafâ sallallahu aleyhi vesellem biaded-i men-samete ve tekellem hazretlerinin merkad-i mutahhar ve madca'-ı mûnevverlerine ihdâ ve isar olunur ki ümmet-i evle'l-himmetlerine tarik-i mesûbat ve merâkî izhâr ve sebîl-i sadakâtı terğîb ve ihbâr eyledi. Ve cümle-i âl ve athâr ve zümre-i ashâb-ı ebrâr-ı tayyibelerine olunsun ki her biri sipîhr-i hidayete necm-i tâbdâr ve evc-i vilayette birer kevkeb³¹ âlî-mikdârdır. Rıdvanullahi te'âla aleyhim ecma'in. Amma ba'd her sa'id ve edîb ve her reşîd ve lebibe lâıyk ve hakîkdir ki bu dünya-yı bî-karar-ı nâ-payidarın fenâsı fenâ ile meşhûn ve gınâsı gınâ ile makrûn idüğü çeşm-i ibret ile müşâhade ve ni'amı hatar-ı zevâl ve mukîmî şeref-i irtihâlde olduğı ayn-ı basîret ile mu'âyene edip kabl-i hulûlî'-ecel “vemâ emrunâ illa vahidetün kelemhin bi'l-basar”³² “ev hüve

“Kim iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır; kim de kötülükle gelirse o sadece getirdiğinin dengiyle cezalandırılır. Onlar haksızlığa uğratılmazlar.” El-En'âm 6/160.

28 وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ “Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” El- Enbiyâ 21/107.

29 لَوْلَاكَ لَمَّا خَلَقْتُ الْآفَاقَ

“Sen olmasaydın ben kâinatı yaratmazdım.” Aclûnî, Keşfü'l-hafâ, II, 191.

30 سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

“Bir gece, kendisine bazı âyetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Harâm'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah eksikliklerden münezzehtir. O, gerçekten her şeyi işitmekte ve görmektedir.” El-İsrâ 17/1.

31 أَصْحَابِي كَالنُّجُومِ بِيَاهِمِ اقْتَدَيْتُمْ اهْتَدَيْتُمْ

“Ashâbım yıldızlar gibidir. Hangisine tâbi olsanız hidayete erersiniz.” Beyhakî, el-Medhal, I, 162.

32 وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ

akrabu”³³ fehvâ-yı şerifini teemmül mûcib-i kelâm-ı kadîm men leyse ma'bûd sevhâ “Vemâ tugaddimû lienfûsikûm min hayrin tecidûhu indallah”³⁴ muktezâ-yı hadis-i şerîf-i Rasûlullâh sallallahü aleyhi vesellem ba'de'l-emtâr ve'l-miyâh “İzâ mâte ibnû Âdeme inkata'a 'ameluhû illâ 'an selâsin: ilmin yüntefe'u bihi ve veledin sâlihîn yed'u lehû ve sadakatin câriyetin fî sebîlillah”³⁵ ile âmil ola. Binâen 'alâ zâlik fırsat-ı iktidâr-ı kâmrânî [**Sayfa 4**] ve sermaye-i hayat ve zindegânî elde iken istişrâ-yı ucûr ve mesûbat emrinde isti'câl etmeyenlerin tedârik-i zâd-ı meâdî arsa fevât ve nam ve şanı kendi ile pâdaş merg ü memmat olduğu gibi iddihâr-ı mesûbat ve hasenât ve hayrat edenler “Yevme tuczâ küllü nefsin bimâ kesebet”³⁶ mükafat hanesinde vâsıl-ı ni'am bakiye olduğu fuad-ı kaviyyü'l-itikadî olmağla ifa-yı müessir ve mesaiye mecd ü sâi ve hadis-i şerif “Leyse leke min dünyâke illâ mâ ekelte fe efneyte ev lebiste fe ebleyte ev tesaddakte fe ebkayte”³⁷ mazmununa mer'î olan an-asl Adana vilayet-i celîlesi ahali-i kiramından olup hala Hüdavendigâr vilayeti aliyyesi dâhilinde kain Karesi sancağı

“Ve bizim buyruğumuz tektir, göz açıp kapayıncaya kadar olup biter.” El-Kamer 54/50.

- 33 وَٱللَّهُ غَيَّبَ السَّمَوَاتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا أَمْرُ السَّاعَةِ إِلَّا كَلَمْحِ ٱلْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ
“Göklerin ve yerin gaybı Allah'a aittir. Kıyamet bir göz kırpması kadar yahut daha da kısa olacaktır. Şüphesiz Allah her şeye kadirdir.” En-Nahl 16/77.

- 34 وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ ٱللَّهِ إِنَّ ٱللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ
“Namazı kılın, zekâtı verin. Önceden kendiniz için ne hayır yaparsanız onu Allah katında bulursunuz. Şüphesiz Allah yaptıklarınızı eksiksiz görür.” El-Bakara 2/110.

- 35 إِذَا مَاتَ ابْنُ آدَمَ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلَّا عَنْ ثَلَاثٍ : عِلْمٍ يَنْتَفِعُ بِهِ، وَوَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ، وَصَدَقَةٍ جَارِيَةٍ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ
Müslim, Vasiyye, 14; Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 14; Tirmizî, Ahkâm, 36; Nesâî, Vesâyâ, 8; İbn Mâce, Mukaddime, 20.

- 36 “O gün herkes yaptığıının karşılığını bulur. O gün hiçbir haksızlık olmayacaktır; kuşkusuz Allah'ın hesabı çok hızlıdır.” El- Mü'min, 40/17.

- 37 يَقُولُ ابْنُ آدَمَ: مَالِي، مَالِي قَالَ: وَهَلْ لَكَ، يَا ابْنَ آدَمَ مِنْ مَالِكَ إِلَّا مَا أَكَلْتَ وَ قَالَ رَسُولُ ٱللَّهِ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَقْنَيْتَ، أَوْ لَيْسَتْ فَأَبْلَيْتَ، أَوْ تَصَدَّقْتَ فَأَمْضَيْتَ؟

“Âdemoğlu ‘Malım, malım!’ der. Ey âdemoğlu! Acaba yiyip tükettiğinden, giyip eskittiğinden ve âhirette karşılığını almak üzere verdiğin sadakadan başka senin malın var mı ki?” Müslim, Zühd 3-4; Tirmizî, Zühd 31; Nesâî, Vesâyâ 1.

merkezi olan medine-i Balıkesri mahallâtından Alifakih mahallesindeki hanelerinde şeref-mukîm sâhibü'l-hayrat ve râğibü'l-hasenât işbu bâisü'l-kitabü'l-müstetâb livâ-i mezkur mutasarrıfı saadetlû Ömer Âli Bey Efendi hazretleri necli'l-merhûm Ahmed Paşa ibn-i Paşabey medine-i mezkûre mahkeme-i şer'îyyesinde ma'kûd ve meclis-i şer'-i şerif-enverde zikri âti vakfına liecli't-tescil mütevellî nasb ve tayin eylediği medine-i mezkûrenin Borekçiler mahallesinde sakin saadetlû Hasan Basri Bey ibn-i el-Hac Hüsnü Bey ibn-i Abdullah mahzarında ikrar-ı sahih-i şer'î ve itiraf-ı sarîh-i mer'î edip vakf-ı âtiyü'l-beyanın sudûruna değin işbu ibraz eylediğim bin üç yüz on yedi senesi Kanûnusânîsinin beşinci günü tarihiyle müverrah sened-i hakanî nâtık olduğu üzere [Sayfa 5] yedimde mülküm olan medine-i mezkûrenin Okçukara mahallesinde vâki bir taraftan muhacir Mehmed Hilmi Efendi ibn-i Abdullah dükkanı ve bir taraftan dere ve bir taraftan köprü ve taraf-ı râbîi tarik-i âm ile mahdud bir bab etmekçi fırını ile ittisalinde kâin bir bab oda ve cephesinde vâki bir kît'a arsa ve kezâlik ibraz eylediğim sene-i merkûme Kanûnusânîsinin sekizinci günü tarihiyle müverrah sened-i hakânî nâtık olduğu üzere yedimde mülküm olan medine-i mezkûrenin Borekçiler mahallesinde vâki bir taraftan İsa dede türbesi vakfı dükkanları ve bir taraftan Yahya Bey ibn-i el-Hac Yahya dükkanı ve bir taraftan Şahinzade Mehmed ve Hafız İsmail ibn-i Hacı Hüseyin dükkanları ve tarafeyni tarik-i âm ile mahdud yekdiğerine muttasıl bir bab terzi dükkanı ile bir bab mağazamı cemî'-i tevâbîi ve levâhıkıyla hasbeten lillahi teala ve taleben li-merdati rabbihil a'la vakf-ı sahih-i müebbed ve habs-i sarîh-i muhalled ile vakıf ve habs edip şöyle şart ve tayin eyledim ki mezkûr etmekçi fırını ve oda ve arsa ba-yed-i mütevellî sene be sene veyahut seneteyn olarak menfaat-i vakıf her ne suretle temin olunursa ol suretle ahara icar olup hâsıl olan gallesinden evvel be evvel mezkûr fırın ve odanın bila israf vela tebzir masarîf-i tamirîyesi ve vergü-yi seneviyesi bade'l-ihrac fazla galle her kaç kuruş kalır ise fazla-i mezkûreden yüzde doksanı medine-i mezkûre mahallâtından Hacıgaybi mahallesinde vâki Hacı Ali cami-i

şerifi havlusunda müceddeden [**Sayfa 6**] inşa ve Hamidiye nam-ı âlisiyle be-nâm olan kütüphanede hafız-ı kütüb bulunan Abdullah Efendiye verile. Hafız-ı kütüb olan zat dahi külle yevmin mezkûr kütüphaneyi erbâb-ı mütalaaya saat beşten dokuza kadar meftuh bulundura. Ve harice liecli'l-mütalaa kütüb ihraç eylemeye. Ve hafız-ı kütüb olan zatın mahall-i mahsus ikameti müstemirren kütüphanedeki mütalaahane ola. Ve madame'l-hayat hafız-ı kütüblük vazifesine mutasarrıf olup ba'de vefat ehil ve müstahakkına tefviz oluna. Ve baki yüzde onu dahi cami-i şerif-i mezkûrun yağ ve mumuna sarf oluna. Ve mezkûr terzi dükkânı ile mağaza dahi keزالık bayed-i mütevellî sene be sene ahara icar olunup hâsıl olan gallesinden evvel be evvel bilâ israf velâ tebzir masarif-i tamiriye ve termimiyesi ve vergü-yi seneviyesi bade'l-ihraç fazla her kaç kuruş kalır ise fazla-i mezkûrenin yüzde kırk kuruşu cami-i şerif-i mezkûrda imam olan zata verile. Ve baki yüzde otuz kuruşu cami-i şerif-i mezkûrun yağ ve mumuna sarf oluna. Ve bakisi olan yüzde otuzu dahi cami-i şerif-i mezkûrda müezzinlik ve kayımlık vazifelerini müştereken ifa eden zata verile. Ve ben lâbis-i libas-ı hayat ve burada mukim oldukça vakf-ı mezkûra bizzat kendim mütevellî olup tebdil-i kuyûd ve şurûtu merreten ba'de uhrâ yedimde ola. Ve buradan infisalimde vakf-ı mezkûrun tevliyeti liva-i mezkûrda her kim mutasarrıf olursa ber-vech-i hasbî ol zata mahsus ve münhasır ola. Ve medine-i [**Sayfa 7**] mezkûrede hakimü's-şer' bulunan zat dahi ber-vech-i hasbî nâzır ola. Ve vakf-ı mezkûrun ashab-ı vezâifi hizmetlerinde tesâmüh ve tekâsül eyledikleri surette tebdil ve yerlerine ehil ve müstahakları mütevellî ve nâzır-ı mumâileyhim taraflarından bi'l-intihab nasb ve tayin oluna deyu mezkûr ve fırın ve oda ve arsa ve terzi dükkânı ve mağazayı fâriğan ani's-şevâgil mütevellî-i mîr-i mumâileyhe teslim eylediğimde ol dahi ber-vech-i muharrer sair mütevellîlerin evkafta tasarrufları gibi vakfiyet üzere tasarruf ve tesellüm ve kabz u kabul eyledi dedikte gıbbe't-tasdiki's-şer'î emr-i vakıf tamam ve hal-i teslim encâm bulmuşiken vâkıf-ı müşârünileyh kelamını semt-i âhara sârif olup vakf-ı akâr İmâm-ı Âzam hümâm-ı efham

Ebû Hanifeti'l-Kufî hazretleri katında menzile-i âriyette olup rücû' meşrû' olduğuna binaen vakf-ı mezbûrdan rücû' ve mârû'z-zikr fırın ve oda ve arsa ve dükkân ve mağazayı ke'l-evvel mülkûme istirdat ederim diyecek mütevellî-i mumâileyh Hasan Basri bey dahi cevaba tasaddî edip eğerçi hâl-i bast olunan minval üzere olduğu câ-yı işkâl değildir. Lakin ârif-i samedânî İmam Ebû Yûsuf eş-şehîr bi'l-imâm-i's-sânî hazretleri nezdinde vâkıf mücerred vakfet demekle ve İmam Muhammed bin eş-Şeybânî hazretleri katında teslim ile'l mütevellî ile vakf-ı mezkûr sahih ve lazım oldu deyu sâlifü'l-beyan fırın ve oda ve arsa ve terzi dükkânı ve mağazayı red ve teslimden imtinâ' ile huzur-ı şer'de müterafî'ân ve her biri mübteğâsınca fasl u hasme tâlibân olduklarında hâkim-i hâsım mevki-i a'lel kitap tûbâ lehû hüsn-i me'âb efendi [Sayfa 8] dahi bu babda teemmül-i layık ve tefekkür-i fâik eyledikde temhid-i kavâid-i hayrı evlâ ve teşyîd-i mebâni-i vakfî ahrâ görmekle tarafeynin kelamına nazar ve muhtil-i hayr olmaktan hazer edip âlimen bi'l-hilâfî'l-cârî beynel eimmeti'l-eslâf ve mürâ'iyen bi cemii mâla bûdde fi'l-hükm bi'l-evkaf ala re'y-i men yerâhu mine'l-eimmeti'l müçtehidin evvela sıhhatine ve saniyen lüzumuna ve şurût-ı merkûmenin cevazına vâkıf-ı müşarûnileyh mahzarında sahih-i şer'i ve kaza-i sarîh-i mer'î etmeğin vakf-ı mezkur-ı sahih lazım ve habs-i sarîh-i mütehattim olup min ba'din nakz ve tahvili muhal ve tebdil ve tağyiri mümteni'ül-ihhtimal oldu. Fe-men beddelehû ba'de mâ-semi'ahû fe-innemâ ismuhû ale'llezîne yübeddilûnehû inna'llâhe semî'un alîm.³⁸ Ve cerâ zâlike fi'l-yevmi'l-ihdâ aşer min-Şevvali'l-Mükerrem li-sene tis'a aşer ve selâse mi'e ve elf. Min-hicreti men lehû'l-izzü ve's-şeref.

[11 Şevval 1319/ 21 Ocak 1902]

Evkaf muhasebecisi Halid Beyefendi

³⁸ فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَأَلَمَّا إِيْمَهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

“Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir.” El-Bakara, 2/181.

Eşraftan Sacid Efendi

Belediye reisi Necib Bey

Evrak memuru Ahmed Efendi

Ve gayrihim

Aslıyla? tatabbuk ve mukabele? oluna

[Sayfa 9]

1. Mâ-hurrire fi hamîş haze's sakki's-şer'i min tebdil-i şerâiti'l-vakfi'l meri ve sahha ledeyye ve sıhha beyne yedeyye ve enel fakiru es-Seyyid Mehmed Rıza en-naib-i bi-medine-i Balıkesir. El-arîf bi-Gerdankıran-zâde.

Mühür [Mehmed Rıza b. Tevfik]

Vâkıf-ı müşarünileyh hazretleri vakfının tebdil ve tağyir ve tahvil ve taklil ve teksir fi merreten ba'de uhra kendi yedinde koymağla meclis-i şer'de takrir-i kalam edip işbu vakfiye müdevveninde vâki Okçukara mahallesinde kâin hudud-ı erbaası muharrer ekmekçi fırını----- harap olduğu cihetle bu kere müceddeden mağaza inşa ve ihdas olmağla mezkûr fırının mağazaya tebdil kılındığı ve hafız kütüblüğe tayin ve tahsis olunan Abdullah efendinin şart-ı vâkıf üzere eda ve hizmette terk ve tekâsülü meşhudum olmağla yine derûn-ı vakfiyede muharrer şerâit üzere hafız-ı kütüblük hizmetine dahi Somalı Hacı Hafız Mehmed Efendiyi tayin ve tahsis eyledim. Ve merreten ba'de uhra tebdil ve tağyiri yedimde ola. Ba'de'l-yevm bu şart-ı sâni ile amel oluna dedikde hasbel? nüzzara taraf-ı şer'den dahi tasvib ve tasdik olunmağın mâ-vaka'a bi't-taleb ketb olundu. Tahriren fi'l-yevm ettasi' min şehr-i Cemâziyelevvel li-sene işrîn ve sülüs mie ve elf min hürreti? Men-lehül-izz ve's-şeref [9 Ca 1320/ 14 Ağustos 1902]

Tescil? numarası 365

Vakfiye-i sâdisi mücedded olundu

Varaka 157

İşbu vakfiye Karesi sancağı idare meclisinden varid olan mazbatası üzerine mahkeme-i teftişten ilam olunarak ol vecihle tanzim olunan bin üç yüz altmış dört hūlasasına bi'l-idhal makam-ı nezaretten yazılan telhis üzerine 29 Receb sene [1]321 [21 Ekim 1903] tarihiyle sadır olan irade-i aliyye mucibince kayd olunmuştur.

Fî 20 Teşrînievvel sene [1]319, Mustafa [2 Kasım 1903]
[evkaf mührü] Memhurdur.